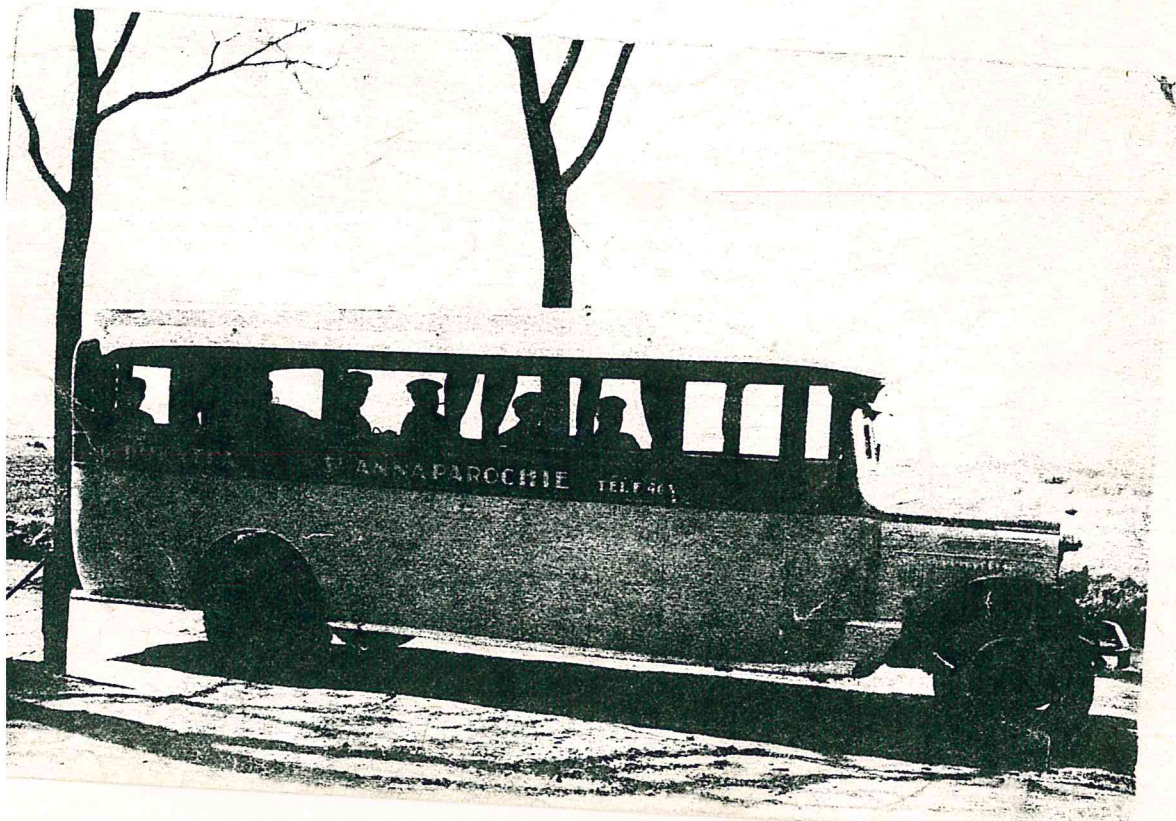

Het verhaal van

„klaine Germ.“

Op 8 augustus in het jaar achttienhonderd en vijfenzeventig werd ik geboren bij donder en weerlicht.

Op 7 augustus was het vreselijk warm, mijn moeder was aan het vlastrekken, zwete dat ze deed en ze had erg veel pijn, ze kon niet meer en moest naar huis. Des savonds werd de pijn zo erg, dat mijn vader om de dokter moest. Toen die kwam jammerde mijn moeder vreselijk. Hij onderzocht haar en zei : u moet maar even geduld hebben en dan krijgt u uw vierde erfgenaam en ja hoor om twee uur kwam ik ter wereld. Mijn vader heeft me later weleens verteld dat ik zo raar om me heen keek alsof de zaak niet naar mijn zin was. Hij dacht dat het door de donderbui kwam die precies die tijd op z'n zwaarst was. De dokter moest een half uur wachten omdat hij met het zware weer niet weg kon. Hij moest twee kilometer lopen naar zijn huis, alles was nog primitief in die tijd. En dat was dus het begin van mijn leven met donder en bliksem.

Nu mijn verdere leven was ook niet zo rustig, want naar ik later vernam was het in die tijd veel vermoeiënde arbeid om de tijd door te komen.

Toen ik 1½ jaar oud was, heeft mijn moeder een dag op zolder doorgebracht met haar vier kinderen vanwege een hevige storm. Wij woonden aan de zeedijk. Het was de januari-storm in het jaar 1877. Mijn vader was bij de boer met nog een arbeider. Ze konden niet thuis komen, omdat het bruggetje waar zij over moesten door het wader was weggespoeld. Het was die avond om negen uur hoog water en het was springtij, om 8 uur stond de zeedijk reeds onder water, het water kwam met golven over de dijk. Het water stond al een 30 centimeter in de kamer, daarom waren wij verhuisd naar de zolder. Om één uur kon mijn vader pas thuiskomen. De volgende jaren is de zeedijk geheel verzwaard, door het uitgraven van een kanaal langs de dijk.

Mijn ouders zijn in 1878 van de Zwarte Haan verhuist naar de Oude Bildtdijk, bij de Noorderweg. Daar heb ik ook de eerste herinnering aan een brand op halfweg - ik was toen drie jaar - en weet nog goed dat het publiek schuin over de landerijen er heen draafde, het was winter zodat de grond hard was.

Twee huizen van ons af was daar een winkeltje en de eigenaarster ging door voor "tjoenster". Toen haar man stierf vertelde mijn vader dat er allemaal "grauwe" katten op de dijk liepen die vreselijk jankten. Dat kwam zei mijn vader omdat zijn vrouw hem "betjoent" had.

Later heb ik vaak gedacht : hoe kunnen die oude mensen zo iets geloven. Zo waren er in die tijd veel meer verhalen over spoken enz. Nu op mijn oude dag hoor je niet meer van die verhalen.

Verder kan ik me nog herinneren dat mijn moeder mij meenam naar St. Anna om me te laten inenten. Dat gebeurde in de nieuwe school, deze was vol van verflucht, zo kon ik dat in mijn herinnering bewaren.

Toen zijn we wederom verhuist en kwamen om oost aan de Oude Bildtdijk onder Vrouwenparochie te wonen.

Ik werd die zomer vijf jaar en moest september naar school op Oude Bildtdijk. Ik was daar een week of drie vier naar school geweest toen het volgende voorviel. De school was nog maar pas toen ik de meester vroeg of ik even mocht wateren. Je bent nog maar pas op school en dus heb je nog geen behoefte om te wateren, zei hij. Toen waterde ik maar onder de bank op de vloer, mijn buurjongens riepen meester hij watert onder de bank ! De meester kwaad en ik moest in de hoek staan voor straf. Ik kreeg weer behoefte om te wateren en vroeg : meester mag ik even naar buiten om te wateren ? Och snotneus dat heb je immers al over de vloer gedaan was het antwoord. Toen ik niet mocht heb ik maar bij de muur opgepiest.

Ik kreeg een paar klappen om mijn oren voor mijn houding. Later vroeg ik opnieuw om naar buiten en nu kreeg ik het gedaan, toen ik weer binnnen kwam mocht ik ook weer in de bank plaats nemen. Dus ook hier "de aanhouder wint"

Zo gingen er een jaar of drie verloren met wegblijven van school, te laat komen enz. Het kwam zover dat ik een kwartier eerder uit school gestuurd werd omdat ik een half uur moest lopen om thuis te komen, maar het hielp niet ik kwam altijd te laat en kreeg dan altijd maar weer straf.

Ik verzocht mijn oude luit om van school te verwisselen, van de opbare lagere school te Oude Bildtzijl naar de christelijke lagere school te St. Anna parochie. Mijn moeder op een dag met mij naar St. Anna. Daar werd me een mondeling examen afgenomen en kwam ik in de hoogste klas. De eerste week ging het vrij aardig, maar als spoedig was het ook hier weer het zelfde liedje. Als ik er niet van hield wat ze 's middags uitvoerden dan ging ik met mijn hoofd op mijn armen op de bankt liggen slapen. Meester vroeg: "wat scheelt er aan?" Ik antwoorde: "ik ben sluuq en wil wat slape" Maar dit mocht natuurlijk niet. Dan moest ik nablijven en 50 maal schrijven: ik mag niet slapen op de bank.

Zo werd mijn tegenzin tegen de school veelal groter en bleef ik wanneer het mooi weer was weg van school. 's Morgens gingen we wel naar St. Anna en kwamen 's avonds weer thuis. Als het mooi weer was dan aten we ons ontbijt dat we van huis meekregen en vermaakten ons in de vrije natuur. Dan kwam later weer uit dat we in plaats van naar school in de vrije natuur hadden verkeerdt.

In 1884 verhuisden we weer van de Oude Bildtdijk onder Vrouwenparochie naar de Zwarte Haan, naar 't Vliet waar ik ook was geboren. Daar vandaan naar school was ruim 5 kilometer gaan. 's Morgens 7 uur mocht ik reeds op pad om op tijd aanwezig te zijn op school. Na de eerste schooltijd mochten zij die van ver kwamen hun broodmaaltijd - die we meenamen van huis - in de school nuttigen. De meester bidde dan voor ons en vroeg aan onze vader die in de hemelen was of het ons goed mocht smaken. We kregen een emmer met regenwater voor als we dorst kregen, deze te lessen met koud water. Wel brutaal van die meester om voor dit maal ook nog de zegen des Heeren af te smeken. Ik wist toen niet dat dit bidden anders niet was dan ons bijbrengen dat er een god was die alles regelde deze wereld. Maar ja eerst leren en dan ondervinden wat dit godsgeloof betekende. Ik denk nu op mijn oude dag nog wel eens aan mijn jongensjaren, men zegt nu dat de jeugd zo ondeugend is, maar dat was toen ook al zo. Maar het katekwaad wat ze nu uithalen is weer anders als wat wij deden. Gewoon als het zo uitkwam, gingen wij op roof uit, want we hadden altijd honger. Het spreekwoord zegt: "honger laat de beer dansen". Wij togen meestal het veld in om wortels of rapen te stelen, waren die er niet dan "hofje zingen", of de bakker z'n kar of kruiwagen.

Ik was intussen negen jaar en moest mee om de kost te verdienen. Ik kwam bij een gardenier in het werk die vlas verbouwde en dit moest van onkruid gezuiverd worden. We werkten per dag tien uren en ik verdiende per uur 2 cent, dat was in een week van zes dagen de reuze som van honderdentwintig cent.

Wat was ik blij als het regende, dan was ik vrij. Een jaar later kwam ik als kinderoppasser bij de boer waar mijn vader vaste arbeider was. Bij deze boer heb ik mijn leerschool gekregen. Als hij het veld in ging moest ik mee om de polsstok te dragen. En dan kreeg ik een pruimtje van hem. Als hij dan met mij sprak en ik zei nee boer of ja boer, dan kreeg ik les in opvoedkunde. Dan begon hij te vertellen dat alle mensen gelijk waren. Ik noem dij bij dien naam van Germ, zo moest mij bij de naam A. . . noemen. Alle mensen zijn naakt op de wereld gekomen. Als de een meer heeft dan de ander, dan heeft hij dit de ander onstolen. Daar ik wel iets wilde aannemen was hij altijd op 't verhaal over eigendom hetwelk de gegoede klasse de mindere man afhandig maakte. Je moet maar eens naar die dominee of ex-dominee Domela Nieuwenhuis luisteren, dan kun je later als je ouder wordt begrijpen hoe je door de mensen bedrogen wordt. Daar mijn ouders gereformeerd waren, en ik door gebrek aan boeken veel in de bijbel las, beweerde ik tegen hem dat alles tóch van god afhing en dat wat hij wilde geschiede. Toen begon hij over de godsdienst, hoe onwaar of die was, je kunt toch wel begrijpen zei hij dat als wij allemaal gods kinderen zijn, hij niet zou toestaan dat de ene kan krijgen wat hij wil en de ander de kruimels krijgt. Als je wat ouder in jaren wordt dan kan het niet anders of je wordt een godsdienstbestrijder. Wanneer ik nu, nu ik 85 jaar ben en dit op papier neerschrijf en daarbij aan boer A denk, dan moet ik erkennen dat die man die mij dit alles leerd veel invloed op mijn verdere leven heeft gehad. Ik begon vanaf die tijd veel meer de dingen te zien en te beoordelen naar mijn eigen mening. Ook heeft het boek dat ik van hem voor mijn verjaardag kreeg er veel toe bijgedragen dat ik al

spoedig ongelovig werd. Dit boek was "Kracht en stof van Bugner" In die jaren begon ook de strijd voor het algemeen kies- en stemrecht. En Domela Nieuwenhuis begon met zijn blad "recht voor allen" uit te geven en ik weet ook nog dat mijn vader zich daarop abonneerde. Elk las dit blad christen of niet-christen. In die jaren werd in St. Jacobiparochie de vereniging "Broedertrouw" opgericht. Ook mijn vader werd daar lid van. Het geloof stond daar de eerste jaren geheel buiten. Het loon van een arbeider was toen 4 à 5 gulden in de week. De vrouwen gingen mee naar het land en verdienden 5 cent per uur. Het was toen zo treurig, de mannen waren werkeloos en om niet te verhongeren werkten de vrouwen voor 50 cent per dag. Hoe armoedig het in die tijd was is bijna niet te beschrijven. De kinderen gingen smorgens met een klein stukje droog roggebrood naar school. Kleren waren er niet. Op zaterdagavond moesten de kinderen vroeg naar bed, want dan moesten hun kleren gewassen worden om zondags toch een beetje schoon te zijn. Het geloof begon er onder te lijden. Die zijn verstand gebruikte kwam al spoedig tot de gedachte : dit kan nooit de wil van een almachtige god zijn. Het socialisme was in aantocht. De ene vergadering na de andere werd gehouden. Zo kwam er waarlijk steeds meer verzet tegen het kapitaal. Broedertrouw riep de boeren op om meer loon te geven, anders zo men overgaan tot werkstaking.

Dit was voor de boeren ook niet gewenst. De huurboeren hadden toen ook een zwaar leven. Maar eindelijk in 1890 brak de staking uit. Het duurde maar even of daar waren de marechaussees al. Ze zopen eerst een borrel met buskruit er door op. En dan er op los, waar ze enige arbeiders bij elkaar zagen, werd de sabel uit de schede gehaald en sloeg men er op los. Nog was het niet mooi genoeg, er kwamen ook nog soldaten, die werden gehuisvestigd in de openbare scholen in de westhoek en in de oosthoek. Op een zondagmiddag arriveerden ze, niet langs de gebruikelijke weg door Stiens, Vrouwenparochie en St. Anna. Nee het ging over Marsum, Beetgum en Berlikum en toen over de Koudeweg naar de Oudebildtdijk. Wij waren toen verhuisd van de Zwarte Haan naar de Koudeweg, op't hoekje. Zodoende zag ik ook die soldaten komen.

De marechaussees zaten daar altijd in de kroeg op 't hoekje, die kasteel lijn had twee dochters dus wel wat aantrekkelijk. Een van de dochters werd dan ook al redelijk snel door een aangeschoten, waarmee ze toen in het huwelijksbootje is gestapt.

Toen wij daar op 12 mei 1890 kwamen te wonen, moest ik zien werk te krijgen. Er was een vrijboer W gekomen, daar kreeg ik werk. Er waren daar nog drie arbeiders misschien een paar jaar ouder dan ik. Toen op zaterdagavond na afloop van het werk het loon werd uitbetaald, vroeg hij mij wat ik moest verdienen. Ik zei hetzelfde als die andere jongens 50 cent per dag. Ik mist niet een gulden ontvangen, vroeg de boer. Ik zei steek jou je moer de gek aan maar mij niet. Toen kreeg ik ook 50 cent per dag. Ik was er ongeveer drie weken geweest toen we met z'n vijven aan het vlas wieden waren. Het was mooi weer die middag en in St. Jacob was het kermis. Men kon de muziek flink horen, dus wij luisterden daar ook wel eens even naar.

En daar komt opeens de boer uit een greppel zetten en met grote woorden: jullie luie kwezels, jullie kenne wel opdondere ! Ik zeg: lui ben ik nog nooit geweest en dat wil ik van u ook niet horen, mijn centen, geef op! Zo 'n boer heb ik nog nooit gezien. Hij betaalde mij en de andere jongens tot dat uur en wij vertrokken tezamen naar het hoekje, en gingen daar wat op de brugleuning zitten. Toen kwam daar de molenaar en landgebruiker B. Tiemstra langs, en zei wat nu, geen werk ? Ik zei de boer heeft ons gedaan gegeven omdat we lui waren volgens hem. En waren jullie lui vroeg Tiemstra. Ik zei als je werk voor ons heb kan je dat gewaar worden. Hij zei dan kom je morgen maar, dat ik de volgende dag naar de molenaar te werken en mocht daar ook nog overwerk doen. Dat het was ook nog een vooruitgang voor mij, daar kwam nog bij dat ik het koemelken mocht leren, waar ik erg graag over mocht.

Bij deze man heb ik plezierig gewerkt dat jaar. De landarbeiders stampten bij enige boeren gesteund door hun landheren door, men haalde hier arbeiders uit de wouden heen om de staking te breken.

Al spoedig hoorde men het volgende zingen :

Komt vriendschaar, komt bij elkaar
en trap die "woudsies" uit elkaar
want die "woudsies" willen werl
en de bildtkerts die willen staken.

Ongeveer 3 of 4 boeren hielden de kop er voor. Maar bij de andere boeren werd voor dat jaar het loon gebracht op 12 cent per uur. De volgende jaren ging het weer terug naar 10 cent.

Die vooruitgang kwam door de reuze organisatie van Broedertrouw. Help begonnen de christenen stiekem de arbeiders te bewerken om zich af te scheiden van Broedertrouw. Men richtte toen een nieuwe vereniging op onder de naam van Broederliefde, maar de broederliefde werd een grote broederhaat en bezorgde daardoor de boeren de overwinning.

Dit was weer iets voor de ware christen-dominees om het grote publiek in de maling te nemen. Het is wel een vreemd verschijnsel om de mens op te dragen : ge zult de over u gestelde machten onderdanig wezen! Terwijl ze zich er zelf niets van aantrokken.

De winter van 1890 op 1891 heugt me nog als de dag van gisteren.

Want in die strenge winter trouwde mijn zuster. Een zuster van haar man zou voor mijn moede die dag het eten klaar maken. Toen ik haar zag zei ik : "wie bist stou, de bist een lief maisie, dou worst myn wief was wie zo oud binne dat wie troue kinne.

Het kind ging van schaamte er van door, maar toch 7 jaar later is ze een vrouw geworden en heeft 57 jaar lief en leed met mij gedeeld.

Die strenge winter heeft mij heel veel schaatsplezier gebracht.

Ik had een oom in harlingen, die had daar een melkerij en ging dan van de straat op om die melk te verkopen. Ik over ijs naar harlingen. Ik heb daar menige week doorgebracht om mee te melken. Toen was daar op een avond om 8 uur een rijderij. Ik kreeg van de buurlui van mijn oom ook een toegangkaart. Dat ik er heen, de rijderij was op de nieuwe haven. Toen het afgelopen was ging ik op stap naar de Bildtpoort waar mijn oom woonde, maar ik zag nergens een bekende weg en er kwam nog bij dat ik ook geen mens meer zag lopen. Ik maar lopen tot ik eindelijk het huis van mijn oom vond, ik had intussen een uur rond gelopen en het was al 11 uur. Je moet begrijpen dat ik er de volgende dag steeds mee geplaagd werd dat ik in het stadje Harlingen verdwalen kon.

Die winter begon in december en eindigde half maart. De vaarten waren tot aan de bodem bevroren en het was in het laatst van april dat de vaarwegen weer voor de scheepvaart open kwamen.

De 12e mei verhuisden wij naar de koudeweg bij de brug Molenschot.

Daar werd mijn vader weer vaste arbeider en ik en mijn beide broers losse arbeiders. Die boer had ook nog een paar zoons van onze leeftijd, er was een zoon een jaar jonger dan mij, en ik was die winter nog al veel met hem op de schaats geweest, dat wij konden het goed vinden samen. De eerste maandag dat ik bij die boer werkte was er ook een boerenknecht die daar diende. De boer had mij werk gegeven, om bieten te zuiveren van onkruid. Mijn vader en die knecht waren op 't hiem aan het gras maaien. De knecht riep tegen mij Germ pluk het gras hier wat om de boer weg. Ik zeg doe dou dat zelf, dou bist myn boer niet. De andere dag vertelde die zoon mij : de knecht zei gisteravond tegen mijn vader, die Germ zou men over de brug schoppe. Hoezo zei de boer, wel zei de knecht ik gebod hem om het gras om de bomen te plukken en hij wilde het niet. De boer zei daar had hij ook gelijk in, ik had hem werk gegeven. Dat vond ik prachtig van die boer, de meeste boeren houden wel van aanklaren maar ik merkte aan deze dat hij er niet van gediend was.

Ik heb daar later nog meer over vernomen van die zoon. Op een dag zei diezelfde knecht tegen de boer ik heb onder een koe gezeten, die had al gemolken, maar daar kwam nog melk uit. Zo zei de boer, als hij onder een koe gaat zitten die jij al gemolken hebt, dan komt daar ook weer

melk uit. Die boer was er zo zeker van dat ik een beste melker was, dat ik als jongen altijd mee moest melken. En dan later nog enige schapen. Dezelfde knecht was ik eens bij als ploegdrijver en we waren aan het halsveurjagen toen riep hij boei bliksemse jongen! Ik zei vloek jij je moeder uit maar mij niet. Toen wilde hij mij een opdonder geven, maar ik gooide de teugels neer en zei hier heb je de boel en red je nu maar en liep weg. 's Middags ging ik met mijn broer aan het werk inplaats van met die vent. De andere morgen toen we weer zouden beginnen kreeg ik door een zoon van de boer bevel om weer met de knecht te werken. Hij zei mijn vader heeft het bevolen. Ik zei jij bent je vader niet en met u heb ik niets te maken. Ik ging dus weer met mijn broer. 's Morgens kwam de boer, hij zei: ik dacht dat je met de knecht te halsveurjagen was. Ik zei: Kijk boer, als u mij uitvloekte, kan ik nog begrijpen, maar me laten uitvloeken door mijn medewerkers daar kom ik niet in. "Dou bist een vreemden zei de boer, maar vooruit dou most maar bij dyn broer bliw.

Zo kwam de volgende winter en moest ik dagelijks 10 uren dorsen met de kneppel. Drie grot mannen een daar was ik als jongen mee te dorsen. Op een morgen kwam de boer op bezoek en zei je moet die kneppel maar hoger tille ik hoor maar drie slagen inplaats van vier. Ik antwoordde die drie slagen worden beloond met een gulden per dag, en de mijne met 50 centen dus kunnen mijn slagen ook de helft lichter zijn. Hij zei je hebt weer gelijk, maar toch blijft het een rot gehoor.

In die tijd moest ik eens voor een boodschap naar st. jacob, daar vond ik een papiertje op straat, met een gedichtje van de volgende inhoud

ze willen niet meer luiden voor 's Konings dood!

men ging eer 't volk uitzuigen

voor 't luiden ook geen brood

zij gingen 't luiden staken,

hun loon was veel te laag.

het volk ging zich vermaken over deze heldendaad.

de man van de dodenakker, de politieman en kleedemakersmakker

zij trokken stevig an, laat nu maar tranen vloeien over 't luttele

zoo gaat men 't volk besnoeien, de gemeente zelf tot hoon.

Het ging met de arbeidersbeweging steeds achteruit, de verdeeldheid werd steeds erger. Daar was een grote werkloosheid en dan ging men de bestel leden werk geven om maar tweedracht te zaaien onder de arbeiders, wat hun veelal gelukte. Maar toch gelukte het niet om de arbeidersbeweging weer weg te werken. Wij als jongerenvereniging hadden ook reeds een jeugdvereniging en maakten propagandatochten en brachten zo vele geschriften de wereld in. We hadden toen een socialistisch weekblad genaamd het "morgenrood" redacteur was een zekere Stienstra uit Harlingen. Hierin schreven ook wij als jongelieden onze mening. Als we zondags vergaderden, waren we meestal met zo'n 40 á 50 personen ter vergadering. Er werd dan meestal gesproken over de strijd die we moesten voeren tegen de kappitalistische maatschappij waar onder ook voorkwam de strijd tegen de alcohol. Er waren toen nogal veel arbeiders die zaterdags hun schamele loontje ontvingen hiermee naar de kroeg gingen en dan moest de vrouw maar zorgen dat er weer wat op de tafel kwam. We dachten toen wel eens die strijd tegen de alcohol geeft ook al niets, maar de volgende jaren hebben wel bewezen dat het heeft geholpen. Onder de arbeiders kwamen steeds meer geheelonthouders voor. Een bewijs dat de spreuk een drinker is geen denker, meer en meer tot de arbeiders doordrong. Mijn ouders verhuisden weer van de koudeweg naar de Oudebildtdijk onder St. Annaparochie, ik had niet veel animo om daar weer heen.

Dat ik bestelde mij bij een zekere H. Rozenberg, die was onderbaas op een plaats op 't hoekje van boer Pienks, waar wij de hele winter reeds aan de kneppel geweest waren.

Ik bestelde me daar voor f 52,- in 't hele jaar met kost en inwoning. De zomers moesten we met een klaverbak het gras ophalen van de wallen, de oude heer maaide en ik bracht met een kruiwagen het gras naar de voorakker waar het in de klaverbak werd geladen.

En zo werd het vervoerd naar de plaats, waar in een "jister" 12 jonge paarden werden gevoederd. Ik mocht erg veel over dit werk. Het was een lust om met die jonge paarden om te gaan. En dan het aangename dat die beesten je zo persoonlijk kenden. Dit jaar ging zo plezierig om maar het einde was dat de oude baas ging verhuizen, dus het nieuwe jaar weer een verandering. Als opvolger van Rozenberg kwam een Koelmans, in de plaats en die was getrouwd. Ik moest dus het volgend jaar weer wat anders, boer Rienks zei als we het over het loon eens kunnen worden, dan kan je wel melkknecht bij me worden, zeg me maar eens wat je moet verdienen. Ik zei f70,- per jaar. Hij zei ik geef je f 60,- en denk daar maar eens over na, dan praten we later nog wel eens. Ik trof toen Koelmans die bij Rozenburg op bezoek was en zei zo tegen hem, wat kostgeld moet ge hebben als ik bij u in de kost kom? Hij zegt 3 gulden en 50 cent per week. Toen ik later boer Rienks weer zag, zei ik zo word ons accoord nog wat? Ja zei hij ik blijf bij f60,-. Ik zei toen, nee dat doe ik niet, maar ik wil wel bij u werken en dan ga ik bij Koelmans in de kost. Wel zei hij wat moet je dan verdienen. Ik zei 5 gulden in de week. En wat kostgeld moet je geven? Ik antwoorde 3 gulden en 50 cent. Ja dan moet je wel 5 gulden verdienen zei de boer, maar ik heb nog voorwaarden je komt en gaat met de stannebuursters, hiermee bedoelde hij dat ik niet mocht weggaan als die een uur langer werkten. En dan moet ge om de andere zondga 's morgen en 's avonds melken. Ik zei dan kan als ik voor elke keer dat ik melk een kwartje krijg, dat krijgen de andere arbeiders ook. Nee zei hij dat wil ik niet. Ik zei dan ik ook. Een paar dagen later vroeg hij mij, en heb je al besloten om bij mij in het werk te gaan? Ik zei nee, maar ik zal u nog een voorstel doen, u geeft mij voor iedere keer melken 15 cent. Na nog wat heen en weer gepraat werden we het hier over eens. Toen dit voor elkaar was zei ik tegen Koelmans, ik wil wel bij je in de kost maar ik wil niet meer dan drie gulden kostgeld in de week betalen. Ook dit kreeg ik er door. Ik had nu ook weer werk voor het volgende jaar en verdiende op deze wijze f 174 inplaats van f 60,-.

Ik was toen 17 jaar en kon me bij die oude Rozenberg heel wel "delgeve". Hij was een hartstochtlijk dammer, alle avonden zaten we te dammen. Ik kon in de eerste tijd nooit een partij van hem winnen. Maar na enkele weken was ik de beste. Er kwamen dan ook wel eens andere dammers op bezoek en dan moest ik daar ook tegen. Het duurde niet zolang of ik was de sterkste in dit spel. In mijn latere leven heb ik nooit geen tijd gehad om me daar verder in te oefenen.

Als we 's morgens opstonden dan riep de oude baas, Germ het is tijd, en ik zei dan ja, "hoorst my wel? Ik weer ja. Komst dan, en ik weer ja. Dit was elke morgen het eerste.

We molken 8 koeien allemaal jong vee, die voor het eerst hadden gekalfd. Hadden we het melken gedaan, dan bracht ik de melk naar de boterfabriek op 't hoekje, dit was een van de eerste boterfabrieken, het was geen grote fabriek en was dan ook een van de eerste fabrieken die weer werd opgeheven. Als ik dan weer thuis kwam mocht ik de jonge paarden borstelen en de baas ging over de koeien. Zo hadden we elk ons eigen werk. Nooit heb ik dat jaar ongenoegen gehad met mijn baas. Edoch de tijd ging zijn gang en de 12e mei kwam mijn kostbaas Koelmans. Toen ging ik dan over naar boer Rienks. Ik moest nu met de arbeiders die uit St. Anna kwamen naar het land te werken. Egende het, zodat we niet konden werken dan had ik ook niks te doen. En dan zei Koelmans "dou kist mij wel helpe". Ik zei dan ik ben besteld bij boer Rienks en niet bij u. Zo kwam er geleidelijk een zekere dwang tussen ons, hij meende mij maar te kunnen gebruiken zoals hij dat verkoos. Maar ik had nu eenmaal niet met hem nodig. Ik hielp hem wel eens, maar dat ging op bevel van boer Rienks. Dan waren er soms dingen waar hij hoegenaamd niet in thuis was. We kregen bezoek van boer Rienks met paardekooplui, vier jonge paarden moesten draven. Dit was het werk van Koelmans, maar hij kon die jonge paarden niet drave late. Hij had er hoegenaamd geen verstand van. Toen hij dan ook met een paard aan het draven was ging het niet. Toen riep boer Rienks Germ kom eens hier en laat die paarden eens drave.

Ik deed dit natuurlijk met veel plezier, dit was mijn lust en mijn leven. Maar na afloop kreeg ik van de heren kooplui 50 cent die zij altijd als fooi gaven. Dit ging de heer Koelmans helemaal niet naar zijn zin, hij zei ik moet die centen toch ontvangen? Ik zei, ik dus het werk doen en gij de centen? Zie maar dat ge het draven leert, dan kunt ge ze verdienen maar nu zijn ze voor mij.

Het was kermis in St. Annaparochie en daar was ik zondags en 's maandags heen geweest en had die twee nachten niet veel geslapen. Die dinsdagmorgen zei Koelmans tegen mij nu ik ga naar de kermis, denk jij er om dat je de paarden wat klaver geeft op tijd. Ik zei ja hoor ga maar gerust weg daar denk ik wel om. Ik ging wat liggen in het gras en het was zulk mooi weer dat ik viel al spoedig in slaap. Ik had daar al zo'n uur of drie gelegen toen ik opeens iemand hoorde vloeken. Neem g.v.d. de houer en ga te wieder inplaats van hier liggen te slapen, de paarden hebben geen eten. Ik keek om me heen, en och here daar had je boer Pienks te vloeken. Ik zei nou zo slim is dit toch niet, ik werk ook wel over en daar praat ik ook niet over, ge mag gerust aanstaande zaterdag hiervoor centen van mijn loon afhouden. En deed die kwast dat de volgende zaterdag ook niet! Ik dacht dat zel ik die wel weer afhandig make als het gelegen komt!

Met de kermis van St. Jacobiparochie stonden we met z'n achten te aardappel wieden. Het was prachtig weer, we hoorden de muziek spelen. Ik zei tegen de andere arbeiders ik hou op, ik ga naar de kermis! Zo gezegt, zo gedaan, ik verdwijn en begeef me naar huis om met te verkleden en toen naar St. Jacob om kermis te vieren. De volgende dag stonden we weer te wieden toen de boer kwam, hij zei : er was hier gisteren iemand niet wie was dat? Ik zei : ik miste hier, ik was naar de kermis, daar u giste niet kwam , kon ik het u niet vragen en daarom ging ik maar zonder uw permissie naar de kermis, want mijn meisje waar ik wel eens wat mee speelde wilde dit gaarne. En zo'n lief meisje kon ik niet aan haar lot over laten is 't niet? "Ja zei boer Rienks, dou doest het mooi en hest het altyd klaar volgens dyn inzicht in ieder geval weet ik nu wie ik miste."

Ik dacht nu zullen we zaterdag eens zien of hij mij die halve dag ook het loon afhoud. Maar nee hoor hij prate er niet over en ik kreeg mijn volle loon uitbetaald. Zo had ik hetgeen me met de kermis van St. Anna werd afgehouden weer terug.

Ik moest als we smorgens aten op verzoek van de vrouw van mijn kostbaas na het eten voorlezen uit de bijbel, zij kon mij beter volgen dan haar man in het voorlezen. Als dan het hoofdstuk wat ik voorlas mij aanleiding gaf om hierover te discuseren dan had ik ook nog wat plezier van mijn werk. Zo was het bijvoorbeeld met de uitdrijving van Adam en Eva uit het paradijs een vreemd geval. Ze mochten niet eten van de boom des kennis van goed en kwaad. Maar er was een slang, die had zeker een oogje op Eva, die gaf haar een lekkere appel van die boom en Eva die haar man ook wat gunde gaf Adam een stukje maar daar roept de Here Adam waar ben je? En Adam die van de appel had gegeten kwam tot de ontdekking dat hij naakt was. Toen vluchtte hij onder een vijgeboom en bedekte zich met bladeren. En God zeide laat ze ons het paradijs uitdrijven opdat ze niet eten van de boom des levens en gelijk worden als wij.

Ik zei tegen Koelmans, hoe is het toch mogelijk dat als iemand een appel opeet dat je daar door ontdekt dat men geen kleren aan heeft.

En dan die mensen uit het paradijs verdrijven is het niet vreselijk? En dan ook nog die sprekende slang, wat zijn jullie toch onnozele halsen als je zulke onzin gelooft! Had ze maar laten eten van de boom des levens dan waren de mensen ook God geweest en hadden ze misschien een betere wereld geschapen, dan deze rotwereld waarin wij nu leven. En dan hadden zij waarschijnlijk ieder wat meer gegeven waar hij dit leven recht op heeft. Dit "geharrewar" ging elke morgen na het eten weer aan. Ik dacht wel eens ik hou me stil, maar deed ik dit dan begon Koelmans weer. En zo streden we elke dag over de godsdienst.

En dan herinner ik met altijd weer mijn eerst boer die mij van de godsvrees genezen had, maar ook door dit strijden begon ik veel meer te voelen voor het lezen van wetenschappelijke en sociale boeken. En eerlijk gesproken verdween mijn godsgeloof helemaal.

Zo kwam de winter en moest ik Koelmans 's morgens en 's avonds helpen in de stal, en 's middags moest ik mee dorsen in de schuur. Mocht ik bij Fozenberg graag in de stal werken, bij Koelmans was er niets aan, dan moest ik weer dit dan weer dat. Als ik vandaag de paarden borstelde dan moest ik morgen de koeien weer doen. Wanneer ik 's morgens koeien melk dan moest ik 's avonds weer andere melken. Eerst had ik daar geen erg in, maar al redelijk gauw begreep ik wat daar de reden voor was. De heer Koelmans kon niet goed melken, maar door te ruilen bleef de melkgeverij op peil. 's Middags in de schuur dorsen ging nog wel, maar bleef ik een minuut langer in de stal na de maaltijd, dan was het terstond door Koelmans : Germ het is 11 uur werken, dan zei ik boer het is 11 uur aan het werk. Hij zei dan als het vee schoon is dan mag ik er wel bij zitten. Ik zei zo als u uw zeven gulden met zitten kunt verdienen, dan ik mijn vijf gulden ook wel. Dit ging op den duur niet. We konden zo langzamerhand steeds minder met elkaar, het kwam zover dat ik bij mijn zuster in St. Jacob in de kost ging, en zo kwam er ook verandering in mijn toekomstplannen.

De plaats daar zou het volgende jaar een zoon van Fienks op en Koelmans zou arbeider bij Fienks zelf op molenschot worden, ik zou dan bij hem in de kost blijven en per dag 80 cent verdienen. Maar door de herrie die ik met Koelmans kreeg ging dit over. Ik besloot toen maar weer bij mijn oudelui te gaan wonen. Tot 12 mei bleef ik bij mijn zuster in St. Jacob. Ik beleefde toen met boer Rienks ook nog iets. Het was hemelvaartsdag en ik stelde mijn kameraden voor om naar Tsjumarem te gaan daar was kaatsen. Tot mijn verdriet kreeg ik bericht dat ik donderdag moest melken. Ik zei zo, zou men het niet verdomme ! Maar later kreeg ik bericht dat ik niet hoefde te melken, dus ik weer gerust. Zaterdagmiddags bracht de boer het loon van die week altijd bij de arbeiders op het land. We waren met 6 man aan het aardappel wieden, hij gaf elk zijn centen en toen hij aan mij toe was zei hij : wat moet jij hebben. Ik zei 5 gulden daar ben ik toch voor besteld. Ja zei hij maar dou woust hemelvaartsdag niet melken. Ik zei ik kreeg bericht dat het niet nodi g was. "Dou , zei hij , bist de grootste aap die er bestaat. Ik zei, nou, nou, elk kan wel zien dat gij veel groter aap bent dan ik. De boer zei: "Nou hier hest vijf gulden en hoest nije week niet weer te kommen" Ik zei dan moet ik nog 5 gulden hebben ik ben toch aan 12 mei toe besteld. De boer antwoordde : "'t is ut de bliest maar weg nije week. Ik zei ik kom weer of u moet me die 5 gulden geven voor de volgende week.

Zo gebeurde het de volgende week dat de boer steeds de arbeiders weer naar een andere plaats stuurde. Ik werkte die week zo door, haalde hij de arbeiders bij mij weg, dan ging ik weer naar een andere ploeg arbeiders. Dit ging zo de hele week door, maar des zaterdags bracht hij het loon niet naar de arbeiders, ze moesten hun loon die week bij hem van huis halen. Ik moest anders weg, en zei tegen mijn broer, neem mijn centen even mee. Maar de boer wilde de centen niet aan mijn broer geven. Dan moet hij zelf maar komen en anders krijgt hij ze niet. Dus ik er zelf heen, het was pinksteren. Toen ik 's maandagsmiddags bij hem kwam en zei ik zou mijn loon helen was het wederom hetzelfde : ik wou niet melken enz. Eindelijk had ik hem zo ver dat hij mij mijn loon betaalde. En hij wenste mij ook nog een goede toekomst toe. Ik denk wel zei hij dat je nog wel eens herrie zult krijgen met je volgende boeren, want je bent wel wat brutaal. Ik zei daar zal ik me hopelijk wel mee redden, nu dan maar veel genoeg en zo zijn we uit elkaar gegaan.

Het was toen 1893 en ik kwam toen weer bij mijn oudelui, die om oost aan de Oudebildtdijk onder St. Annaparochie woonden. Ik stelde met mijn ouders dat ik zou drie gulden kostgeld geven. Maar voorlopig was ik werkeloos, dat was toen in die tijd het gewone gebruik, eerst moest de koppelbaas volk nodig hebben voor vlasplukken enz.

Mijn eerste werk was met een koppelbaas van Oudebildtzijl met nog 22 man naar Groningen te vlasplukken. Dit had ik wel eens gezien maar nog nooit gedaan, dat ik heb eerst maar eens bij mijn buurman gekeken hoe die dat deed. Het was plukken op bosjes, ieder bosje was zes maal een hand vol, en dan kregen we per 100 bosjes 60 cent loon uitbetaald. We moesten zelf

voor de kost zorgen en sliepen met elkaar in de schuur in het stro. We bestelden aan een vrouw 's avonds om een maal aardappelen voor ons te koken, zo kregen we dan 's avonds een maal warm eten. En door de dag moesten we dan zelf voor de broodmaaltijden zorgen. We waren vaak geheel doornat want het regende nogal veel in die tijd. Zo hebben we daar veertien dagen doorgebracht. En zijn toen vanwege het aanhoudende regenachtige weer maar weer naar huis gegaan. Toch had ik in de veertien dagen buiten de reiskosten en mijn dagelijks onderhoud nog een zuivere winst van 18 gulden. Dat was in die tijd toen het loon nog maar een gulden per dag was nogal heel wat. Toen we weer thuis waren kwam ook daar weer werk te doen zoals vlasplukken en aardappelrooien. Ik naar de koppel aan de Nieuwe Bildtdijk, ene Sjoerd Schaaf, de man had ook een winkel. Het eerste wat hij zei was ik verwacht dat jim mij nu ook wat boodschappen besteld, mijn broer en ik waren samen bij hem en dan bestelde mijn moeder maar aardig boodschappen. Dat wij hielden werk zolang de koppelbaas werk had en dat was de gehele herfst uit. Zo kwam langzamerhand de winter en toen gingen we aan het braken en vlas schoon maken met een zwingelbord. Nu na 50 jaar weet niemand onder de 40 jaar meer wat braken was, nu is het allemaal machinewerk en het gebeurd nu in vlasfabriekendoor een man of tien per week, waar vroeger zo'n 50 man voor nodig waren.

Met dat braken kwam eerst de schoof vlas uit elkaar te liggen op de grond op een "beukesplak" dat was zo'n meter in het vierkant waar de grond be- vloed was met stenen. Dan had men een zogenaamde beuker, dat was een blok hout van ongeveer 50 centimeter lang en 25 centimeter breed, met een kromme stok. En daar sloeg men dan zo lang met op die vlasschoof tot hij zacht was. Dan kwam hij op een oude stoel te liggen en hier werd dan weer een handvol vlas afgenomen en dan ging het op een braken. Met de ene hand, de rechter, hief men de hefboom omhoog en met de linkerhand bracht men het vlas eronder. Dan de hefboom op en neer tot het vlas zacht werd. Vandaar ging het naar de slijp een weer wat kleiner middel dan de braak en dan ging het weer op en neer tot het vlas zacht was en anders niet meer dan suden bevatte. Dan ging het verder naar de zwingelplank toe. Dit was een plank van ongeveer een meter, bevestigd aan een paal die in de grond was gedreven. Die plank was glad en dan hield men de ene hand met vlas over de plank en met de andere hand had men het zwingelbord waar- mee men dan de sjuden uit het vlas sloeg. Men moest een lange dag maken om per dag twee bundels schoon te maken. Een bundel was 6 pond en twee ons schoon en werd betaald met 45 cent per bundel. Dat was dan in zes dagen de reuze som van 5 gulden en 40 cent, daarvoor werkte men dan 5 dagen van 's morgens 6 uur tot 's avonds 6 uur. Zaterdag moest men het vlas inleveren en weer onbewerkte meenemen om 's maandagsmorgens weer te beginnen. En toch braakte ik liever dan 6 dagen bij de boer werken voor f6,- per week. Men was vrij in hoe men wou werken en had de boer nooit om je heen. Maar het was wel heel ongezond werk, het hok waarin we braken en te braken zat geheel vol stof. En steeds zwete, zodat de hele rug nat was en onder het stof zat. 's Avonds moesten we elkaar met een veger het stof van de rug afvegen.

We kregen ook nog een extra centje voor het afval, genaamd rug en hiede. Dit leverde dan per week nog ongeveer een gulden op. Dit afval leverde bij de ene soort nog wel eens wat meer op dan bij de andere partij. En het was gebruik dat deze afvalcenten voor de braker zelf waren. Zaterdag en zondags ging ik geregeld naar St Annaparochie toe, we hadden aldaar een jongelieden vereniging, die bestond uit om en nabij de veertig leden. Uit deze vereniging hadden we weer een toneelclub opgericht, be- staande uit 15 leden. We gaven dan toneelvoorstellingen in het lokaal van de vereniging algemeen stemrecht. Daar kwamen we meest alle zondagen bijeen te vergaderen en bespraken meestal de propaganda voor het socialisme. Zaterdagavond colperteerden we met het "Morgenrood" een weekblad dat werd uitgegeven te Harlingen, waarvan Stienstra redacteur was. Ook wel met "de Klok" een weekblad dat werd uitgegeven door een v.d. Zwaag van Gorredijk. En de "Dageraad" een vrijdenkersblad tegen de godsdienst en daar was ik en meerdere met mij een echte bestrijder van.

We speelden die winter twee avonden een toneelstuk getiteld "de ondergang van Polen" en als nastukje " een uurtje in de rechtzaal".

Beide avonden een volle zaal met mensen. De entree was toen in die tijd naar 30 cent per persoon en vermakelijkheidsbelasting bestond toen ook nog niet. Dat zo konden we dan altijd wat propaganda maken voor het socialisme waar wij op onze manier dan ook voor streeden, en zoveel mogelijk arbeiders aanspoorden mee te strijden tegen troon, beurs en altaar.

Zondags als het mooi weer was gingen we veel op stap met de bladen en te colportereren, waar mogelijk was spraken we met de arbeiders over hun loon dat veel te laag was om de tijd mee door te komen.

Dan om de veertien dagen ging ik 's avonds om half negen naar mijn meisje en dan zaten we tot 4 uur bij elkaar. Zij diende in St. Annaparochie, en daar haar vader zeer om mij tegen was, en dat alleen omdat ik onverbittelijk de waarheid zei en sommige mensen konden hier niet tegen. Ik was toen achttien jaar en zei tegen mijn ouders nu ga ik komend voorjaar naar zee op de haringvangst. Ook schreef ik naar een agent te Zwolle die melkknechten vroeg voor Duitsland. Op beide adressen werd ik aangenomen. Ik wilde het liefst naar zee, maar daar was mijn moeder zo op tegen, ze deed anders niet dan schreien. Op het laatst zei ik nu dan ga ik maar naar Duitsland. Dat zo kwamen we dan overeen dat ik melkknecht in Duitsland zou worden.

Op een maandagmorgen in maart ging ik 's morgens om 5 uur van huis om naar de trein in Lecuwarden te gaan, die om 7.40 naar Zwolle vertrok. Toen ik in Zwolle aankwam en de agent zijn adres had gevonden, hem had gezegd dat ik geen centen meer had en hij dus de verdere reiskosten moest betalen, ging hij hier op in. Hij bracht me zelf naar de trein en bezorgde mij een kaartje tot Bismark, waar ik zou worden afgehaald.

Ik had een adres meegekregen van de boer waar ik moest zijn, dit adres luidde : De Heer Herm Wilhelm Coleppel in Oestrich bij Castrop.

Zo reisde ik vanaf Zwolle verder over Winterswijk, waar we over de Duitse grens kwamen. Zo stond ik om 3 uu op het station in Herene, waar ik zou worden afgehaald. Toen ik daar stond te wachten en geen mens zag, dacht ik zou dit wel klaar komen? Maar ja hoor daar kwam een jongen op me toe en vroeg mij of ik de nieuwe "zweitsers" was voor boer Cleppel, ik liet hem het adres zien. Dat is voor elkaar zei hij kom maar mee. We hadden ongeveer een uur gelopen toen we ter plekke kwamen. De heer Coleppel verstond wat nederlands, dat zo kon hij mij bekend maken wat ik had te berichten.

Dit was geen kleinigheid, ik moest dagelijks 15 koeien melken, 's morgens om 4 uur opstaan de 15 koeien melken en hun dan voeren. Daarna mocht ik mijn boterham eten, dan de stal van vuil zuivere. Dit ging oop op een heel andere manier dan in Nederland, van een mestkruiwagen wist men niets af. De koeien stonden daar op een platte stal net als bij ons de paarden. Ze stonden flink in het stro en dan werd dat van achteren opgerold en met een "hekkel" naar een deur die in het midden van de stal was, gesleept. En dan werd dat door die deur gegooid op de mestbult, die ongeveer een meter lager lag dan de stal.

En de beesten werden van voren van eten voorzien, was dit alles gedaan, dan moest ik op een snijmachine een partij mangelwortels fijn maken, die mangelwortels noemden ze daar ronkels. Was dit gedaan dan was ik tot half twaalf vrij. En dan was het etenstijd. Was het eten op, dan moest ik weer zeven koeien melken. Die werden dagelijks drie keer gemolken, was dat gedaan dan was ik weer even vrij tot half vier, dan even wat voer gemen en dan weer 15 koeien melken. Was dat weer gedaan dan nog eens water geven en weer voeren. Ik kon zowat uitrekenen dat ik 13 á 14 uren in de weer was voor 80 mark in de maand. De mark had een waarde van 60 cent dat werd dus aan hollands geld 48 gulden per maand of wel per jaar 576 gulden.

Ik werkte per maand 100 uren dus per uur maar voor een dubbeltje. De melk werd door een melkventer verkocht in de stad Herne, de melk die ik smiddags en savonds kreeg moest ik in een koelbak in de kelder brengen. Ik had de opdracht om als ik met het melken klaar was de melkemmer half met water te vullen en deze te verdelen over de bussen die ik in de kelder bracht. Na een paar dagen dacht ik dat water kan ik ook wel eens in een bus doen. Toen kregen we de poppen aan het dansen.

Op een avond kwam de melkboer en zei tegen de boerin, ze klagen over de melk er zou water door de melk zitten. Ja zei de vrouw, tegen de melkventer, de "zwijtser" heeft een bus om laten vallen in de koelbak. Ik hoorde dit en zei: dat liegt mevrouw, de heer heeft gezegd dat ik er water bij moest doen. 's Avonds toen mijnheer thuis kwam en dit hoorde was hij helemaal overstuur en zei "smerige slappe hollander, ik heb daags wel 5 mark schaf van u. Ik zei "slappe hollander, dat wordt men hier, dat eten wat wij hier krijgen zetten wij in holland voor de honden. De boer zei: jij bent zo brutaal, je wilt 'smiddags niet eens op het land werken, terwijl ik wel 100 knechten heb gehad die dat wel deden. Nu zei ik, dan kan men ook wel weten dat U een slechte boer bent, anders had u nooit zoveel knechten gehad. Ik was aan het stro strooien in de stal en had een hooivork in de handen, deze hooivork ramde die ploert mij uit de handen en daar kreeg ik mee op mijn huid zodat ik groen en blauw was. Hij zei ik zal jou wel klein krijgen. Ik was er toen een week geweest en had al zoveel beleefd, een paar keer had ik al gezien dat hij de meid die ook bij hem diende op slaag tracteerde. Die was vrijdags verdwenen, dat was goede vrijdag, toen kregen we 's avonds een "pekelharing" met een ei als maaltijd. Ik belde bij de boer aan en zei ik wil wel wat te eten hebben. Hij zei het is goede vrijdag en dan is het vasten. Ik zei ik ben niet rooms dus daar heb ik niks mee te maken. Hij gooide de deur voor mij dicht en ik kon met een lege maag naar bed gaan. Dit ging zo door en ik wachtte nog steeds op mijn pas die zouden ze mij na zenden. Want als ik mijn pas in mijn bezit had gehaddan was ik daar geen dag meer gebleven. Maar, zo men mij daar inlichtte kreeg ik nergens een nieuwe betrekking of ik moest een pas tonen en die kwam maar niet. Zo ging de twee week heen met langd dagen werken en een buitengewoon zwart gezicht van die boer. Op zondagavond zat ik met het andere personeel te eten en die lui zeiden "Zweitser als u deze nacht verdween, dan was de boer geheel verlegen, dan moet hij zelf melken, want nu de meid ook verdwenen is heeft hij geen melker meer onder zijn werklui".

Ik dacht dat is mooi en pakte mijn eigendommen een rugzak en verdween 's nachts om twaalf uur, en ging op weg naar Casstrop daar was kermis. Toen ik dit plaatsje dicht genaderd was kwam ik wat jongvolk tegen. De vraag werd mij gesteld wat ik daar op dat late uur moest doen. Ik vertelde hun hoe ik met boer Coleppel overhoop lag. Dat geleef ik wel zei er een die boer is geen mens, hij kan nooit langer dan een week of veertien dagen een "Zwijtser" houden! Weet je zei die ene tegen mij, ga met mij mee, het is hier niet ver af en dan kun je vannacht bij ons in het hooi slapen en dan wijzen we je morgenvroeg wel een boer aan die je als melkknecht kan gebruiken. Zo gezegd, zo gedaan. Na een kwartier waren we bij een boerenplaats en die jonge kerel bracht me naar de schuur met hooi en zei ga maar rustig slapen, morgen wekt mijn moeder je wel en wijst je de weg naar een boer die je kan gebruiken. En dan maar welterusten en slaap lekker. Nu dat deed ik dan ook maar en ging lekker in het hooi liggen.

En ik heb werkelijk heerlijk geslapen tot 'smorgen 8 uur toen kwam de boerin me wekken en vroeg mij of ik mij wat wilde wassen en dan kon ik een boterham eten. Dit smaakte mij best en na dat de boerin mij de plaats gewezen had, waar ze naar zij dacht wel werk voor mij hadden, ging ik op pad. Zo kwam ik bij de aangewezen plaats, maar voor mij was de loop helaas nutteloos de boer had rees een knecht aangenomen. Hij wees mij een plaats een heel eind weg, hij dacht dat de boer nog wel een arbeider kon gebruiken. Ook bood deze boer mij nog een maal eten aan en daar ik wel trek had nam ik dit met alle genoegen aan. Ik kwam bij die andere boer aan maar deze vroeg naar mijn pas en ja die had ik niet, die zouden ze mij nasturen. Zonder pas neem ik geen vreemde arbeiders in dienst zei die boer. Ik vroeg hem toen de weg naar Bismark, ik wist dat ik dan op naar de nederlandse grens ging.

Ik maar weer verder. Toen kwam ik twee polities tegen ze vroegen naar mijn pas, ik zei die heb ik niet, die zullen ze me nasturen. Ze zeiden kom dan maar mee. Ik vroeg wordt ik dan over de grens gebracht. Ja zeiden ze. Gelukkig zei ik dan ben ik uit dit nare duitsland. Ze zeiden wat wil je daar mee zeggen "nare duitsland"? Ik dacht potverdorie ze worden kwaad op me geloof ik, dat ik zei ik wilde daarmee zeggen dat ik weer op naar mijn

woonplaats ga. We liepen verder en daar kwam een overste te paard aan. Daar spraken ze mee, waar ik niets van verstond, op eens zei die kerel tegen me heb je er een doodgeslagen jong? Ik zei wel nee man, hij zei ruk dan maar in en meteen laat me die kerel dat paard naar me slaan net of wou hij me een opdonder verkopen. Ik ging verder en zij gingen de andere kant uit. Dat ook hier was ik weer van verlost. Zo kwam ik voor een bos, ik dacht daar moet ik door dat is de kortste weg naar Bismark. Ik het bos in en maar lopen nooit kwam ik er weer uit. Op het laatst trof ik twee houthakkers aan wie ik de kortste weg naar Bismark vroeg. Een van hen ging even met mij mee om me er uit te brengen. Toen we uit het bos waren wees hij mij de weg. Ik had dorst gekregen, dat ik dacht het eerste huis wat ik passeer bel ik aan en vraag wat drinken, en waarachtig dit werd me geweigerd, dat mens sloeg de deur voor mijn neus dicht. Eerlijk gesproken had ik haar daarvoor wel dood kunnen slaan. Ik liep een eind verder en dacht nu moet ik het nog maar eens vragen en ja hoor daar kreeg ik drinken zoveel ik maar wenste. Zo merkte ik ook dat de ene mens meer voor elkaar over heeft dan de andere. Ik heb die laatste vrouw dan ook hartelijk bedankt voor het drinken. Ook kreeg ik weer wat meer moed om de tocht voort te zetten, de benen begonnen me zeer te doen. Ik kreeg blaren onder de voeten, eindelijk arriveerde ik in Bismark. Ik naar het station om een kaartje naar Winterswijk, maar ik had nog maar 65 cent aan hollands geld, daar kon ik net de reis van betalen. Maar dat hollands geld namen ze niet aan het loket. Met al mijn gepraat kon ik ze niet overreden om dit hollands geld aan te nemen. Gelukkig kwam ook hier weer uitkomst door een klerk die aanbood het geld in te wisselen. Ik kom wel eens in Winterswijk zei hij en wissel het dan wel weer om. Zo kwam ik toch n g in de trein naar Winterswijk. Ik had geen cent meer op zak toen ik daar aankwam. Ik de straat op, en tot mijn verrassing vond ik een Grotsche dat was een Duits geldstukje ter waarde van 5 cent. Ik er mee naar een winkel om een pak pruimtabak. Och man wat een genot dat ik weer eens kon pruimen! Toen op weg om een slaappleats te vinden, het was al 9 uur, ik trof daar voor een schuurtje een man en ik vroeg of ik bij hem in het hooi kon slapen. Ach man zei hij wij hebben geen hooi meer in de schuur maar aan uw stem te horen zou ik zeggen dat u een fries bent. Is dat zo? Ik zei ja. Nu zei hij ga dan naar de politie de commissaris is ook een fries en die helpt je wel aan onderdak. Terwijl hij dat zei kwam er een politieagent, welke hij aanhield en hem verteld hoe het met mij stond. Die zei kom maar mee, dan zullen we eens even bij de commissaris kijken en zien hoe die er over denkt. Ik met hem op weg en het bleek dat deze agent ook een fries was. Bij de commissaris aangekomen moest ik mijn doopceel lichten en vertellen hoe en wat ik alzo beleefd had. Hij zei tegen mij wilt ge niet dienst nemen en soldaat worden? Ik zei wij willen ons niet negere late in Friesland. Hij zei ben je dan sociaal democraat. Ik zei gelukkig niet, want dat kon ik met een waar woord zeggen daar wij meer de anarchistische kant uitgingen. Hij zei nu ik geloof dat ge me niet wilt bedriegen, dan moet de agent je maar even naar een hotel brengen. Zo kwam ik in een herberg terecht, de agent gaf de kastelein bevel me ook nog wat te eten te geven en ook nog een boterham de ander morgen voor ik vertrok. De volgende morgen toen ik aan de boterham zat vroeg de kastelijnsse wat zult ge nu uitvoeren? Ik zei ik ga verder op weg naar Friesland om werk te vinden maar ik zie tegen het lopen op omdat ik zulke grote blaren onder mijn voeten heb. Weet je wat je moet doen zei ze, je moet je vervoegen aan het gemeentehuis, ze zijn verplicht je te helpen tot je in een andere gemeente komt. Zo moet iedere gemeente je helpen en ben je met een dag of drie weer in Friesland. Daar komt nog bij de burgemeester is een Fries en die zal je denk ik wel helpen. Na afscheid van de waardin genomen te hebben ging ik op weg naar het gemeentehuis. Daar aangekomen vroeg ik de burgemeester te spreken maar deze was afwezig, maar gelukkig voor mij was de commissaris aanwezig. Toen hij mij zag zei hij wat nu hebben we u daar ook weer. Ik zei commissaris ik zie geen kans om te lopen vanwege de blaren onder mijn voeten. Hij zei wacht maar even als ik met deze sinjeur heb afgerekend dan help ik u wel. Na een minuut of vijf, ja hoor daar was de commissaris weer en zei kom nu eens mee dan zullen we op de

secretarie eens zien wat we voor u kunnen doen. Daar op de secretarie vertelde hij wat voor reis ik had gemaakt en zei als jullie nu eens een kleine collecte x voor hem houden en een aanbevelingsbrief voor de officier van justitie schrijven dan bezorg ik hem een treinkaartje naar Zutphen. Zo kreeg ik een aanbevelingsbrief voor de officier van justitie te Zutphen waarin ook vermeld stond dat ze me nog 90 cent zakgeld hadden verstrekt. Ik heb die commissaris vriendelijk bedankt voor de hulp die hij mij verleende. Een politieagent bracht mij naar de trein, toen ik in de trein was kreeg ik van hem het spoorkaartje naar Zutphen. Na een vriendelijk afscheid van de agent vertrok de trein. We zaten in een wagon met hokjes met zijn achten bij elkaar. Doordat de agent mij in de trein bracht waren er al gauw een paar nieuwsgierigen die dachten wat moet die politie. Toen heb ik hem maar uitgelegd waarom hij mij naar de trein bracht. Daar was al gauw iemand die er een geintje van maakte en beweerde dat ik bij die boer wel een beetje gedonder met de meid gehad zou hebben. Ik zei het lijkt me beter dat jullie me een beetje helpen als ik zo vrij mag zijn, ga ik even met de pet rond om van jullie een kleinigheid in ontvangst te nemen. Ik er dus met de pet bij langs en ja hoor ik deed 40 cent op met deze collecte en zo had ik 130 cent zakgeld. Omstreeks 1 uur kwam ik in Zutphen aan maar ook daar was ik nog nooit geweest en moest door vragen aan de weet komen waar het gebouw van de officier van justitie was. Toen ik bij het gebouw kwam liep er een bejaarde man heen en weer en ik vroeg hem of dit het gebouw van de officier van justitie was? Hij zei wie moet ge daar spreken. Ik zei de officier van justitie de heer Jansen. Hij zei dat ben ik kom dan maar mee naar binnen. Ik volgde hem en ging zo mee naar zijn kantoor. Nu zei hij vertel me nu maar eens wat ge hier moet doen. Ik op het verhaal over mijn reis uit Duitsland en ik geef hem de aanbevelingsbrief van de gemeente Winterswijk. Na hem gelezen te hebben zei hij wat hebt ge nu nog over van die 90 cent ik zei nog 40 cent. Nu zei hij bewaar die dan maar voor later en ik zal u verder helpen naar Leeuwarden. Eent ge dan thuis. Nee mijnheer antwoorde ik dan moet ik nog 3 uren lopen. Waarom gaat ge dan niet per trein. Daar loopt geen trein verder dan Leeuwarden. Weet ge wat dan neemt ge deze brief mee en dan gaat ge in Leeuwarden naar de Marechaussee dan kunt ge daar overnachten. Nu zal ik even een agent bellen dan kan die even met u naar de gaarkeuken gaan en dan kunt ge wat eten. Er verscheen een agent die hij bevel gaf om mij mee te nemen naar de gaarkeuken. Ik heb daar lekkere bruine bonen met uitgebraden spek gegeten. Na afloop van de maaltijd bracht de agent me naar de trein die naar Leeuwarden ging. Ik was om een uur of acht in Leeuwarden en bracht mijn rugzakje bij een bestelhuis van de vrachtwagen van Oudebildtdijk. Na een kopje koffie ging ik op weg naar huis en zou zo dacht ik maar over Stiens. Toen ik bij Stiens was en de klok al over negen aanwees wist ik eerst niet of ik nog wat koffie zou kopen of door zou gaan. Ik besloot toch nog maar even aan te gaan op Koudenburg bij Alida die daar toen woonde. Na wat uitgerust te zijn zou ik maar weer verder. De kasteleinsse zei maar achterom dat is veel dichterbij. Ik zei ja dat heb ik wel meer gedaan, ik op weg het was al aardig donker en ik maar lope, ik dacht verdomd hier komt geen eind aan die achterweg en jandorie was ik inplaats van de achterweg, de weg naar de langestraat opgegaan. Toen was ik weer dichterbij Beetgumermolen dan bij Vrouwbuurt, gelukkig zag ik de vuurtoren van Ameland, nu kon ik mij weer oriënteren waar ik was. Ik de weg del door de zuidhoek zo naar Vrouwbuurt. Daar liep ik uur na uur, nooit zag men een mens op de weg, en lampen gelijk nu zag men ook niet. Zo kwam ik om 1 uur 's nachts bij mijn uoderlijk huis aan, eerst dacht ik laat me maar wachten tot morgenochtend, maar ik had ook wel zin om op bed. Dat ik naar het raam en kloppe! Wie is daar zei mijn moeder. Ik zei ik ben het. Och heden zei ze daar is Germ, en zei het bed uit en de deur open. Ze schreide van blijdschap dat ik er weer was, gauw wat thee zette en een stukje eten. Ik zei ik wil nu graag slapen en dan zal ik morgen wel vertellen waarom ik weer thuis gekomen ben. De volgende dag moest ik alles nog eens verhalen wat me allemaal overkomen was. Mijn moeder zei : De Here heeft je gelukkig weer gezond en wel thuis bezocht. Gewoonlijk liest ik mijn moeder dan maar prate, maar dat de Here speciaal om mij gedacht had dat ging me wel een beetje te ver. Ik antwoordde

haar dat ik nooit vernomen had dat de Here om mij dacht want dan had hij nummer een die boer die mij met de hooivork te lijf ging eens moeten zeggen : wilt ge dit wel laten boef, een arme jongen die zich niet kan verdedigen zo te mishandelen. Nee moeder de Here dacht ook het is maar een arme snotneus. Nee die op god vertrouwd heeft op zand gebouwd. Ik zuo zeggen moeder laat ons die oude heer er maar buiten laten en het beste lijkt het mij dat ik probeer weer werk te krijgen om mijn kost te verdienen, dan kom ik vast verder dan te geloven dat god voor mij wil zorgen. Ik kreeg zo hier en daar een paar dagen werk en toen zouden mijn broer en ik maar eens kijken of we plaats konden krijgen in de "ongetiid" (hooitijd). Wij op een dinsdag naar Sneek dat ligt midden in de "greidhoek". We gingen al om drie uur van huis en waren om acht uur in Sneek.

We waren niet de eersten er stonden al verscheidene arbeiders te wachten op de boeren die kwamen om een ongetieder te huren. Daar er veel arbeiders waren en mijn broer en ik wel de jongsten waren keek er nooit iemand naar ons om. Dat wij maar weer op de terugreis en toen we 's avonds thuiskwamen hadden we die dag zo'n kleine honderd kilometer gelopen en waren we werkelijk blij dat we weer eens een lange nacht konden slapen. Na een paar dagen thuis ging ik de boer op om werk en zo kwam ik ook bij een boer genaamd K. Wassenaar, die zei ik kan er wel een gebruiken, maar ik moet een ploeger hebben, kan je dat wel? Ik zei man dat heb ik jaren gedaan, dit was niet zo, maar ik was ploegdrijver geweest en ik dacht toen dan kan ik ook wel ploegen.

Wat ik werd aangenomen als los werkmans en toen de herfst kwam moest ik ploegen. Zo burgerde ik wat in bij de andere arbeiders die bij hem werkten. Ik trachtte hen bij te brengen dat de wereld ook mede aan de arbeiders behoorde en dat eigendom diefstal was. Ik zei vergelijk jullie leven eens met dat van de boer waarbij wij werken. We zijn allen gelijk op de wereld gekomen, allemaal naakt, hoe kan het dan dat die boer hem wel onder het geld kan begraven terwijl wij die hier werken maar kwalijk de mond kunnen openhouden. Ten eerste hebben zijn voorouders door anderen voor hen te laten werken de meerwaarde van dat werk de arbeiders af te houden en hen met een klein loontje naar huis te sturen. Zo pot een boer de centen op, die hij de arbeiders onthoud. Er was niemand die mij gelijk gaf. Ze bekeerden er moet iemand baas zijn. Ik zei goed maar waarom moeten dat altijd geldlui zijn? En dan komt er altijd weer de godsdienst bij, er is dan een die zei: God heeft toch gezegd rijken en armen zullen er altijd zijn. Ik zei denk nu eens vrij uit waarom moet de een dan overvloed hebben en de ander half verhongeren? Als wij allemaal gods kinderen zijn is het toch een vreemde vader die zijn ene kind in overvloed laat leven en de andere van armoede laat sterven, nee dan ben ik het volkomen eens met Multatuli die zei: "Nee ik ontken u niet o grote geest, die het alles omvat, het alles doet worden en zijn. Maar wat ik ontken dat is die lompe bange god die ons de bijbel leert.

Zo streed ik door met mijn medearbeiders als ik maar gelegenheid had. Zo kwam de herfst en moest ik ploegen, nu het ging best en die boer heeft nooit kunnen constateren dat ik het ploegen nog moest leren. Die herfst beleefde ik nog een mooi geval met een gereformeerde dominee, die op huisbezoek kwam met een ouderling. Ze kwamen op een avond, mijn ouders verwachtten hun. Na elk een hand te hebben gegeven ging de dominee bij de regel langs om te horen hoe ieder zijn ziel voor de Heere bewaarde. Toen hij mij vroeg hoe het met mijn godsvertrouwen was zei ik tegen hem Uw godsdienst is bedrog, de bijbel staat vol leugens en om dit te bewijzen wees ik hem er op dat de bijbel verkondigt dat de wereld een kleine zesduizend jaar heeft bestaan, terwijl de wetenschap ons leert dat het vormen van steenkool twee honderduizend jaar geduurd heeft. En de krijtperiode driehonderd duizend jaar. Dat is onjuist zei de dominee, dat alles bewijst dat de wereld ongeveer zes duizend jaar heeft bestaan. Ik was zo verontwaardigd over dit antwoord van de christelijke pias dat ik zei als uw God bestaat mag hij mij hier negentig el in het aardrijk laten wegzinken. Ja dominee, zei mijn moeder, we belven wat met hem. Ik zei als moeder meent dat jullie wat met mij te doen hebben zal ik mij wel anders voorzien. Nee zei ze jongen zo bedoel ik het niet, maar jou ongeloof vinden wij zo raar voor ons. De ouderling gaf me nog de hand en wenste met beterschap, ik zei man ik ben goed gezond en behoef dus geen beterschap.

Het volgend najaar kwam die dominee weer op huisbezoek, mijn vader was nog niet thuis. Hij gaf mijn moeder een hand en ook mijn zuster, maar hij schatte mij niet waardig om mij een hand te geven. Hij zei als uw man niet thuis is vertrekken wij weer. Hij kwam mijn vader bij de voordeur tegen en die zei nu kom maar even mee terug, maar nee hoor, hij had geen tijd meer. Va die tijd af zijn mijn ouders van de gereformeerde kerk overgegaan naar de hervormde kerk. Toch enige vooruitgang, maar wat te zeggen van zo'n dominee, zo'n man die meent ver boven de gewone mens te staan, toont hier dat hij een van de slechtste mensen is die er op aarde rondlopen. Gelukkig heeft hij hierdoor zijn eigen domheid een paar leden verloren, gebeurde dit maar meer dan zou de wereld wel eens wat opknappen. Dat najaar moest ik loten voor soldaat, we gingen toen nog altijd met zo'n 80 á 90 jongelingen naar het gemeentehuis. Wij leden van de jongelingsvereniging hadden voor op de pet een strook papier waar op stond: "Weg met de bloedwet!" Ook gingen wij die dag langs de huizen op het Bildt met een antimilitaristische courant getiteld "Naar de vrijheid". Er was in die jaren hier op het Bildt nog al wat geestdrift voor het socialisme. Maar de kappitalistische bende trachtte ons te bestrijden met alle mogelijke middelen die ze maar konden bedenken om ons arbeiders koest te houden.

Het volgende jaar begon met de afloop van het vlasbraken, toen weer naar de boer, het loon was de eerste weken 9 cent per uur, per dag 10 uren werken, dat was dan de reuze som van 90 cent per dag en per week vijfhonderd en veertig cent. Wij gingen 's morgens om 5 uur van huis en werkten tot 8 uur, dan naar huis te eten en om 10 uur weer naar de boer tot twee uur en dan weer van drie tot zes uur arbeiden. Nu gingen we drie maal per dag naar en van de boer, daar ging iedere keer 10 minuten mee verloren voor we bij de boer waren, dus er ging per dag een half uur verloren. Dat er ook een half uur verloren ging voor de arbeiders als ze weer naar huis gingen daar werd niet over gedacht. Nu kwam er naast onze boer een nijboer, v.d. Meer was zijn naam en die gelaste zijn arbeiders om 's morgens om vijf uur bij hem op de brug te zijn. Om 10 uur hetzelfde en om 3 uur nog eens. Dat volk mopperde daar vrij wat over, ik zei tegen hen doen jullie dat toch niet ga met ons heen en terug, dit is altijd zo geweest. De boer betaald de loop naar het land en de arbeider de loop naar huis. Ik kreeg ze zo ver dat ze weer met ons gingen. Maar wat gebeurde er? Ik werd er van beschuldigd dat ik dat volk had belet om die 10 minuten eerder te komen. Op een zaterdag toen we om drie uur naar ons werk gingen zei de boer tegen mij "Germ, deu moest de tuin maar wat wiede". Al spoedig kwam de boer opzetten en zei tegen mij: ik mag wel over jou in het werk maar ik zal je moeten missen, want wat je nu gedaan hebt dat rooit nergens op. Ik zei wat heb ik dan gedaan? Wel zei hij je hebt het volk van boer v.d. Meer tegengehouden om op tijd op het werk te zijn. Ik zei geloof u dat? Zou u denken dat ik alleen 7 á 8 man kan beletten om zich naar hun boer te begeven. Nee dit bestaat niet, ze zijn uit hun zelf bij ons gebleventoen ik hun er op geweest had dat ze een half uur langer werkten per dag en er geen cent meer voor verdienden. Ik zei ik zal vanavond die mannen naar u toe zenden, dan kunt ge hen zelf vragen of ik hun heb gekeerd. Hij zei ik wil dat volk hier allemaal niet hebben, je stuurt er maar een en dat moet dan D. Kamminga maar zijn. Ik zei dat komt in orde. Deze Kamminga was een kammeraad van me dus had ik niets te vrezen. Ik wachtte om zes uur die arbeiders op en zei tegen D. zus en zo. Hij er heen en de boer zei kom maar even mee in huis. D, zei ben je mal die vent heeft ons niet gekeerd. Nee, zei de boer maar je moet denken hij is lid van de rode duivel in St. Anna en dat zijn zulke rare wezens ze doen anders niets dan de boeren min maken. D. zei dat doet Germ niet hij heeft anders niets gedaan dan ons er op wijzen dat we daags een half uur voor niks werken en daarom zijn we zelf weggebleven. We zijn hem er zelfs dankbaar voor dat hij ons de ogen heeft open gemaakt. Mijn boer had hiermee dus geen succes, maar toen ik thuis kwam, kwam mijn vader even later ook thuis en deze wist mij te vertellen dat hij moest mij het bericht over brengen dat ik de volgende week niet terug hoefde te komen. Ik heb me er maar niets van aangetrokken en ben zondagsmiddags maar welge-

moed naar mijn meisje gegaan die in St. Anna diende bij iemand die bliksem-afleiders plaatste op boerenschuren. En waarlijk ik bracht weer een genoeglijke avond door bij haar die ik op vijftienjarige leeftijd reeds beloofd had dat ze mijn vrouw zou worden. Ik bleef die zondagavond zolang bij haar dat ik 's maandags om goed vier uur weer thuis was, 's morgens om vijf uur begon de arbeidsdag voor de arbeiders en daar boer Wassenaar zijn paar koeien 's morgens om half vijf zelf melkte dacht ik ik moet voor het andere volk komt maar eens bij hem kijken. Toen ik daar kwam zat hij reeds te melken, ik zei morgen, hij zei "jonge Germ hebben we jou daaral." Ik zei ja u had tegen mijn vader gezegd dat ik niet weer hoefde te komen, dit kan wel maar dan moet ge mij nog veertien dagen werk geven kan kan ik de ongetiid in en heb ik u niet meer nodig. Maakt ge mij brodeloos dat moet ge verwachten dat ik er mijn hagje voor over heb om u dit te beletten. Hij zei bedenk toch wat heb je er aan om mij te doden dan ga je in de gevangenis en je vader krijgt gedaan bij mijn broer. Ik zei man wat kan mij het leven schelen als ik geen eten heb. Nu zei hij weet je wat je krijgt een week gedaan en dan kun je de volgende week weer beginnen. Ik zei dat neem ik dan maar aan en kom die zaterdag wel vragen wat voor werk ik die maandags mee kan beginnen.

Zo ging ik heen en bleef een week werkeloos. Ik verveelde me in geen geval, 't was kermis te Oudebildtziyl en daar heb ik me maar wat vermaakt over de bange boer die vreesde dat ik hem naar de andere wereld zou helpen. Ik rekende jaar dat ik een week vacantie had, die was er toen niet gelijk nu. Ik viste overdag wat, terwijl mijn medearbeiders hun kracht voor de boer moesten leveren, bewaarde ik de mijne. De volgende zaterdag toen ik bij hem kwam om te vragen wat ik die volgende maandag moest verrichten kwam het volgende bericht uit zijn mond : Nu moet je maandag voor verdere straf slote-slote-slote! Ik zei mij best, madat hij mij gezegd had waar ik moest sloten vertrok ik weer naar huis. De volgende maandag ik te sloten, dat was met elkaar zo'n 65 roeden lang, ik was terstond er bij langs gegaan om te zien hoeveel modder er in die sloot zat en dat was maar een beetje. Toen de boer op bezoek kwam was mijn eerste vraag wat krijg ik hiervoor per roede? Hij zei ik dacht van 25 cent, ik zei dat is 10 cent te min, en bovendien is het zwaar werk, hetwelk ook wat meer moet opleveren. Nu dan geef ik je 30 cent per roede antwoordde de boer. Ik zei dan neem ik het maar en maak daags een paar uren meer om wat meer te verdienen. Toen ik klaar was had ik in een week mijn 6 gulden van de vorige week terug. Zo had ik een week vacantie genoten wat niemand toen ooit genoot. We werkten zo maar verder die zomer door, toen de herfst kwam moest ik weer ploegen en eggen en zo kwam de volgende winter en toen maar weer braken.

Zondags hadden wij met onze jongerenclub meestal vergadering en dan waren we op onze manniër bezig deze rotte maatschappij wat te verbeteren opdat niet de een het werk zou doen en de ander de winst zou opstrijken. En het was wel zo als wij met onze mede arbeiders hier ijverden voor hoger loon en betere arbeidsverdeling dan kreeg men altijd bijval. Maar moest er voor gestreden worden dan was men meestentijds afwezig. Het waren altijd de zelfde vooruitstrevende jongeren die de propaganda moesten maken.

We hielden ook wel openbare vergaderingen met een spreker. Zo weet ik onder anderen ook nog wel dat een spreker Hermans, bijgenaamd "de rooie duivel" bij ons kwam te spreken. Ze noemden hem de rode duivel omdat hij een courant uitgaf die hij "De roode duivel" noemde en hierin meestal met humor de gegoede klasse hekelde.

Zo tekende hij een keer koningin Emma als een vrouw met een juk en twee korven met potjes en pannetjes van achteren in die courant. Als onderschrift had hij het volgende " Ik geef u het beeld van achteren ter beschouwing aan, liet ik het van voren zien, ik zou de doos in gaan. Dan herinner ik mij ook nog een spreker Smit. Deze had als onderwerp het eet- en neemrecht. Hij zei ieder mens heeft recht op eten, wil men hem geen werk geven dan neme hij dat gene dat hij van node heeft. Deze spreker maakte niet veel aanhangers, immers waar moest men het eten weghalen als men geen eten had? Men moest dan toch eerst de maatschappij zo ver brengen dat alles aan de gemeenschap behoorde. In deze jaren hadden we hier in St Annaparochie ook een strijd in de hervormde kerk. De zogenaamde socialisten hadden de meerderheid in de hervormde kerk, en konden zo konden we het een jaar beleven dat de rode vlag op 1 mei wapperde op de toren. Die strijd werd door de hoger kerkinstanties

aangegrepen en zonder dat de leden het zelf wisten werden ze geschrapt als lid van de kerk. En zo werd de kerk weer gebruikt om het socialisme te vernietigen. De sociale kerkvoogden Tj. Schat en J de Boer werden voor het gerecht gedaagd en tegen alle rechtsgronden in werden zij veroordeeld in de kosten. In het jaar 1896 werd beslag gelgd op hun inboedel. Toen het gerecht hun huisraad met een deurwaarder uit Leeuwarden wilde ophalen konden ze niets uit hun woningen krijgen, daar beide huize vol met arbeiders en hun vrouwen waren. Ten einde raad gaf de burgemeester beval aan de politie de huizen met geweld te ontruimen. Zo werd ook hier wederom het onrecht de baas. Het huisraad werd na de ontruiming op de wagens geladen en naar Leeuwarden vervoerd. Dit gebeurde omdat, als er in die tijd ergens een boelgoed was en men het huisraad zo wilde verkopen, er wel een vriend was die de boel voor een paar centen kocht, daar er door het publiek niet geboden werd. Daarom ging men de boel op vreemde plaatsen verkopen.

De pers en de geleerden zeiden allemaal de socialisten stonden in hun recht, maar zij mochten geen baas in de kerk zijn en daarom gingen zij ook volop mee om de socialisten een nederlaag te laten lijden. De heren uitzuigers wisten wel hoe ze de vooruitgang moesten keren. En hij die ogen in zijn hoofd heeft kon wel zien hoe men er steeds meer op uit was om de sociale beweging de nek te brken. Dat jaar moest ik weer loten voor soldaat, alle jongens die in 1875 geboren waren moesten op het gemeentehuis komen om een nummer te trekken, ongeveer een derde van de lotelingen moest dan in dienst. Dan had men nog broederdienst. Wij waren met zijn drieën als broers, en daar moest er een van in dienst dan hadden de andere twee vrijstelling. Nu is het zo dat iedereen in dienst moet, wel een bewijs dat de wereld vooruit gaat! De volgende dag moesten diegenen die broederdienst hadden wederom op het gemeentehuis verschijnen om hun vrijstelling voor de dienst te halen.

Het volgende jaar na de winter toen ik weer bij de boer kwam vroeg hij of ik er wat op tegen had dat hij een andere ploeger nam. Ik zei dat ik - en dat was volkomen waar - liever onder werk deed dan met de paarden op stap. Nu moest ik aardappel poten met nog een andere arbeider, twee vrouwen deden de poters in de gaten en er was nog een arbeider die eerst de hulpmest in het gat moest doen. Nu was ik weer met andere arbeiders en dat beviel mij beter. Zo kwam de boer eens bij ons en zei: maar dicht op elkaar hoor! Ik zei dat komt wel klaar boer. Toen hij weer weg was zei ik laat ons maar gewoon zetten we moeten ze aanstaande herfst zelf weer graven! En dan hebben we veel kleiner aardappelen. De gewoonte was toen om acht regels in de 4 meter(roede), de boer wou negen regels in de roede hebben. Zo ging ook deze zomer weer naar het einde en na het binnen halen van de oogst moesten we aardappelen graven. Dit had ik nog niet eerder gadaan en nam een meisje mee om de aardappelen op te zoeken. Toen de boer op bezoek kwam vroeg ik hem wat we daar per morgen van kregen. Hij zei jullie krijgen per morgen 32 gulden voor het graven en ~~veel~~ moeten jullie na het eggen de nakomelingen ook ~~na~~ op zoeken. Ik vroeg ~~ne~~ ^{de} ~~meisje~~, die anders 40 cent per dag verdiende wat moet jij bij mij verdienen, die zei 50 cent, ik zei je krijgt van mij 60 cent. Het kind was in de wolken, zei ik kon dan zelf ook nog zo'n 15 à 16 gulden verdienen. En dat was voor die tijd nogal heel wat als men de gewone 6 gulden per week rekende die in daghuur werd verdiend.

De winter die hierop volgde was nogal streng, dan begon ik 's morgen om vier uur reeds te braken en dan kon ik 's middags "reedrijden", waar ik een grote liefhebber van was. "ijn meisje diende in St Anna en als ze vrij had om te reedrijdendan kwam ze me van de Oudebildtdijk ophalen en maakten we menig gezellig tochte. Dan nog even dansen, dat was hier het gebruik als het ijs sterk was, dan kon men 's avonds even dansen. Maar even met haar mee naar huis dat mocht niet, dat wilde haar mevrouw niet hebben. Ik was eens met heel slecht weer op een zondag in St. Anna en toen stond ik met mijn meisje dat ik haar 's avonds thuis zou brengen, ze was bij haar getrouwde zuster en ook in het dorp woonde op bezoek. Daar ging ik ook heen. Toen ik haar om negen uur naar haar betrekking bracht, ging ik mee naar binnen naar de keuken en daar kwam mevrouw aan. beut u daar ook

weer, en verleden zondag ook vroeg ze. Ik zei dat is toch niet verboden om mijn meisje thuis te brengen. Ze antwoorde nu jullie doen het raar. Toen gingen ze naar bed, en mijn meisje die nog geen eten had gehad ging er heen en vroeg waar of haar eten was. Ze zei vanuit het bed u bent toch bij uw zuster op bezoek geweest en dan heeft men eten toe. Mijn meisje zei dat kan mijn zuster mij niet geven die hebben zelf al zo'n beetje. Nu zei ze, daar in de kast staat wel brood en er is ook nog wel een broodje voor Germ. Ik hoorde dit vanuit de keuken aan en riep Nee dank u ik heb thuis gegeten. Haar man zei tegen haar hou je toch stil, die ging het ook te mal.

Ook heb ik nog eens beleefd op een zondagavond dat ik om acht uur had afgesproken dat mevrouw in de deur stond. Ik zei toen is de meid thuis. Nee zei ze die is niet thuis, ik stapte haar voorbij en zei dan komt ze wel weer thuis en ging naar binnen in de keuken zitten wachten. Ik geloof dat het die vrouw er luoter om te doen was om ons te pesten want ze hoefde anders niet dan een brief naar de bus te brengen. Ze mocht dan ook niet met ons "comédie-spelen" wel mocht ze wekelijks naar het zingen. Het zat namelijk zo : ik ging niet op het zingen maar wel naar de komedie en dan kwamen wij volgens haar te veel bij elkaar. Ik schreef in de courant het Morgenrood dat er mevrouwen waren die hun dienstbode niet eens een avond permissie wilden geven om mee te spelen in een toneelvereniging. Dit trok die mevrouw zich zo aan dat ze gaf mijn meisje gedaan. Ze rekende met haar af en mijn meisje beurde toen nog 20,- die ze van haar loon te goed had. Ze ging naar haar ouders in St. Jacobiparochie en haar moeder zei ja kind kom maar weer thuis. Mijn meisje zei als ik nu wekelijk 3,- kostgeld geef is 't dan goed, maar haar moeder zei geef mij die 20,- maar dan kan ik daar wat voor aanschaffen. Zo gezegd, zo gedaan en ze gaf haar centen aan moeder die dit al spoedig vergeten was en ze kreeg dan ook te horen : "Je kan wel eens zien om een paar werkhuisen dan breng je ook nog wat in". Ze vertelde me dit en ik zei weet je wat ik zal mijn oude lui vragen of je niet bij ons kunt komen dan betaal ik kostgeld voor je. Ik mijn ouders vragen en zei als ik nu eens 1,50 kostgeld voor haar betaal en ze helpt moeder wat in de huishouding dan heeft die het ook wat gemakkelijker. Dit stond de oudelui wel aan en zo kwam mijn meisje bij mij in huis en hadden we alle genoege met elkaar.

Die winter hadden we nogal mooi ijs dat we gingen nogal eens samen te "reedrijden". En zo kwamen dan eens hier en dan eens daar. Ik weet nog wel dat het op een zondag dooi weer was en we zouden eens in Dokkum zien. Ik ging eens op het ijs kijken maar kon nog geen water op het ijs gewaar worden, dat wij er van door naar Dokkum en de Bonnefatusfontein eens bekijken. Toen maar weer op naar huis maar er kwam steeds meer water op het ijs te staan dat al redelijk gauw hadden we de schoenen vol water, mijn meisje wilde er maar af en dan lopen, ik zei aanhouden we zijn nu eenmaal toch al nat en dan zijn we op de schaats veel eerder thuis dan lopen. We kwamen om twee uur weer thuis, wat droge kleren aan en wat warm eten en klaar was de zaak weer.

's Avonds kuierden we naar St. Anna toe daar we vergadering hadden van de jongelieden vereniging. Zo ging ook deze winter weer heen en brak het voorjaar aan en moest ik weer op naar de boer. Mijn meisje ging ook naar een boer en verdiende dan in een hele week al er geen regen verlet was de reuze som van drie gulden. Maar zij drie en ik zes dat was toch samen negen gulden, waar vier gulden vijftig kostgeld af ging, zo hielden we samen vier gulden vijftig over.

Toen we wat verder naar de zomer kwamen moesten de suikerbieten op enen gebracht worden en namen ik en nog een jong kerel van Oudebildtziyl dit werk aan. We moesten dan 10 uur per dag bij de boer werken en 's morgens voor vijfen en 's avonds na zessen nog eens biefverdunnen. Er werkten ook nog een paar jongens bij die boer voor 5 cent per uur, ik zei zo jullie krijgen van ons 6 cent per uur als jullie 's morgens vroeg en 'savonds met ons mee gaan, daar waren deze knapen wel voor te vinden, dan hadden ze een zakcent voor hun zelf. Die knapen konden dat werk haast neze vlug doen als wij ouderdn en zo exploiteerden wij de jeugd. Eerlijk gesproken waren wij net zo gemeen als de boer die ons exploiteerde.

Mijn medearbeider en ik staken de centen die zij meer verdienden in onze eigen zak, ook al een bewijs dat het altijd gaat om die goddelijke centen waar men nooit genoeg van krijgt.

Zo kwam de zomer weer in het land en moesten mijn maat en ik sloten. Wij vroegen voor dit zware werk een cent meer per uur, dat was dus 11 cent per uur. Maar de boer weigerde dit hij beweerde dat hij de ene niet een cent meer kon geven dan de ander. Ik zei zij vragen u niet meer omdat ze zeker geen behoefte hebben aan meer loon, maar mijnheer wou ons niet meer geven.

Hier en daar was men al aan het vlasplukken en begon het aangenomen werk weer en konden we weer wat meer verdienen. Wel moesten we er harder voor werken, maar och dat heeft men er dan ook wel voor over. Toen we aan het aardappelrooien waren nam ik mijn meisje mee als zoekster en we verdienden dan tesaam 22 gulden per week. Zo gingen we al een kleine cent sparen voor de toekomst. Die herfst maakten we het goed en zo hadden we die winter ook weer eens gelegenheid om te slaatsen.

Het volgende voorjaar kwam mijn meisje ook bij boer Wassenaar te werken. Dat voorjaar beleefde ik ook nog een grap met boer Wassenaar. Wij moesten koolzaad wieden, toen we er drie uur heen gingen zei de boer Germ en Klaas nu terna de schoenen aan hoor! Ik zei als we dan maar geen koude benen krijgen. Hij zei kom dou eens hier, ik zei dat zegt men ook tegen een hond! Toen ik bij hem was zei hij "wist nou naar hûs om schoenen aan te doen, anders heet ik dei gien werk meer en heb je daan! Ik zei dan ga ik te peungraven, en ik haalde een griep en een bakje uit de schuur. Hij zei ik heet dei geen werk weer en zal zaterdag met de marrechauses eens kijken of ik je gedaan kan geven. Ik zei dan hoef ik deze griep ook niet meer te gebruiken en dan zal ik die op uw verdommenis stuk slaan. Hij er vandoor en ik lachte me stuk. Ik ging maar te peungraven en een half uur later ging de boer me voorbij en zei zoe Germ nu morgen nog maar hier en morgenmiddag maar koolzaad wieden. Maar hij heeft tegen mij nooit weer over schoenen gepraat.

Toen kreeg ik bericht van mijn broer die nog bij boer Rienks werkte eaan de Koudeweg, dat als ik wilde trouwen hij wel een woning voor mij had van de Jansensstichting. Die had daar op twee morgen land 2 blokken van 2 woningen laten bouwen, iedere woning met een half morgen lander bij. Ik zei tegen mijn broer zeg maar dat ik geen gebruik van de acht plagen wil maken. Want het was zo als men daar gading naar makkte was men altijd genoodzaakt om bij een van de acht boeren die daar omheen woonden te werken. Wat die naam acht plagen betreft die wordt ook nu nog officieel gebruikt door de gemeente en nu na 10 jaar heeft men het nog steeds over de acht plagen als men over deze woningen spreekt.

Naast mijn oude lui woonden een paar oude mensen, waarvan de man stierf. Toen werd mij door de eigenaar van die woning, die er naast een winkel had, of liever zijn vrouw, hij was zelf veldarbeider, deze woning aangeboden. Ik moest f35,- huur per jaar betalen en kon de woning dan met een half jaar betrekken dan ging de andere vrouw er uit. Ik nam het aan en zo besloten we te trouwen. Zo stadig an kochten we een gebruikte kookkachel en een halfsleten tafel om zo wat huisraad te vergaren. Op een dag kom ik thuis en toen zei mijn moeder ik heb slecht nieuws voor je, A. Borger is hier geweest om te zeggen dat je de woning hiernaast niet kan krijgen, omdat je te onverschillig bent en brutaal. Ze ziet er daarom vanaf om de woning aan je te verhuren. Ik naar die vrouw toe en zei ge wilt dus die woning niet aan mij in huur geven. Dan verlang ik van u een schade vergoeding van f50,-, als u niet van plan bent mij deze te geven dan zal ik u gerechtelijk vervolgen wegen woordbreuk. Een dag later had ik alweer bericht dat ik de woning kon krijgen en dat we met veertien dagen de sleutel konden krijgen en dan mochten we zo spoedig als we maar wilden de woning schoon maken en wat behang op de muren plakken. Ik dus de volgende week naar het gemeentehuis om inlichtingen over wanneer ik de gebodens kon krijgen. De eerste vraag was met wie ik wilde trouwen. Ik zei met Trijntje Jans Schouwerwou. Zij de boeken open maar ze konden geen Trijntje vinden maar wel een Teuntje, toen werd me gevraagd of ze dienstbode was geweest bij

A. Hommema? Ik zei ja. Toen kwam uit dat haar naam bij de geboorte verkeerd was ingevuld, en dat indien ze haar werkelijke naam Trijntje weer wilde hebben, daarover een verzoek naar de Minister moest om naamsverandering en dat kostte dan f 80,-. Ik zei ik zal wel eens horen maar reken er maar op dat ik aanstaande week kom om de gebodens aan te geven. De volgende week toen ik er met mijn aanstaande kwam, wilde die ambtenaar beweren dat haar vader bij de aangifte wel een stevige borrel had gedronken. Ik zei het kan ook zijn dat de ambtenaar nog slaperig was, ik heb wel eens gehoord dat ambtenaren nogal suffig kunnen zijn. We moesten bij het trouwen f3,- betalen en inplaats van 14 dagen 21 dagen onder de gebodens staan. Aangezien er niet eerder een ambtenaar van de burgerlijke stand aanwezig kon zijn. We zijn toen weer gezellig naar de oude bildtdijk gewandeld. We hadden besloten de bruiloft in onze eigen woning te vieren. Zo brak de donderdag aan dat we 's morgens om 11 uur zouden trouwen. Ik had voor die dag een overdekte wagen met paard gehuurd van een voerman voor f6,-. 's morgens om half tien zijn we weg gereden naar St. Jacob om mijn aanstaande haar ouders op te halen, ik zat zelf met mijn aanstaande voorin en stuurde. De vier ouders achterin en zo ging het op naar St. Anna. Bij kastelein van Kammen spanden we uit en gingen toen naar het gemeentehuis om de nodige formaliteiten te verichten. Daar werd het huwelijk tussen ons voltrokken. Dit werd verricht door burgemeester Hesseling. Ik moet zeggen de man heeft ons veel goeds toegewenst. Na de huwelijksvoltrekking ging het weer naar van Kammen waar de koffietafel klaar stond. Met de broers en zusters zaten we daar met 18 man om de tafel. Na de koffietafel zijn we met de oude lui achterin langs lieve vrouwenparochie, oude lije, oude bildtdijk weer naar de oude bildtdijk gereden. De broers en zusters gingen lopend terug. Toen hebben we met elkaar in onze woning gegeten en verder tot 11 uur gezellig bruiloft gevierd en ik denk wel dat het een van de eerste bruiloften is geweest die gevierd werd zonder alcoholische dranken. De bruiloft is gezellig verlopen en ik heb toen mijn schoonouders en twee zusters en broers weer naar St. Jacob gebracht en was toen om één uur weer terug in mijn eigen woning waar mijn vrouwtje reeds op me wachtte. We hebben nog even bij elkaar gezeten en rekenden uit dat we voor 35 cent in het huwelijksbootje waren gestapt. Vol moed hebben we toen onze eerste huwelijksnacht doorgebracht. De andere morgen moest ik om 5 uur weer aan de arbeid. Dit was het begin van ons gelukkig huwelijksleven dat we samen ruim 58 jaar hebben mogen beleven.

Zo begon op vrijdag voor ons een nieuw leven. Ik zei tegen mijn vrouw, alle boodschappen die je haalt terstond betalen. Maar dat wilde de vrouw van wie we het huis huurden niet, ze wilde een keer in de week rekenen en wel op zaterdagavond. Ik zei tegen mijn vrouw dit is om je te bedriegen, dus alles wat je haalt zelf opschrijven. En jawel de eerste week had ze al twee posten te veel opgeschreven, die mijn vrouw nooit had gehaald. Ze heeft het later nog wel eens geprobeerd maar het lukt haar niet. Haar man zei een keer tegen haar "dit kist wel late want dit vrouwtje kist toch niet bedriege". Zo begon ons huwelijksleven 's morgens om 4 uur uit bed, een kopje thee en wat brood etc. En dan om 5 uur naar het land te aardappelen graven en mijn vrouw mee te zoeken. En dan ging ze om half acht weer naar huis om de maaltijd klaar te maken. Als ik dan om half negen thuis kwam was het eten klaar, dan vlug wat ete en na afloop samen de borden afwassen en opbergen. Dan om tien uur weer naar het land. Dan was het van tien tot twee uur werken en om twee uur aten we dan onze boterham op in de wal en gingen dan tot half zes aan de arbeid. Dan ging mijn vrouw naar huis om de avondmaaltijd klaar te maken, terwijl ik tot zes uur doorwerkte. Dan was het zeven uur etc, die avondmaaltijd bestond meestal uit opgebakte aardappelen en rijstebrij. En dan moest ik mijn geit nog melken, iedere arbeider had destijds als hij buiten het dorp woonde een geit. Men huurde dan wallen om van het gras wat daarop groeide wat hooi te winnen en dit moest dan 's avonds na de arbeid nog allemaal gebeuren. Op deze manier had men wel een zeer druk leven. Maar we waren heel tevreden en verdienden toen samen ongeveer f 22,- per week. Toen was het loon voor ons tezamen f 9,- als we in daghuur werkten. Het loon van een arbeider was toen in 1897 10 cent per uur en nu in 1961 is het 1 gulden en 75 cent per uur. Zo kan ik zien dat er in mijn leven in de maatschappij veel is vooruitgegaan.

Na het aardappelgraven kwamen de suikerbieten aan de beurt, ook dit was werk dat meestal aangenomen werd. We waren eens met 4 mannen en 4 vrouwen aan het werk in daghuur, we werkten gewoon met elkaar op toen de boer kwam en we een overeenkomst met hem aangingen. Toen de boer de volgende dag weer kwam werkten mijn maat en ik de andere twee mannen een eind voor. De boer vroeg hoe kan dat nu? Ik zei u moet er rekening mee houden dat we gisteren gewoon werkten maar dat we nu hebben aangenomen en wij als jongkerels al ons krachten inzetten om wat meer centen te krijgen. De andere mannen zijn veel ouder en die werken gewoon zoals het hoort. Hij begreep dat dit zo was.

De dagen werden korter en als ik 's avonds thuis kwam moest ik bij donker nog wat gras zien te krijgen voor de geit. Als we dan 's avonds om 8 uur gegeten hadden dan waren we zo vermoeid dat dan maar even rusten voor we de boel weer weg zetten, soms gebeurd het wel eens dan vielen we beide in slaap. Dan gebeurde het wel dat we om tien uur wakker werden, dan nog maar afwassen, zo kwamen we soms om elf uur in bed. En de andere morgen was het om vier uur weer opstaan. Toen de winter kwam en mijn vrouw niet meer meewerkte werden de nachten wat langer. Als ik aan het braken was begon ik om 6 uur 's morgens en liet mijn vrouw slapen tot 7 uur. Dan om half 8 een boterham eten en dan ging ik weer naar het hok te braken. Wekelijks mocht ik 12 bundels bewerken en dit leverde dan aan loon f 5,40 op per week. Ook had men dan nog wat afvalgeld voor "ruig en hiede", dat verschilde nogal per partij. Door elkaar leverde dit 1 gulden per week op. Maar het braken was heel ongezond, het stof was vreselijk 's avonds moest mijn vrouw het stof van de rug borstelen, door het zweten zat er een hele laag stof op je rug. Maar al hoe ongezond het braken ook was ik deed het liever dan een daghuur bij de boer, want je was vrij en het ging niet op bevel van de boer.

Dan deed ik nog mee aan comédie spelen en moest dan 's avonds om te repeteren nog naar het dorp St. Anna heen en terug lopen, 9 kilometer, maar ja men was jong en onvermoeibaar. Dat ging zo maar door, dan nog vergadering houden met de veldarbeidersvereniging. Dat ik verveelde me nooit. Ik voelde veel voor het vegetarisme, dat ik wist mijn vrouw zover te krijgen dat we vegetariërs werden. Ik schafte ons toen een stoomkoker aan waarin tegelijk 3 pannen op elkaar ingeplaatst konden worden. De ene pan voor aardappelen, de ander voor brij de derde bakten we een grahambrood, de zaak kookte nooit over. Was het ene klaar dan kreeg men dit er uit en de rest bleef er in staan. Het laatst was het grahambrood klaar, want doordat er geen gist in zat was het heel dicht gebakken, maar het was degelijk en bijzonder voedzaam. Dit hebben we 4 jaar volgehouden mijn vrouw mocht er niet over. Aardig was het dat ons dochttertje, dat in die jaren geboren was, in het begin dat we weer vleeswaren gebruikten nooit een stukje vlees wilde eten. Hier uit kan men dan ook begrijpen dat een mens geen vleeseter is. Mijn vrouw ging in de nazomer ook weer mee te aardappel zoeken, de kleine meid ging dan naar een ander toe. Na het rooien van aardappels ging het op een bieten graven, waren deze gerooid dan was het cigorij graven, daar dit allemaal aangenomen werk was verdienden wij wel aardig en konden een paar centen sparen, wat nooit voor kwam in die jaren. In de zomer van 1900 hebben. De boer zei dat gaat niet, wat is het vreemd dat jullie 2 cent meer willen hebben terwijl die andere arbeiders nergens over praten. Ik zei die gaan we de volgende week naar de koppelbaas te vlasplukken. Hij zei als jullie me dan bij het binnenhalen van het graan maar weer helpen dan kan het wel. Ik zei u besteld ons maar bij de koppelbaas. Hij zei ik laat het graan liever verrotten dan dat ik dat doe. Ik zei laat het dan verrotten het kan mij helemaal niets schelen. Toen ik die zaterdag thuis kwam en tegen mijn vrouw zei wij zijn opgehouden met werken bij de boer, begon ze te huilen en zei waar moeten wij dan van leven als gij geen werk hebt? Ik zei als de week om is krijgt ge zeker net zo goed f 6,- als nu. Toen ik haar de volgende zaterdagavond f 12,- gaf was ze in de wolken en ik had ook nog f 3,- voor me zelf. We waren aan het vlastrekken en dat was aangenomen werk, later verdienden wij met vlas roebelen 12 cent per uur en dat was dagelijks toch 20 cent meer dan bij de boer. Mijn vrouwtje was toen wel tevreden. Toen de herfst weer kwam naar de boer te aardappel rooien, en dit was ook weer aangenomen dat zo verdiende ik toen het jaar om was gemiddeld f 7,50 per week.

Ik had een vriend, een typograaf die had bij zijn baas gedaan gekregen, hij leefde samen met een schoolmeester en ze waren beide vegetariër, zodoende hadden we veel conversatie met elkaar. Hij werd reiziger voor het vegetarisme en ze wilden hem helpen om die artikelen te verkopen. Ook had ik een kammeraad die had gesolliciteerd voor broodventer voor Coöperatie Excelsior in Leeuwarden voor de dorpen Jelsum, Cornjum en Stiens, de tegenwoordige venter wilde bedanken dus kreeg hij deze dienst toegewezen. Toen hij werd benoemd had hij berouw, en kwam bij mij of ik het ook wilde proberen, en dan moesten we aanstaande zondag naar Leeuwarden toe. Zo wij die volgende zondag naar Leeuwarden gekuierd en een van de bestuursleden opgezocht dat was een schoolmeester, de Foer was zijn naam. Er was nog niet helemaal zekerheid, dat ik stelde met hem dat ik zo spoedig mogelijk bericht zou ontvangen, en ja hoor die dinsdag had ik al bericht dat ik de volgende week kon beginnen.

Ik kwam 's morgens thuis van het land toen die brief er lag, waarin stond dat ik die volgende maandag kon beginnen de vorige venter zou dan nog een dag mee om mij de klanten te wijzen. Ze zouden het nog beter vinden als ik dezelfde week met de vorige venter mee kon, ik kreeg dan een vergoeding van hun. Ik 'smiddags naar de boer om mijn ontslag, die was er niet zo erg mee ingenomen maar ik moest het zelf maar weten. Dat ik de volgende morgen naar Leeuwarden, 's morgens om 5 uur weg en dan was ik kwart over acht in Leeuwarden. Toen ik daar kwam was de venter er nog niet, want ze bakten daar 's nachts niet. Ze hadden daar de leus " geen nachtarbeid ". Half tien vertrokken wij uit Leeuwarden, de eerste klanten woonden in Jelsum van daar ging het naar het Jelsummer oudland, daarvandaan ging het naar Cornjum en dan Stiens. Even door Stiens aan de Hogedijk woonde die venter. De andere dag gingen we om Stiens heen, het Stiensers oudland en nog andere kleine weggetjes. Op vrijdag vente hij niet. De zaterdag moest de gehele dienst en alle plaatsen gedaan worden. Ik kocht van deze venter een trekhond en nam zaterdagavond de kar meen naar Oudebildtdijk.

Ik kocht er daar nog een hond bij en toen was het maandags op reis naar Leeuwarden, nu ik twee flinke honden had kon ik op de kar zitten en ging het wat vlugger. Na deze eerste dag waren mijn verdiensten ongeveer f 2,- Ik dacht dit gaat best zo, bij de boer had ik in 6 dagen de reuzesom van zes gulden en zo het leek hier in 10 dagen 10 gulden verdiend. Maar op den duur werd ik wel gewaar wat het zeggen wil om "zonder kleerscheuren de tijd door te komen" zoals het spreekwoord zegt. De verdiensten waren 15 procent van het "bôlgoed" en van een vierpartje roggebrood 2 cent. Ik had in de eerste weken het geluk dat ik zo'n 25 leden er bij won op het Bildt. Mijn vriend, de reiziger, huurde in Leeuwarden in de Koningstraat een winkel-huis voor f5,- per week. Dit was een huis met winkel er naast, achter de winkel een kamer en er naast een bergplaats voor brandstof e.d. Boven een kamer er naast een klein kamertje en daar achter bedsteden. Dan was er onder dit pand een grote kelder, waarin verder een regenwatersbak en een haardstede was, dus volop ruimte. Ik maakte met hem een accoord, ik zou verhuizen naar Leeuwarden en dit pand bewonen hij zou dan kostganger bij mij worden. Hij kreeg de kost van mij en ik vrij wonen bij hem en mijn vrouw zou dan wat behulzaam zijn in de winkel.

Op een donderdag werd mijn huisraad ingeladen in een beurtschip dat donderdag naar Leeuwarden voer. Ik moest zelf die dag venten dat mijn toekomstige kostganger zorgde met behulp van de beurtschipper dat het goedje in mijn toekomstige huis kwam. De kosten per beurtschip waren f 5,- dat was een beetje bij nu vergeleken. Toen ik 's avonds om 11 uur thuiskwam stond alles al op zijn plaats. Ik bracht de honden onder in de kelder, waar ik een plaats voor hun gereed had gemaakt. De volgende dag was vrijdag en mijn vrije dag, toen heb ik meegeholpen de winkel in orde te maken, tevens sprak ik met mijn kostganger af dat ik voor mijn rekening ook aardappels zou verkopen. De volgende week een papiertje voor het raam: "beste aardappels te koop" Ik kocht op het Bildt beste borgers en verkocht ze met 2 cent winst. Maar ja, men heeft vreemde klanten in de wereld. Er kwam een buurmeid bij me om 5 pond aardappelen, haar mijnheer vond de aardappelen best, maar hij wilde wel graag munsterse hebben. Ik zei die heb ik wel maar die zijn 3 cent per pond duurder. Dat hindert mijnheer niet, zei

ze, geef me die dan maar. Ik weg om ze te halen, ik zocht toen uit de borgers de aardappelen die geen rode spruitgaten hadden. Ik beurde toen 3 cent meer per pond en mijnheer vond ze veel fijner dan borgers. En dit vond ik ook heel best voor mij.

Het ging met mijn venten wel aardig ik verkocht de helft meer dan de vorige venter, dit kwam ook omdat ik het Bildt er bij had. Een bijzonderheid was dat de bakkers geen nachtarbeid verrichten, ze begonnen 's morgens om een uur of twee te bakken, dan konden wij 's morgens om een uur of negen vertrekken. En dan was ik 's avonds rond 11 uur weer in Leeuwarden, dat ik kwam nooit voor 12 uur in mijn bed. Dit was wel prachtig want op mijn kar stond de spreuk "geen nachtarbeid". Ik zei dan ook tegen die lui zou het niet beter zijn als dit er af kwam maar dat mocht niet dus maar doorwerken met die spreuk er op. Het was door mijn lange reizen een probleem om de honden goed te houden ze kregen blaren op de poten, dit kwam door het dagelijks lopen op de grintwegen. Ik kwam op het Jelsummer oudland bij een boer die bood aan om het geld voor een kedde van hem te lenen, dan kon ik dit wekelijks met een gulden afbetalen. Maar het bestuur wou niet een kar kopen dus dit was voorlopig weer van de baan. Mijn kostganger kon de zaak ook niet voor elkaar houden en moest de winkel overgeven. Ik moest dus een andere woning zien te krijgen. Ik heb toen in de landbuurt een andere woning gehuurd, dit waren nieuwe arbeiderswoningen, de huur er van was f 2,- per week. We hadden een gang waarin op het end de waterleiding, dan aan de ene zijde de kamer en aan de andere zijde een keukenkamertje voor de ramen een flinke bleek daarin maakte ik een hondehok zodat dat ook weer klaar was. Mijn kostganger moest werk zoeken tenslotte werd hij bediende in een boekwinkel en verdiende in de week een hele rijksdaalder. Daarvan beurde ik voor kost en inwoning de som van een gulden per week. De stumper kon niet meer betalen. Hij solliciteerde steeds weer voor typograaf en ja hoor hij kreeg een benoeming in Groningen.

Zo raakten wij onze winstgevende kostganger kwijt!

Nu was mijn vrouw dagelijks alleen met haar dochterje van 4 jaar. Zij zou graag weer naar het Bildt willen verhuizen. Dus huurde mijn moeder voor ons een oud kamertje met een stenen vloer van esterikken. Maar ja er waren toen in die tijd nog honderden van zulke krotten. Dat mijn vrouw was dolblij dat we naar St. Annaparochie konden verhuizen zodat de woning er niet zoveel op aan kwam. Ik moest hier wekelijks een gulden huur betalen, het bleek al gauw dat mijn buurman voor hetzelfde krot maar 30 gulden in het jaar betaalde. Toen ik weer eens betaalde zei ik tegen de kerkvoogd aan wie ik betaalde waarom moet ik 22 gulden meer betalen dan mijn buurman voor dezelfde woning. Dat zit zo zei hij, die werkt voor mij en hij gaat ook regelmatig naar de kerk en gij niet. Ik zei dus als ik zondags naar de kerk ga betaal ik minder, nu dit doen we maar niet, maar weet je wat, we zullen dit een in de courant publiceren, dan zullen we eens horen wat het publiek van deze praktijken zegt. Hij werd wat gemoedelijker en zei betaal van nu af aan ook maar 30 gulden in het jaar maar dan ook niet in de courant. Ik zei dat zal ik niet doen als u mij ook het teveel betaalde terug geeft. En waarlijk hij haalde bakzeil en ik kreeg het geld terug. Zo had ik nog wat om mijn vrouw blij te maken.

Ik had de toezegging van het bestuur van Excelsior dat ze een wagen zouden laten maken bij Oostwoud in Franeker. Ik kreeg een bruine kedde, die zou worden gestald op de reed in een schuur waarin een paardestal was.

Zo kwam de zaak voor elkaar, ik reed dan 's morgens om half 7 van huis en was in 2 uren in Leeuwarden. Dan kwam de kedde een uurtje op stal terwijl ik de kar lade en dan om goed negen uur half tien op weg te venten.

Het beviel me veel beter dan met de honden. Ook had ik in de nieuwe kar meer ruimte om wat extra mee te nemen. Ik was een in St. Jacob bij mijn zuster en daar trof ik een grossier die vroeg me verkoop je ook margarine en thee en koffie. Ik zei nee ik heb anders niet dan bakkerswaren. Och man zei hij die drie artikel moet je er bij nemen, je kunt het van mij krijgen voor winkeliersprijs. De margarine kun je verkopen voor 40 cent per pond ze kost je zelf 32 cent. De thee kost 13 cent per ons en jou 11 cent. De koffiebonen verkoop je voor 25 cent per half pond en koop je zelf voor 20 cent. Als je een koopman bent die met de mensen om kan gaan dan verdienen

je er aardig bij. Ik zei stuur me van die drie producten maar wat. Zo gezegd zo gedaan in het vervolg had ik die waren er bij en waarlijk ik begon aardig te verkopen in de zaken liepen buitengewoon goed. Dit duurde een tijdje en toen richtte Excelsior zelf een kruidenierswinkel op. Ik moest de mensen er van op de hoogte brengen dat zij ook de kruidenierswaren van Excelsior betrokken. Wij als venters kregen dan van de kruidenierswaren 10 procent terwijl we van de bakkerswaren 15 procent hadden. Ik deed natuurlijk aan die grappen niet mee, stel je voor ik verdiende nu vijf cent aan een half pond koffiebomen en dat zou dan $2\frac{1}{2}$ cent worden.

Ik kon een woning krijgen met een stenen hok en achter de kamer een achterhuis, ik dacht dat lijkt me wel wat om een winkeltje te beginnen. Ik besprak de zaak eens met die grossier uit Franeker. Die bood mij aan de winkel in te richten met kruidenierswaren in depot. Dan behoefde ik anders niet te betalen als hetgeen ik verkocht had. Het was achter de grote kerk en ik noemde de plaats Elanslaagte, we hadden in die tijd de boerenoorlog in transvaal. Ik liet dit ook op mijn winkelzakjes drukken. Nu ik moet zeggen het liep wel aardig maar die winkel oprichten kostte mij aan een toonbank en borden om de waren op te plaatsen f 325,- dat was nogal een heel bedrag voor mij, maar het liep zo best met het winkeltje dat ik haalde de centen er al redelijk gauw weer uit. Nu werd mijn kedde die kreupel was steeds slechter en de vesarts constateerd dat er geen beterschap meer mogelijk was. Ik steld nu aan Excelsior voor mij geld te lenen voor een nieuwe kedde, dit werd verworpen en toen heb ik de dienst opgezegd met een maand. Ik heb toen met mijn broer en een goede vriend als borg een voorschot van duizend gulden gekregen van de spaarbank te St. Anna. Ik verkocht de oude kedde voor f60,- en kocht een andere voor f90,- Het verdere geld gebruikte ik voor mijn winkel, zodat ik niet meer de waren in depot had, en ik meer vrijheid van handelen had. Ik liet een nieuwe kar bouwen bij Oostwoud, die klaar was toen ik bij Excelsior ophield.

Excelsior benoemde als mijn opvolger de voorzitter van de S.D.A.P. Want zei Bezuien, de boekhouder dan hebben we een parijgenoot inplaats van een anarchist. Ik zei ja, je moet zo maar denken ik heb 2 kinderen die moeten eten en hij vier dus het zal wel best gaan, ik heb hem twee dagen geholpen en toen moest hij zelf. Maar hij heeft het maar 4 weken uitgehouden toen heeft hij de zaak neergelegd en is er geen ander voor hem in de plaats gekomen. Ik had in St. Anna met een bakker een accoord gemaakt om voor hem bakkerwaren te verkopen. En daar ik met kruidenierswaren vente, nam ik nu Excelsior verliet deze er bij en kreeg ik een aardige omzet. Ik kreeg nogal wat geld van de klanten van Excelsior en daar de coöperatie jaarlijks de winst onder de klanten verdeelde wou ik hebben dat ze mijn centen daar afhielden. Ik had de laatste week dat ik voor hun vente een bedrag ingehouden wat overeen kwam met het geld dat ik van de klanten moest hebben. Zij wilden dit geld niet inmindering brengen op de winst dus bleef ik hun dit geld schuldig. Tenslotte lieten ze mijn boel door een deurwaarder op schrijven en zou ik vervolgd worden. Ik werd vervolgd op het wetboek van koophandel maar ik was benoemd als broodbezorger en niet als koopman. Ik schreef hen dit en ook nog dat ik nog enige kwitanties boven de tien gulden had die niet voorzien waren van zegels. Toen waren ze haastig bij mij om mij te betalen. Zo was dit zaakje ook weer in mijn voordeel afgelopen. Met mijn zaak ging het best maar het was voor de arbeiders een slechte tijd. Er waren het hele jaar werkelozen en dat drukte de lonen. Ze moesten we veel op de pof leveren en daar ging dan gewoonlijk nogal wat van verlore. In 1906 stond er een winkeltje te koop op de Kade met 6 kleine arbeidershuisjes. Mijn grossier uit Franeker bood mij geld aan om dit pand te kopen. We maakten de overeenkomst dat ik niet gedwongen was om alles van hem te kopen. Dat ik zei tegen mijn vrouw zo wordt ik ook nog een huisjemelker. Op de finale verkoopdag werd ik de eigenaar met kosten enz. voor in totaal 1800 gulden. Ik maakte met een timmerman een accoord voor een nieuwe beschoten dak. Ik zou jaarlijks honderd gulden aflossen. Het huis, waar ik toen in woonde was eigendom van de timmerman, hij zou dit verhuren aan de vrouw die op de Kade woonde. We kwamen overeen dat zij zolang de verbouwing duurde op de Kade zou blijven wonen. Ik liet ook nog 6 nieuwe stoepen bouwen voor die 6 kamertjes, deze verhuur ik aan de mensen die

er toen in woonden. De huur was per jaar f26,- dat was dus 50 cent per week. Het is wel ongelooflijk maar ik beurde deze huur lang niet. Dan kon deze het niet betalen en dan die niet. In maar van jet jaar 1907 verhuisde ik van Elandslaagte naar de nieuwe Kade. De verbouwing had me totaal f 437,- gekost maar ja toen werkte een timmerman ook nog voor 12 cent in het k uur. Er moest ook nog wat geschilderd worden dit koste me toen maar 35 gulden. Achter het huis was ook nog een hok waar ik mijn kar op kon bergen en daar had ik ook een kedde op stal staan. De kade was toeh noeg grintweg maar het volgend jaar werd het straatweg. Ik had nu alles voor elkaar. Toen ik aan het eind van dat eerste jaar de timmerman zijn eerste honderd gulden betaalde wilde hij graag alles terstond hebben. Hij zei ga maar naar de spaarbank en vraag een voorschot ik wordt wel borg voor f 500,- Ik naar de bank maar daar moesten ze niets van die borg hebben. Toen ik hem dit zei antwoorde hij dat dacht ik al die lui vertrouwen nooit iemand. Maar hij zei ik heb een vriend, bakker Mebius, daar krijgt ge immers uw bakkerswaren oock van. Toen ik de volgende week bij die bakker kwam om de waren in te laden, vertelde die mij dat de timmerman al bij hem geweest was om borg te worden voor f 500,- Hij zei tegen mij, ik wil u wel helpen maar dan moet ge twee voorschotten vragen van f 250,-, daar hoeft dan maar een borg voor te zijn. Ik weer naar de bank, maar die zeiden zo is het voor Mebius wel klaar maar voor ons niet. Vraag aan de opvolger van Mebius of die mede borg wil zijn en dan stoten we de timmerman ook niet voor het hoofd. Dat is toen gebeurd en was dit zaakje ook weer geregeld. Ik adverteerde wekelijk in de Bildtse Courant die twee maal per week verscheen. Ik betaalde per 100 regels f 20,- . Ook weinig bij nu vergeleken. Ik verkocht margarine met een bon, één bon bij elk half pond, die margarine was dan per pakje 5 cent duurder. Zo konden de klanten dan wat opsparen en nuttige huishoudelijke voorwerpen opsparen. Ik die centen voor de klanten maar ophalen maar al die dubbeltjes die ik meer beurde verdiende ik niets. Ik eens praten met een reiziger van een margarine fabriek, ik zei als ik wekelijks 80 à 100 pakjes margarine afneem wat zou ik daar dan voor moeten betalen. Ik stelde met hem dat hij zijn patroon eens zou vragen. Ik ging tevens naar een winkelier in het dorp die huishoudelijke artikelen verkocht. Ik zei ik ben van plan margarine te verkopen en 10 cent per pond meer te vragen, waarvoor de klanten dan bij u de waren kunnen uitzoeken die ze dan in de winkel kunnen uitzoeken. Nu zei hij dan krijgt ge daarop 10 procent korting. Toen nog naar een galanteriezaak en ook daar kon ik 10 procent korting krijgen. Nu was het wachten op de margarine fabrikant en ja hoor binnen veertien dagen had ik een aanbieding voor een eigen merk. Zelfs nog 2 cent goedkoper dan ik betaalde. Ik dus adverteren met margarine met kado's, zelf uitzoeken bij die en die winkeliers. Het ging buitengewoon goed met de verkoop. Maar door de vreselijke armoede zat er altijd veel geld onder de mensen. Ze kochten op afbetaling en dat was niets maar er waren altijd die vergaten te betalen. Als men geen grote omzet had kon men er zeker van zijn dat men naar de kelder ging. Ik was ook altijd nog landgebruiker en huurde een perceel van de gemeente aan de Lange weg. Daar begon ik groente te verbouwen en werd lid van de veiling in Berlikum. Ik had een partij oude spoorbielzen gekocht en die plaatste ik vier meter van elkaar. Ik vlocht toen zelf rietmatten van 1½ meter hoog, zo kreeg ik een mooi groente tuintje en door elkaar loonde het ook wel. Ik vente drie dagen en de andere drie dagen kon ik gebruiken voor mijn groente tuin van 1½ hectare land. Ik had ook een paar perceeltjes land over de vaart aan de kade waar nu het postkantoor is, ik had nog drie jaren dat land maar het rijk kocht het voor het postkantoor. Ik kreeg een regering ambtenaar bij mij met de vraag wat ik wenste te ontvangen voor die drie huurjaren die ik nog tegoed had. Ik vroeg voor die drie jaren f 75,- en ze boden me f 25,- anders wachtten ze nog drie jaar. Dat is toen ook gebeurd en ik heb het land die drie jaren nog gebruikt. Het was voor mij wel een zwaar leven, dag en nacht bijna werken maar ik was vrij en werkte voor mij zelf en dit maakte ook dat ik nooit de moed verloor. Ik was nog steeds hoofdbestuurslid van de onafhankelijke veldarbeiders vereniging. En tevens deed ik om de veertien dagen nog schrijfwerk voor de bond, namelijk de adressen verzamelen om de Courant "de landman" die om de veertien dagen verscheen te adverteren. Zo was ik dan een van de adverteerders van de landman.

verscheen, ook was ik administrateur van die bond. Om de drie maanden schreef ik () ; G. Hager, ook de kwitanties voor het abonnementsgeld. Ik was altijd in de weer en genoot weinig rust maar ik deed het graag om de arbeiders te steunen in hun strijd om het bestaan. De landbouw werd er niet minder op in de jaren na 1910. De arbeiders kregen toen in de drukke tijd 12 cente per uur dat er was enige vooruitgang. Maar in de arbeidersbeweging kwam meer tweedracht voor dan in de jaren 1890 tot 1900. Met behulp van de bond van zuivelarbeiders werden ook de landarbeiders hierin betrokken. Er kwamen al gauw enkele lieden die graag via de ruggen van de arbeiders omhoog wilden klimmen. Zo ook P. Hiemsta. Toen ik hem voor het eerst eens op een vergadering hoorde spreken zei ik zo tegen mijn kameraden, jongens wat zal die snel bij de ruggen van de arbeiders opklimmen. En ja hoor hij werd al redelijk vlug verkozen als gesalarieerd bestuurder. En heeft in die jaren de centen die de arbeiders als contributie betaalden opgemaakte met de gedachte werken jullie maar dan leef ik wel ten koste van jullie. Zo heeft hij jaren de arbeiders getrokken en heeft de vakvereniging op het dode spoor gebracht. Maar hij zelf was onderdak en hij was de enige niet die de arbeidersbeweging gebruikte om zelf onderdak te komen. Het is helaas menigeen gelukt. Ik had in 1908 een hoekje land, dit kostte mij negen gulden huur. Daar zaaide ik voor drie gulden wortelzaad in. De wortelen wasten best, ik had ruim 100 baaltjes maar daar kon ik maar 90 cent per baaltje voor krijgen. Ik zei tegen mijn vrouw die wortelen verkoop ik zo niet, laat ze maar verrotten. Ik liet ze de winter overzitten. De meesten hadden ze verkocht voor 90 cent. Ieder zij dat het een schandaal was dat ik ze niet verkocht. Het volgend voorjaar was er nog geen verbetering gekomen. Ik bewaarde ze tot april. Toen kwam er leven in de wortelhandel. Ik verkocht ze toen voor 2 gulden 30 per baaltje dat hiermee had ik een aardige cent verdiend. Ik had hier van geleerd dat het doorgaans beter was de wortelen ~~te~~ tot het voorjaar te bewaren.

De tijd ging zijn gang en zo verliep het ene jaar na het andere en zo naderde de eerste wereldoorlog die in 1914 uitbrak. In dat jaar werd er midden in het dorp een pand gezet bestaande uit 4 kamers met een wagenhuis er achter. Dit pand werd verkocht en in het volgend voorjaar was het weer te aanvaarden. Ik bezichtigde dit ook eens. Een koopman wou me een hypotheek van drie duizend gulden verschaffen. Ik kocht het pand voor f 3800. Ik betaalde de kosten die waren ongeveer f 500. In het voorjaar probeerde ik mijn eigen pand te verkopen maar daar werd maar 1800 gulden op geboden dat ik was gedwongen dit aan te houden. Ook weer 90 gulden onkosten, waarvoor ik niets terug kreeg. Toch kreeg ik de zaak voor elkaar. Ik zou van H. Tacones uit Leeuwarden 800 gulden ontvangen als tweede hypotheek. Zo was de zaak voor elkaar en ik kocht een partij overals, overhemden e.d. Ik wilde er een mannefacturenhandel bij hebben. Ik had alles voor elkaar, timmerman Woudstra zou het pand verbouwen. Toen kreeg ik plotseling bericht van notaris Tadema uit St. Jacob of ik bij hem wou komen. Hij liet mij toen een brief zien van Taconis uit Leeuwarden die hem berichtte dat hij zich als tweede hypotheekhouder terug trok daar hij bericht gekregen had dat mijn zaak er slecht voor stond. Hier begreep ik niets van, ik deed al jaren zaken met hem. Ik kreeg om de vier weken 5 kisten tabak van hem en nog nooit had die man een cent aan mij te goede gehouden, terwijl ik de tabak als grossier van hem kreeg. Toen zeg ik tegen de notaris heeft u niet even 800 gulden? Als ik het uit mijn bedrijfskapitaal betaal kom ik in verlegenheid te zitten. Hij beweerde dat hij dit niet kon doen, maar hij zei er bij als ge niet kunt betalen dan moet ik een volmacht van u hebben dat ge het pand weer wilt verkopen voor de prijs die u er met de onkosten voor betaald hebt. We laten het dan voorlopig ledig staan en wachten eens af of er zich ook kopers aanmelden. Ik dacht in mijn onschuld dat die man mij voor een strop wou bewaren, maar wat bleek nu, die zelfde avond kwam er al een klerk van hem zeggen dat hij het huis reeds had verkocht aan kleermaker Feenstra. Dat de zaak was in orde ik behoefde me nergens druk over te maken. Ik kon de volgende week mijn onkosten van f 500 weer bij hem vandaan halen. Nog kon ik mij deze gang van zaken niet begrijpen, dat ik

dact laat mij eens naar Taconis schrijven waarom hij zich terug getrokken had. Ik zat nu met een partij goederen die alleen met verlies weer kwijt kon raken. En weet je wat voor schrijven ik van Taconis ontving? Hij had een brief gekregen van notaris Tadema die hem melde dat hij het zelf maar moest weten of hij mij wou helpen maar hij kon een strop voorkomen als hij zich terugtrok. Hier ontdekte ik voor het eerst wat voor schurken notarissen kunnen zijn. Maar ik zat met de gebakken peren. Ik verkocht mijn huis onder voorwaarde dat ik het ten alle tijde voor dezelfde prijs terug kon kopen, ik moest 4 procent rente betalen en de kosten van onderhoud. Dat geld kon ik aardig gebruiken voor mijn handel. Ik meende dat deze zaak zo ook weer opgelost was, maar ik had buiten de schurk Tadema gerekend. Ik had 1½ morgen land in huur dat ik voor 4 jaar op een publieke verhuring had gehuurd. Tadema berichtte mij dat ik het volgend jaar een morgen land moest overgeven of moest zorgen voor een borg. Daar ik drukte genoeg had heb ik hem zijn gang maar laten gaan, een ½ morgen mocht ik houden. Dus moest ik wel aannemen dat hij mij wat wou pesten. Ik vroeg later aan de eigenaar van het land of hij mij niet vertrouwde, hij zei ik kreeg bericht van de notaris dat ge een morgen land had overgegeven, en toen heb ik het maar aan een ander verhuurd. Weer een bewijs van de praktijken van deze notaris.

Ik kreeg nu meer ruimte bij mijn huis, de zes kamertjes die ik verhuurde werden allen afgekeurd voor bewoning. De gemeente bouwde aan de van Harens-weg 40 nieuwe arbeiderswoningen en dan werden er evenzoveel krotten opgeruimd. Nu 50 jaar later zijn er nog veel krotten die bewoond worden. Ik kon voor die 6 onbewoonde huisjes f 300 krijgen van de gemeente maar dan miste ik ook de grond, dat daar ben ik niet op ingegaan. Ik heb toen zelf 4 kamertjes afgebraken en van de grond een tuintje gemaakt, de andere twee heb ik verbouwd tot schuurtje. De twee houten hokken die ik daar voor gebruikte heb ik afgebroken en daar een flinke bleek aangelegt, dat was voor mijn vrouw een uitkomst.

Het was rond de jaren 1910 dat de toestanden in de arbeidersbeweging wat beter werden. De boeren kregen wat meer voor hun vruchten en zo kon ook het loon van de arbeiders wat omhoog. Dit was voor ons middenstanders ook vooruitgang de lui hoefden niet meer zoveel op de pof te leven. In Duitsland was de zogenaamde vooruitgang verder gevorderd dan bij ons maar na een jaar of vier bleek waar die vooruitgang vandaan kwam. Men maakte kanonnen en ander oorlogsmateriaal. De werkeloosheid verminderde maar de spanning nam toe. En dat is van de kappitalist begeert. Wat de gevolgen hier van zijn hindert hem niet. De gevolgen zijn dat de grote massa betaalt, de jongens mogen zich voor hun zogenaamd vaderland inzetten en hun leven geven. En de heren varen er wel bij. Zo dacht ook de duitse keizer Wilhelm er over. Hij liet de duitse kappitalisten propaganda maken tegen Frankrijk welk land de meeste vrijheid verschafte aan de arbeidersbeweging. De leiders van de arbeidersbeweging gaven zich steeds meer over aan de mening van de klasse die geraffineerd de arbeiders uitzogen. De dreiging van Duitsland tegen Frankrijk werd steeds scherper maar de arbeiders werden verblind door het bedrog dat men tegen hen gebruikte. De leiders werden steeds meer gebruikt door de heersers om de arbeiders kalm te houden, een paar centen meer en ze waren opgetogen over de vooruitgang. Wij die nog steeds lid waren van de onafhankelijk vakvereniging en de arbeiders aanspoorden geen betaalde bestuursleden aan te stellen kregen steeds meer tegenwind tot wij als hoofdbestuur besloten tot opheffing van de onafhankelijke vakvereniging. We lagen op de jaarvergadering het voorstel tot opheffing op tafel en dat werd met 15 tegen 6 stemmen aangenomen. Wij konden de schulden die er waren nog betalen en zo kwam de bond tot een eind. Ik heb later niet weer meege-daan. Voor mij zelf had het geen zin, ik behoorde tot de zelfstandige middenstand en inplaats van organisatie was er steeds een flinke concurrentie wat voor het publiek beter was dan organisatie van de middenstand om de prijzen op te drijven. De arbeiders die niet verder zagen dan het heden waren best tevreden.

Zo begon in het jaar 1914 de Frans-Duitse oorlog. O Nederland riep zijn soldaten op voor mobilisatie. Daar werd in het dorp nog al gepraat over de arbeiders die moesten opkomen, de regering beloofde het loon uit te keren wat ze nu verdienden. Ik zei tegen de arbeiders die getrouwd waren,

jullie hebben toch beloofd dat je voor je vrouw en kinderen zouden zorgen. Als je geen dienst wilt weigeren neem je toch je vrouw en kinderen mee, ik ben er van overtuigd dat ze jullie weer naar huis sturen. Er waren enige arbeiders die daar wel voor voelden maar de meesten beweerden dat ze toch aan het kortste end trokken. Er werd nogal over gestreden op straat. En het duurde maar een paar dagen of ik had de politie bij mij aan huis. Hij zei dat ik het volk niet mocht opruien. Ik zei opruien daar is geen sprake van ze hebben toch bij hun trouwen beloofd voor vrouw en kinderen te zullen zorgen, ik doe niets anders dan hun op hun plicht te wijzen. De politie zei dat weten wij ook wel maar wij hebben nu eenmaal de opdracht om u te waarschuwen en daarvoor is voor ons de zaak uit, u weet dat u wat voorzichtiger moet zijn met wat u op straat verkondigt. Ik kon over het algemeen goed met de politie, een was zelfs mijn buurman dat ik besloot maar een beetje mijn mond te houden het was wel een toer om datgene te laten waarvoor men gewoon in het vuur sprong. Maar door de Frans-Duitse oorlog werd ook hier de toestand voor de arbeiders niet beter. Door het oplopen van de prijzen werden de levensbehoeften duurder en hielp de loonsverhoging ook niets. Bijna alles werd over de grens gesmokkeld, waarvoor hoge prijzen werden betaald. Het duurde maar even of er werden maandelijks bonnen uitgedeeld. Zo kregen we een bonnenstelsel ingevoerd voor de gebruikelijke levensbehoeften. Ik vent met de kar naar buiten en dan gebeurde het wel dat de lui daar nog niet de bonnen hadden ontvangen die geldig waren. Ik verstrekke hun dan de goederen vooruit anders zaten die mensen zonder levensmiddelen. Daar was bij ons nog een man die dat deed, die man kwam bij mij om te vragen hoe ik dat deed, ik zei net als u. Hij zei ik kan geen goederen meer van de gemeente krijgen omdat ik de mensen hulp verleen. Ik zei weet je wat we gaan samen naar de burgemeester die is het hoofd van de distributie. Toen we bij hem kwamen was het eerste wat hij zei wat moeten jullie hier? Ik zei wel mijn buurman vertelde mij dat jullie hem zijn levensmiddelen niet willen geven. Hij zie hij heeft goederen geleverd aan mensen die daar de bonnen nog niet voor hadden. Ik zei nu moet u zich eens verplaatsen in onze zaak. Wij komen op vrijdag bij klanten die de bonnen niet eerder ontvangen dan zaterdag dus die zouden dan niet eerder hun waren kunnen krijgen dan de volgende vrijdag. Wat deze man doet doe ik ook en met mij alle winkeliers, anders zouden we immers twee keer naar de mensen toe moeten. Hij zei dat is zo ga de goederen maar halen ik zal wel een seintje geven dat het in orde is. Zo kwam langzamerhand alles op de bon, in de grote steden zelfd de aardappelen. Zo werd de gemeente een grote grossierderij. Ze hadden hun bergplaats op de reed en iedere winkelier moest zijn voorraad daar weghalen. De winkeliers uit de andere dorpen klaagden hier over, dat ik zei laten we hierover eens vergaderen met de burgemeester. Mij dunkt de gemeente moet de goederen maar ombrengen (rondbrengen). Wij als winkeliers op een avond naar het gemeentehuis om een vergadering te houden. Nu was het geval dat de agent die naast mij woonde mij had verteld dat de winst die de gemeente inbeurde in de brandkast van de burgemeester ging. En zij die het werk deden vingen geen cent. We hadden afgesproken dat ik het woord zou voeren en toen de vergadering werd geopent vroeg de burgemeester wat we wensten. Ik zei mijnheer de burgemeester het gaat om het volgende de winkelier buiten St. Anna moeten hun goederen hier vandaan halen. Dit is voor allen een groot tijd verlies of veel kosten als een vrachtrijder de goederen bracht. Wij hadden het volgende voorstel : de gemeente brengt de goederen bij de winkeliers die buiten het dorp wonen. De kosten hiervan worden door de gemeente betaald. Dit kan dunkt ons wel betaald worden van de winst die de gemeente op de goederen maakt, temeer daar de burgemeester de winst nu in zijn eigen brankast stopt. Toen had je dat gezicht van de burgemeester moeten zien, hij werd vuurrood om zijn hoofd, dat men kon wel zien dat mijn woorden doel getroffen hadden. Na enige aarzeling kwam dan ook de belofte dat de gemeente voor bezorging zou zorgen. Ook kwam nog ter sprake dat ~~er~~ er winkeliers waren die langs de huizen gingen om zeepbonnen die "enkele keren werden gegeven" op te halen. Deze feiten wisten wij te bewijzen tegen 2 stille winkeliers te St. Anna, wij kregen de toezegging dat dit niet weer zou gebeuren. Wij kregen op deze

vergadering volkomen gelijk en zo gingen we dan na afloop voldaan naar huis. Wel begrepen we later dat deze vergadering niet zonder gevolgen voor ons was. Want na een dag of vier kregen we officieel bericht dat de burgemeester had bedankt als hoofd van de distributie, en voor hem in de plaats kwam de secretaris van de gemeente. Dit was een man die meer zijn eigen weg ging en geen belangstelling voor onze mening. Dit deed later wel blijken. Er werd een bon verstrekt voor 1 pond rijst voor iedere inwoner. Volgens regeringsbesluit moest die rijst aan het publiek worden geleverd voor 12 cent per pond. Maar onze secretaris liet de mensen er 20 cent voor betalen. Ik verkondig dit aan het publiek en ja hoor, op een keer klopte de secretaris op het raam toen ik het gemeentehuis paseerde. Ik naar binnen, hij bood me een stoel aan en toen ging het aan. Hij zei Gij verkondigd op straat dat we acht cent te veel voor de rijst en betalen, laatstleden, maar dat was een vergissing dat hebt ge de laatste keer wel ondervonden toen hebben we 12 cent genomen. Ik zei waarom hebt ge toen niet 4 cent genomen dan hadden de mensen hun 8 cent weer terug gekregen. Och zei hij wat hindert de mensen nu 8 cent voor een keer. Ik zei en jullie, wat gebeurt er nu met die f640,- die de gemeente hiermee verdient heeft ? Dat is voor de distributie zodat die goed loopt antwoordde hij.

Een andere keer haalde ik mijn goederen van de reed en toen ik er mee thuis kwam bleek dat ik 3 ons vet te min had. Nu had ik al ondervonden dat mijn buurman, de politieagent en een winkelier van het zuidend, die gezamenlijk de goederen afwogen niet zo eerlijk waren. Er kwam namelijk eens een koopman bij me die vroeg of ik ook haveremoutzakken had die ik verkopen wou. Ik zei nee man die moeten wij weer inleveren. Hij zei ik koop van een winkelier op het zuidend geregeld van die zakken en ook wel bruine bonen. Ik wist dus wel hoe het kwam dat ik 3 ons vet te min ontvangen had, de heren bedrogen ons om koopwaar te krijgen voor de sprokkelhandel. Ik wilde daar niet de dupe van worden dus ik weer naar de heren toe en zei ik heb 3 ons vet te min. Dan, zei mijn buurman, hebt ge die drie ons er bij weggenomen. Ik zei ik zit niet in jullie vel, en steel alles bij elkaar, ik waarschuw jullie, als je wilt stelen, mij best maar afblijven van hetgeen mij toebehoort. "Der uit!" zei mijn buurman "of ik gooi je der uit" Meteen komt hij op me af om dat te doen, maar voor hij er erg in heeft ligt hij zelf op de vloer. Ik zei ik zal jullie wel krijgen met je stelerijen. Ik ga vanmiddag naar de secretaris toe en zal hem eens vertellen hoe jullie de zaken hier verknoeien. Ik 's middags naar de secretaris toe en hem ingelicht over hun praktijken. Hij zei ze hebben niet gestolen maar alleen vergeten om het geld af te dragen. En wat die bruinen bonen betreft, dat waren hun eigen bonen die ze voor hun gezin gekregen hadden maar daar ze beiden geen bonen gebruikten hebben ze die maar verkocht. Dit gebeurde dus allemaal met goedkeuring van het hoofd van de distributie hieraan kon men weten dat die lui een heel ruim geweten hadden. Het gevolg was ook nog dat ik veertien dagen mijn goederen zelf niet mocht halen dat moest mijn vrouw doen met hulp van de kinderen. Ik heb nog meer van die grapjes met de distributie beleefd. Zo werd in Vrouwbuur bij een winkelier een kist thee in beslag genoemd en die thee die is stil verdwenen in de kopjes van het hogere personeel van de gemeente. Ook met de brandstof die zo schaars was ging het vreemd. Turf werd maar beetje bij beetje geleverd. En toch kocht de man die aan het hoofd van de verdeling stond een stuk grond wat dan ook turfland genoemd werd. Die man was maar typograaf dus van zijn loontje kon hij geen grond kopen.

Ik begon uit te zoeken welke waren nog zonder bonnen te verkrijgen waren. En sloeg daarvan een aardige voorraad op. Toen een advertentie opgesteld in de bildtse courant : voor 1,- een pakket met 10 verschillende waren bon vrij. En ja hoor de eerste zaterdag verkocht ik reeds 200 pakketten. Dit was wat nieuws en dus elk kwam er op los, ik heb toen een tijdlang, wekelijks om en nabij de 500 pakketten verkocht en verdiende in die dure tijd wat extra's.

Ook nu was het weer de landgebruiker die de dupe werd. Alles werd duurder maar de landbouwgewassen mochten niet omhoog in prijs. Zelf had ik een

groentetuin maar voor de beste bloemkolen mochten we toen niet meer dan 12 cent per stuk vragen. Weer een bewijs dat de kleine man het gelag moest betalen. Wel hadden we in deze oorlogsjaren een zeker verhoging van de welvaart, maar men moest niet denken aan die soldaten die hun leven verloren om de welvaart der kappitalisten te verhogen. O hoelang zal het nog duren dat de mensen overal eens gaan beseffen waar ze hun leven voor geven! Mijn zoon die toen hij van school af kwam bij de boer wilde gaan werken veranderde zo langzamerhand. Hij stelde mij voor om ook voor ons zelf te beginnen. Ik zei als je ide hebt om met de groentekar te venten dan gaat het. Hier had hij wel ide voor. Dus begonnen wij op een maandag samen met de kar met kruidenierswaren te venten. En de volgende 5 dagen vente hij op het Bildt met de groentekar. En het ging bijzonder goed. Toen dan ook in 1918 de oorlog overwas en de werkeloosheid weer groter werd had hij het geluk dat hij zelf een flinke daghuur verdiende. In dat jaar 1918 kreeg ik een conflict met de inspecteur van belastingen die toendertijd in Harlingen woonde. De inspecteur stuurde een dame die bij hem op kantoor werkte bij ons langs om onze boeken te controleren. Zij hield dan zittingen op het gemeentehuis. Nu had ik van twee andere winkeliers gehoord dat dit zo'n brutaal mens was. Zo moest ik ook met mijn boeken op het gemeentehuis verschijnen. Doordat ik van haar brutaliteit gehoord had was ik hierop voorbereid toen ik bij haar verscheen gedroeg ik mij heel lomp en ging met beide armen over de tafel hangen. Ik had in dat jaar een omzet van 40 duizend gulden. Ze zei wat reken je nu als verdienste daarvan? Ik zei 5 procent, dat kan niet antwoordde ze, ze rekenen allemaal 10 procent. Ik zei mens ik ken mezelf toch beter dan jij en geef liever wat aan de arbeiders dan dat ik het aan belasting betaal. Maar ik moest bij de inspecteur in Harlingen komen en kreeg daar te horen dat hij mij zou aanslaan in de inkomstenbelasting volgens zijn methode. Ik zei u doet maar dan ga ik wel in hoger beroep. Er verliep een tijd over. Maar ik kreeg een aanslagbiljet en moest f500 betalen. Volgens mijn opgaaft de helft te hoog. Dus ik in hoger beroep bij de raad van beroep te Leeuwarden. Het werd in 1922 dat dit voor kwam. Ik naar de raad van beroep. En daar was de inspecteur ook. De voorzitter vroeg mij wat ik rekende als inkomen en ik zei mijnheer de voorzitter wij rekenen dat we wekelijks ij 20 uit de zaak gebruiken en mijn vrouw krijgt er 20,- bij, dat klopt zei de voorzitter. Och voorzitter riep die inspecteur die man heeft veel meer hij heeft juist een nieuwe auto gekocht. Ik zei man die centen heb ik van mijn kinderen geleend. Kom maar eens bij mij op bezoek dan kun je zelf zien, het is bij ons alle morgens weeraan : aardappelen met lawaaisaus en anders niet. Toen barsten al die lui in een daverend gelach uit. Dan nog, mijnheer de voorzitter zei ik het volgende, mijn zoon die pas 20 jaar is betaalt ook al inkomstenbelasting en daar heeft de inspecteur dus geen recht toe. De voorzitter vroeg toen hoe de inspecteur daar bij kwam. En wat zei die man, hij trok wat aan de schouders en verder zweeg hij. De voorzitter sloot met de woorden morgen krijgt u wel de uitslag. En ja de volgende dag kreeg ik bericht dat ik inplaats van 500 gulden slechts 270 hoefde te betalen, een verschil van 230 gulden.

Ik had in die tijd een onderstel van een ford gekocht. Voor mijn huis stond een zware ieperen boom die ik liet rooien en stuurde hem met een schipper naar berlikum waar toen nog een houtzagerij was, om kreeg zo de boom weer in planken thuis. Een timmerman maakte hiervan een vierkant wagentje met voorin aan ieder kant een deur, de kanten worden voorzien van een paar glazen ruitjes. Toen dat klaar was ging ik er mij naar de langhuisterweg om het sturen te leren. Ik liet de timmerman ook nog een paar tuinbankjes maken dan kon ik ook met mijn familie nog eens uit rijden. De buurvrouwen om me heen kwamen vragen wat het hun moest kosten om het dorp eens door te rijden. Ik zei dat kost 10 cent per persoon en dit werd het begin van mijn latere autobusonderneming. Het duurde niet lang of ik kreeg een verzoek van de slaggers van St. Anna en Vrouwbuurt om hen vrijdagssmorgens om half acht naar Leeuwarden te rijden en om kwart over tien weer uit Leeuwarden te halen. Dit ging tegen een tarief van 1 gulden en vijftig cent per persoon er konden 7 personen vervoerd worden. Toen kwamen er kooplui van de oudebildtdijk en nog een paar boeren uit St. Anna om hen ook vrijdags om half tien naar Leeuwarden te rijden en om twee uur

weer terug. Als ik smorgens de slaggers weer terug bracht dan nam ik meestal weer een auto met dames mee naar Leeuwarden en haalde die om 5 uur weer uit Leeuwarden. Zo kreeg ik het vrijdags al mooi druk. Er kwam nog bij dat ik de andere dagen dan met de een en dan met de ander plezierritjes maakte naar Oranjewoud, Paterswolde, Gaasterland enz. Mijn zoon was in militaire dienst in Assen en als hij verlof had brachten we hem zondags-avonds weer heen. Zo leerde ik zo langzamerhand de wegen kennen in het noorden. In 1923 was ik elke dag op weg, ik zei tegen de lui die ik reed ik zal een groter bus laten bouwen en dan begin ik een busdienst op Leeuwarden.

Nu was er in het dorp een W. de Wit die dacht ik schaf mij een bus aan en dan ben ik de eerste Maar... hij wist niet hoe hij dit zou doen hij adverteerde dat hij een dienst op Leeuwarden begon. Hij vertrok dan 10 minuten eerder dan de trein. Hij kreeg geen publiek en bleef dan maar thuis, dat die hele dienst werd niets. Ik had altijd veel meer publiek dan hij en maakte met de Firma Nauta in Leeuwarden een accoord dat ik de bus in twee jaar zou afbetalen. In de winter van 1923/1924 liet ik door timmerman D, van Schepen mijn eerste carrosserie bouwen. In maart 1924 kondigde ik per advertentie in de bildtse courant aan dat ik een dagelijkse dienst begon naar Leeuwarden en wel vier keer heen en terug. Ik maakte mijn dienstregeling zo dat ik reed als er geen treinen reden. Ik reed wel eens een keer met een legi bus maar dat was maar in een enkel geval. De eerste week beurde ik f200,- in. Dat was al spoedig over de f 300. Het was in juni dat Nauta tegen mij zei ik kan een halfsleten Fordbus kopen voor f700 is dit wat voor u? Ik er heen om te zien wat het was toen ik hem had bekeken zei ik koop hem maar toen heb ik de dienst over de oudebildtdijk er bij genomen En steeds ging het berg opwaarts. Ook begon ik aan gezelschap rijden met schoolkinderen. De meeste schoolreisjes gingen naar Paterswolde, daar was niet alleen een speeltuin maar ook ging men daar varen op het meer. En daar de ontsanningszaak "de 2 provinciën" vlak tegen het meer aan lag stapte men van de Tuinweg in de boot en hoefden de kinderen geen weg over te steken Ook gingen we naar Oranjewoud, Gaasterland enz. Ik had het altijd druk terwijl er nu op het Bildt al vijf andere lui waren die een bus bezaten. Ik had het steeds druk dat van concurentie heb ik nooit last gehad. In het najaar van 1924 heb ik twee chevrolet onderstellen aangeschaft en hier carrosseries op laten bouwen dat werden bussen van 20 personen. Zo kwam het jaar 1925 waarin ik het nog steeds druk had met gezelschap rijden. In overleg met de firma Nauta koch ik een fordonderstel het welk Nauta zou verlengen dan kon ik een bus laten bouwen van 26 personen. Zo gezegd, zo gedaan. Toen ik die bus in hetlaatst van 1925 thuis kreeg was het een mirake om te zien hoe de mensen uit hun woningen kwamen, want zo'n grote bus hadden ze nog nimmer gezien. Ook kan ik me nog herinneren dat ik er mee door Surhuisterveen reed en dat de mensen elkaar waarschuwden om die grote bus te zien rijden wel een bewijs dat dit formaat wat grote betref nog zeldzaam was. 'sZomers had ik het altijd druk, veel dagen gingen heen met het rijden van schoolkinderen, van heinde en ver kwamen de schoolmeesters bij me, de school van Termaard was de verste in het oosten en Midlum het verste in het westen. Er waren dagelijks meestal 2 of 3 bussen op weg hier en daar heen. Toen was het nog mooi werk men ging 's morgens op weg naar de plaats van bestemming en bleef daar tot de avond om dan weer op naar huis te gaan. In latere jaren werd dat heel anders dan moesten ze diezelfde dag twee of drie plaatsen bezoeken en was er veel meer gejaagdheid en ging het plezier voor de chauffeur ook weg.

Ik had nu twee zoons als chauffeur in dienst en dan had ik ook nog twee andere in dienst. Die kregen f 18,- loon per week bij me, het loon van de arbeiders was toen f15- per week. Ik heb dit veertien jaar gedaan maar nooit is er een chauffeur bij me vandaan gegaan. Ze hadden wekelijks 1 vrije dag. In september huurde ik een zomerhuisje op 't Ameland, dat huurde ik voor f 20,-. Wilde ik er een week blijven of tien weken het bleef f20,- in het geheel. Ik liet dan die twee chauffeurs met hun vrouwen daar een week heen gaan, met behoud van loon. Er was toen nog geen sprake van vakantie. Het was in die tijd een uitzondering wat ik deed, maar ik dacht die chauffeurs hebben net zo goed recht op vakantie als hun patroon. Hadden de chauffeurs hun vacantie gehad dan ging ik zelf met 'n vrouw er

minstens een 14 dagen heen. We kuierden dan 's avonds naar Nes toe naar Wagenaar die daar een busonderneming had. En dan bracht hij ons 's avonds om een uur of elf met de luxewagen weer naar ons huisje toe. Het was in die tijd van de crisjaren na de eerste wereldoorlog dat er ook hier een staking kwam onder de landarbeiders. Daar beleefde ik ook nog wat mee. De boeren zouden de volgende week arbeiders uit Zwaagwesteinde krijgen om de staking te breken. Ik zei tegen het bestuur van de veldarbeiders ik geef een bus aanstaande zaterdag en dan gaan jullie mee naar Zwaagwesteinde en dan zullen we trachten die arbeiders te bewerken om geen onderkruiperswerk te doen op het Bildt. Ik ging zelf zaterdagmiddag met hun mee naar Zwaagwesteinde. Daar aangekomen gingen we met de bel door het dorp om de mensen bij elkaar te krijgen. Dit lukt al gauw en hadden we zo'n vijftig mensen om ons heen. Ik wees hun er op dat als zij onderkruipers werk gingen doen niet alleen de bildtkers maar ook zij daar scha van zouden hebben. Al redelijk snel riepen ze me toe we gaan niet te onderkruipen wij blijven hier. En zo kwam er niets van de voornemens van de boeren. Toen probeerden ze het de week daarop met boerenzoons uit Groningen. Die week kwam er vrijdagavond een boer uit Beetgumermolen bij mij bij Leeuw, waar wij altijd met de bussen stonden in Leeuwarden. Hij kwam vragen of ik die maandagmorgen een bus vol boerenzoons uit Groningen kon halen en naar Oudebildtzijl brengen, die zouden dan een week op het Bildt weren om zo de strijd van de arbeidersbeweging in verwarring te brengen. Ik zei ja ik kan ze wel halen maar dan moeten jullie f500 storten op een bank, als onderpand voor de gebreken die de stakers aan mijn bus kunnen toebrengen. Hij zei dan ga ik naar Tolman en huur daar een bus van. Hij op weg naar Tolman, ik naar de telefoon en vroeg aansluiting met Tolman, hij kwam er terstond voor. Ik vertelde hem wat voor voorwaarde ik had gesteld en hij was het volkomen met me eens en zou dezelfde voorwaarde stellen. Toen die boer dan ook daar de kous op de kop kreeg zei hij dan laten we ze per spoor komen en halen ze zelf met onze luxe wagens van het station. 's Maandagsmorgens ik weer met wat stakers naar Leeuwarden en het waren allemaal luxe wagens rond het station toen de trein uit Groningen aankwam zat er geen enkele boerenzoon in en konden de heren weer met lege auto's vertrekken zonder dat ze de stakers enig leed konden bezorgen. De staking is verlopen maar de boeren die de kop er voor hielden hebben vrij wat scha geleden, veel van hun vruchten zijn op het veld verrot. Dat heeft hen aardig meer centen gekosten dan de arbeiders vroegen. Maar volgens hun mening bleven ze de baas al was het dan ook ten koste van hun eigen beurs.

Ik had dat jaar met de grote verlengde fordbus nog een raar geval. Ik reed zelf de dienst en had slechts een passagier in de bus. Op de weg van Stiens naar de Hogedyk moest ik het stuur omdraaien naar links, ik draaide wel het stuur om, maar de bus ging recht door. Ik dacht hoe kan dat toch? Daar zit ik over te denken in plaats van dat ik de voer op de rem plaats. Ik ging op die manier langzaam bij de wal del en kom in de sloot terecht. Tot mijn middel in het water en riep tegen de passagier ik zal het luijk van boven open doen dat zit er voor. Hier ben ik al zei hij, had me die knaap op de ramen gelopen van achter naar voren, alle ruiten stuk getrapt! Een timmerman uit Stiens heeft de bus met een westontakel weer op de weg gebracht. Maar aan de ene kant waren alle ruiten stuk. Om hem op de weg te krijgen had me maar f3,- gekost. Toch kwamen er nogal wat kosten bij. De eerste zet kwam van de Commissaris van politie uit Leeuwarden. Toen ik de auto weer op de weg had was hij er ook al met een agent uit Stiens. De commissaris vroeg hoe komt dit zo? Ik zei ik begrijp er niks van, hij vroeg me had je hier nooit eerder iets van gemerkt. Ik zei op deze manier nog niet, maar ik had wel eens gedacht daar kon wel wat aan mankere maar verder niet. Dus, zei hij, je wisten wel dat er iets haperde, agent zet hem op de bon, het is onverantwoordelijk dat ie dan toch doorrijdt. Ik zei man ik wist toch niet wat er aan haperde. Kijk zelf maar eens. En wij naar de bus en ook hij kon er niets aan vinden. Ik zei ook nog: de bus is toch door de keurmeester goedgekeurd. "Nee kleine bliksem, zei hij, dit rest er niet af, de hest erkend dat er wat aan haperde, dat dan mast niet meer met zo'n bus rije. Dou meenst dat je het altijd met dien grote gek redde

kiste. Maar dou bist er nou bij". Al mijn gepraat help me niets meer, hij zei zie maar dat je thuis komt en laat hem maar weer opknappen. Ik probeerde of ik hem aan de slag kon krijgen en ja hoor hij sloeg direct aan, de machine had niet in het water gelegen. Dus reed ik naar huis, het was toen ook nog net kermis in St. Anna. Ik ben tersond naar een schilder gegaan om er nieuwe ruiten in te zetten want ik moest hem de woensdag na de kermis gebruiken voor de kermislui. Dat waren 25 man die moesten te stemmen in Leeuwarden. Maar ik had nog niet ontdekt wat er niet aan in orde was, tot ik ontdekte dat als ik het stuur links omwende, ik een stang in de bocht trok en die was niet sterk genoeg. Nu wist ik wat er aan scheelde, ik heb er toen een nieuwe stuurinrichting aangekregen en klaar was kees. Maar dat koste me maar eventjes f 160 en dat was geen kleinigheid en dan nog f 60 boete. Vanaf die tijd heb ik weer alle wille met de bus gehad. Ik reed 's avonds nogal vaak met een paar mensen naar de Harmonie in Leeuwarden, ik kreeg daarvoor f 4,- met mijn klein busje, wanneer er 6 personen waren dan betaalde elk een gulden. De eerste jaren kreeg ik per ~~z~~ persoon 's avonds f 1,50 maar die andere bus kreeg ~~per~~ avond maar f 1,- per persoon. Dat vanwege de concurentie was ik ook gedwongen het tarief te verlagen. Ik dacht men moest voor nachtdienst wat meer ontvangen. De dagelijkse diensten naar en van Leeuwarden gingen nog steeds goed, en 's winters waren er nog al veel kinderen die te Leeuwarden op school gingen. Voor deze kinderen had ik maandabonementen, alleen zondags mochten ze geen gebruik maken van hun abonnement. Ik had het die zomer bijzonder druk met gezelschap rijden, eigenlijk waren we blij als het weer op naar de winter liep dan werd het wat rustiger. We gingen dan 's avonds nog wel met de bus naar de Harmonie, daar werd toen meer gebruik van gemaakt dan tegenwoordig. Maar verder was het kalmer in het bedrijf dan in de zomer. In 1925 kocht ik het huis naas mijn winkel, daar achter was een garage voor de bussen. Ik liet toen de garage vergroten zodat er 5 bussen plaats hadden. Die winter kocht ik weer een nieuw onderstel voor een bus, dit was een reo(?) bus er konden 26 personen in en het was een snelheidsbus, hij liep zo maar 110 kilometer per uur. De onderstellen werden zo langzamerhand vrij wat duurder dan die we de eerste jaren in gebruik hadden. Maar het scheelde ook in kwaliteit, ze konden arig beter tegen de wegen die we toen hadden. Stel je voor als na de winter de dooi kwam mochten in een bus van 20 personen maar 10 personen. Te Jelsum hadden we dan een verkeerspost. We zorgden er voor dat we niet met volle bussen reden en ik moet de politie prijzen, ze hebben nooit een bus gecontroleerd. Er zaten als we hun passeerden nooit meer als 10 mensen in de bus, die er al meer waren hadden zich onzichtbaar gemaakt door op de knieën te gaan liggen als we de controlepost passeerden. Zo beleefden we ook nog een wat en hielden we spanning in het dagelijks leven.

Dinsdags reden we met een bus naar de weekmarkt in Sneek. Ze betaalden per man f 1,25 per reis en er waren meestal een 18 à 20 man. We reden 's morgens in de zomer om half zeven uit Stiens de passagiers kwamen uit Stiens, Fritsum, Jelsum en twee uit Wytgaard, die betaalden dan f 1,-. We stonden in Sneek met de bussen bij de grote kerk. We stonden met z'n drieën, een uit Akkerwoude, een uit Lollum en ik uit St. Anna. Eerder stonden we voor een herberg toen kwam daar eens een agent bij ons en zei jullie staan hier niet zo mooi, kunnen jullie niet bij de grote kerk staan? Daar is geen verkeer en is het veel rustiger. Ik zei weet je wat stap even in en laat ons de plaats bekijken. Hij wees ons een plaats aan de ene zijde van de kerk, waar geen verkeer was en erg rustig. Zo stonden we daar ook op een dinsdag met onze bussen. Er kwam een agent langs waar we wel vaker een praatje mee maakten. Hij zei ik moet jullie keuringskaarten maar eens nazien. Hij stapt het eerst in de bus uit Akkerwoude en ziet dat de kaart verlopen is, en dus volgde er een bon. Toen ging hij in de bus van Lollum ook deze kaart was verlopen. Ik stond bij mijn bus en hij zei de jouwe zal wel in orde weze kleine man. Ik zei ja, kijk maar. Nee zei hij ik vertrouw jouw wel. En ja hoor hij ging weg en ik bleef verschoont van een bon. Ik had die dag nog meer geluk. Ik had een toneelclub van Marsum aangenomen om die avond veertig man naar Dokkum te rijden. De busondernemer uit Lollum zou mij daar bij helpen. Om zes uur zouden wij uit Marsum vertrekken. Dit gebeurde en hij reed voor met zijn bus en werd door de verkeerspolitie aangehouden tussen Marsum en Leeuwarden, hij stopte en daar ik vlak achter hem reed week ik uit naar links en passeerde hem. Een agent stak zijn hand uit maar dit zag ik natuurlijk niet en reed langzaam door tot de

andere bus ons weer had ingehaald. Toen we in Dokkum waren aangekomen, vernam ik van de chauffeur dat hij die dag voor de tweede keer op de bon was gekomen vanwege de verlopen keuringskaart. Zo was ik die dag wel bijzonder gelukkig. Nu moet ik zeggen dat ik de politie altijd terwille was. Op een keer waren we met z'n vieren op de keuring toen de keurmeester aan een achterwiel begon te wrikken om te kijken of het wel vast zat. Ik zei man als je dat wilt weten moet je de krik gebruiken. Hij nam de krik uit de bus en krikte de wagen op, toen bleek dat het wiel vrijwat slingerde, de man moest de volgende week weer komen. Nu werd die ondernemer boos op mij omdat ik de keurmeester er attent op gemaakt had dat hij de bus op moest krikken. Ik zei man we komen hier toch met de wagens omdat ze gecontroleerd moeten worden, dat is toch een goed gebruik dan zijn wij tenminste gedwongen om de boel na te zien. Er kwam nog bij dat deze keurmeester niet wist hoe hij controleren moest. Later toen ik nog eens met de bus kwam te keuren zei hij krik hem maar eens op. Ik zei kijk hier heb je de krik, jij bent keurmeester en ik moet je betalen dus moet ik ook het werk doen. Hij keek me niet zo vriendelijk aan maar toch moest hij mij gelijk geven. Het liep op naar 1926 en dan zou de Concessiewet voor de busdiensten worden ingevoerd. We moesten concessie aanvragen bij Gedeputeerde Staten en voor die aanvraag f 70,- storten. Ik moest deze concessie aanvragen voor de dienst naar Sneek op dinsdag met enkele kooplui uit Stien en Britsum. Zo trof ik de commissaris Wesser en zei tegen hem nu zit ik er raar voor mijnheer, nu moet ik concessie aanvragen voor die dienst naar Sneek en daar f 70,- voor betalen maar dat kan niet uit. Veet je wat zei hij je stelt met die lui dat ze de bus huren, dan hoef je geen concessie. Een koopman uit Britsum, een Nicalai haalde altijd de centen op in de bus en ik vroeg hem of ik hem kon opgeven als huurder van de bus. Toen de wet werd ingevoerd kwam al spoedig de politie vragen of ik wel vergunning had om op Sneek te rijden. Ik zei man daar hoef ik geen vergunning voor ik verhuur de bus al jaren aan Nicolai dus heb ik met een concessie niets te maken. De man werd ook gestuurd dus op de bon, een week of drie later kreeg ik een dagvaardiging dat ik voor het gerecht moest komen. Ik naar de rechtbank en Nicolai mee als getuige. Ook daar herhaalde ik dat de bus aan Nicolai werd verhuurd, en na wat vragen over en weer volgde dan ook vrij spraak. Een week of drie later kreeg Nicolai proces omdat hij een dienst op Sneek had. Ook deze zaak kwam voor het gerecht. Op de beschuldiging verklaarde Nicolai dat hij de bus van mij huurde voor kooplui die naar Snaak wilden. En ik verklaarde als getuige dat hij de bus van mij huurde. Hierop volgde dan ook vrijspraak. Toen die zonder de concessies werden verleend, vroegen allen concessie aan op Leeuwarden en al deze concessies werden verleend, hoe vreemd dat ook was. In St. Anna had W. de Jong de bus van W. de Wit gekocht en vroeg ook concessie aan van St. Anna naar Leeuwarden. Toen deze aanvraag werd behandeld was ik ook aanwezig want ik had bezwaar ingediend. Toen men vroeg wat mijn bezwaar was zei ik Heren er zit niet voor meer dan een ondernemer brood in. Ik heb nu een stukje brood met beleg en dat wil ik graag houden. Ook vroeg L. Bantema nog concessie aan voor de Oudebildtdijk, Oudebildtzijl en Nieuwebildtdijk. Ik wees de gedeputeerden er op dat zij alleen maar vrijdags naar Leeuwarden reden maar nu er concessie moest zijn ze alle dagen begonnen. Maar het eind was dat ieder concessie kreeg. De Jong kreeg concessie van St. Anna naar Stiens dan konden ze daar naar het station om de mensen naar de trein te brengen, dat was natuurlijk niets en ze reden dan ook steeds door naar Leeuwarden. Dit is hun naar ik weet ook nooit belet. Ik had concessie voor Oudebildtdijk, Oudebildtzijl en van St. Anna via Lieve Vrouweparochie en Vrouwbuurstermolen, daar kwamen de bussen van de Oudebildtdijk en St. Anna samen, wanneer er zoveel mensen waren dat ze in een bus konden dan lieten we een bus staan. We reden dan vanaf Vrouwbuurstermolen met een bus naar Leeuwarden. Ik vervoerde zo'n 4 à 500 mensen per week naar Leeuwarden. En zomers was het druk met gezelschap rijden. In het najaar was de ramp in Borculo, dit was een eind weg van St. Anna. Ik kreeg het verzoek van enkele mensen om er met een klein busje heen te rijden. We vertrokken om 6 uur uit St. Anna en om 11 uur waren we in Borculo na een kleine pauze in Meppel. Het was onbegrijpelijk dat er geen

slachtoffers waren gevallen, de weg er heen was het net of er een rij mannen langs de weg stonden, maar het waren eikebomen die op manshoogte dwars doorgebroken waren. Het was ongelooflijk om te zien. Toen we in het dorp kwamen stonden er wel 400 auto's. Allemaal nieuwshierige mensen net als wij. We gingen de hoofdstraat door en alle huizen zaten onder vuil, dat door de harde wind was weggewaaid van de straten. Een huisje van zandsteen was helemaal omgewaaid, dit huisje werd bewoond door een oude weduwe, deze was even voor het gebeuren door haar burens opgehaald vanwege het slechte weer. Verder was het bovenend van de toren geslagen en een dak van een school. En dan nog de duizenden dakpannen die langs de straten lagen. En toch geen ongelukken, maar dit kwam zo werd ons verteld omdat niemand zich op straat durfde wagen. We kwamen 's avonds om 11 uur weer thuis, Ik had nog nooit zo'n verre reis gemaakt en dacht bij me zelf daar kan ik nog wel eens heen. Een advertentie in de Leeuwarden Courant : Zij die een bezoek willen brengen aan Borculo kunnen zich op geven bij onderstaand adres, reiskosten 2,50 per persoon. Finnen twee dagen had ik al een bus vol. Op een woensdag ging ik de reis weer aan, mijn vrouw ging ook mee en 's morgens om half zeven vertrokken wij vanaf Leeuwarden. We gingen over Heerenveen, Steenwijk, Zwolle en vanaf Zwolle naar Deventer. Dan hoefden we niet over de pont bij Zwolle, dit scheelde wel een uur, over Deventer ging men over de schipbrug en kon men doorrijden op naar Arnhem. Het was die dag prachtig weer en nogal warm. Toen we weer weg zouden rijden begon het zo verschrikkelijk te regenen dat ik niets kon zien en met de bus moest blijven staan. Terwijl we daar stonden kwam er een vreselijke donderslag, 't was allemaal vuur, ongeveer zo'n 100 meter van ons af werd een boom door de bliksem getroffen en door midden gespleten! Toen het weer wat beterde konden we verder reizen, hier en daar waren de wegen onder water, ik reed op plaatsen door 20 à 30 centimeter water. Eindelijk waren we van de route die de donderbui genomen had en kregen we weer droge wegen en was het leed geleden. 's avonds om 10 uur waren we weer thuis. Ik kreeg van het gezelschap een hartelijke handdruk voor de goede reis en de mooie landsdouchen die we gepasseerd waren. De volgende week ging ik nog met een familie uit Leeuwarden met mijn kleine busje er naar toe en ook die lui waren tevreden over de reis. Ze zeiden we hebben ons nooit verveeld op zo'n tocht passeert men steeds weer een andere streek.

Met de dienst op Leeuwarden ging het nog altijd vooruit, trots de concurrentie die ik van de bussen van Fantema had. Het waren die jaren voorgoed crisis jaren, steeds ging de daghuur van de arbeiders omlaag, het loon was achteruit gegaan van 35 naar 25 cent per uur. Ik gaf mijn chauffeurs per week 18,- dat er liep nooit een bij mij vandaan. Ze kregen een week vakantie op Ameland.

Het jaar 1927 was heel slecht wat de werkeloosheid betrof. De arbeiders werden steeds weer de dupe van de achteruitgang. De hoge heren in Den Haag wisten wel hoe ze aan geld moesten komen, daarom werd ook de wegenbelastingwet voor auto's ingevoerd, dit deed men liever dan een benzinebelasting. Want dan ging het ook ten koste van de hoge heren en hun luxe auto's. Nee het ging om het vervoer op de weg dat gewicht meebracht, een luxe wagen is niet zo zwaar, maar vrachtauto's en bussen die wegen wat en daarom heeft met de wet op die manier ingevoerd. Die wet kostte mij maandelijks ongeveer 500 gulden. Wel mochten we de tarieven met 5 cent verhogen, dat schade hadden we er niet van, maar het was wel weer zo dat de arbeiders dit geld uiteindelijk betaalden. Tevens duurde het nog jaren voor er wat aan de wegen op het platteland gebeurde. Ook hadden we nog de concurrentie met de bussen onderling. De tram en het spoor begonnen met een bus te rijden van St. Jacob, vis Oudebildtdijk naar Hallum, dit gebeurde alleen om mijn dienst te breken. Ze hadden op de bus staan : spoor-, tram- en autobusonderneming. Ik liet voor de winter van 1927/28 een dienstregeling drukken met het volgende voorin : Al dankt men ook aan BABO moord. Wij gaan met rijden nog steeds voort. Laat STACO maar steeds voor ons gaan, wij komen met de mensen aan. Al maakt men ook de kleur gelijk, daarom zijn wij nog niet in het slijk. Laat spoor en tram met geld om slaan, daarom zijn wij nog niet van de baan. Het is voor ons een groot verdriet. Wij drijven op belasting niet. Wij denken steeds om het publiek, dat op ons wacht, het is komiek. Wij rijden dus maar rustig door, tot ergernis van tram en spoor. En dan op

het eindje tot besluit, krijgen tram en spoor geen duit. En daarom vrienden en bekenden hoop ik uw medewerking te vinden. De ondernemer der B.A.B.O. G. Dijkstra.

In het voorjaar van 1928 was er weer gans werkeloosheid en moesten ook arbeiders van het Bildt dagelijks naar Cornwerderzand om aan de afsluitdijk te werken, Om en nabij de 20 arbeiders moesten er heen, ik reed dan 's morgens om 5 uur weg, om 6 uur begon daar de arbeid en 's avonds om 5 uur weer weg en dan waren ze om 6 uur weer thuis. Dit ging tot de zomer, toen nam de werkeloosheid weer wat af. Ik had het die zomer flink druk met gezelschap rijden, dat de zaken gingen aardig maar wat de heren je voor belasting afpersten was verschrikkelijk, ik moest voor het jaar 1927 achthonderd gulden inkomsten belasting betalen.

Ik had die zomer een concessie aangevraagd van St. Anna naar Berlikum, Ried, Schalsum en Franeker. Deze werd me in het najaar toegewezen. Dat ik begon in oktober met deze dienst op Franeker. Hij kon "rendere" maar veel winst heb ik er ook niet mee behaald. Mijn grootste bus - een Steward - was er een voor 28 personen, zo kwamen we met steeds grotere bussen op de weg. En trots de werkeloosheid ging het vervoer nog steeds omhoog. En die laatste maanden had ik een overeenkomst gesloten met de gebroeders de Jong om vanaf 1 mei 1929 gezamenlijk een autobusdienst op te richten, ik met 5 bussen en zij met drie. We hebben dit notarieel vastgelegd. Ik heb er toen voor gezorgd dat de concessies overgeschreven werden. Zo was hier de concurrentie verdwenen.

Ik wilde ook nog een nieuwe bus aanschaffen en ging hiervoor naar de autotentoonstelling te Amsterdam, die gehouden werd in het Raigebouw. Mijn koop ging niet door daar ik geen geschikt onderstel kon kopen, dat naar mijn zin was. Ook poseerden daar een paar autobussen met onbekende merken. Dat dorst ik niet te wagen, stel je voor dat ze niet bevielen dan was ik zo een acht duizend gulden kwijt. Dat ik ging onverreichte zake weer naar huis. Het was in december en een beetje winter. Toen ik weer thuis was moest ik op een avond enige mensen uit de gereformeerde kerk van St. Anna naar de Oudebildtdijk brengen. Het was iets glad, dat ik zei tegen twee chauffeurs gaan jullie maar even samen, dan gaan jullie de van Harensweg en het Grietmanspad del dan hoeven jullie niet te keren. Zo gezegd zo gedaan ze reden de van Harensweg af en moesten dan op het Grietmanspad over de spoorweg. Precies op de spoorbaan sloeg de moter af en wilde niet weer aanslaan. En oh je daar kwam de trein aan, de ene chauffeur er uit en de trein tegemoet, maar de machinist zag hem niet en reed door, tegen het vooreind van de bus en nam hem ongeveer twintig meter mee. Daar stond hij, de chauffeur was er op het laatst nog uitgesprongen en kwam er met een verstuikte arm van af. De bus was all-risk verzekerd, ik belde de agent op en die kwam over. Met hem stelde ik dat ik de "rami" uit Leeuwarden zou opbellen of die het onderstel weer bruikbaar kon maken en wat dat moest kosten. Hij zei f400 en dan is het onderstel weer klaar. Toen nog de carrosserie, de agent schatte de onkosten op zo'n f1000 maar ik zei ik denk niet dat ik weer permissie krijg voor deze bus, daar de carrosserie 20 cm. te breed is. Wat dunkt u dan vroeg de agent, ik zei als ik f2000 ontvang dan red ik me er verder wel mee. Afgesproken zei hij en gaf me een cheque van f2400. Ik liet de r.a.m.i. de zaak er vandaan halen en die maakten het onderstel weer voor elkaar dat kostte me f200. De carrosserie liet ik opknappen voor f200 Toen was de bus weer klaar en had ik een aardige duit voor de nieuwe bus die ik wilde aanschaffen. Ik weer naar Amsterdam, de RAI was nog niet afgelopen. Ik trof daar de agent van de Steward onderstellen we kregen een praatje en hij zei : ik lever u een onderstal voor fm 8.250 en geef 10 procent korting en zorg bovendien voor een bus zolang uw verongelukte bus nog niet klaar is. Dit aanbod nam ik aan en de volgende week bezorgde hij mij de hulpbus en tevens het onderstel. Hier mocht ik een carrosserie op bouwen voor 36 personen. Ook dit grote onderstel mocht geen verdere overbouw vanaf de achteras hebben dan 1.50 meter, nu 20 jaar later hebben de zelfde onderstellen een oversteek van 2.50 en 3 meter. Maar ja je was

verplicht je aan de voorschriften te houden. Ik liet een carrosserie bouwen in Workum voor f 3000, zodat de bus me bruto f 11.250 gulden kostte. In maart 1929 was hij klaar en kon ik de geleende bus weer afleveren. Die winter duurde lang op 3 maart 1929 veranderde het weer. Op die dag gebeurde er veel. Ten eerste een luxe wagen ging op de wadden door het ijs en de persoon die er in zat verdronk. Tientaalen mensen ondernamer die dag de reis over de Wadden op schaatsen naar Terschelling. Mensen aan de kust "die het konden weten" waarschuwden wel maar niemand wilde luisteren en men ging, maar van de terugreis over zee kwam niets meer, Acht- en twintig mensen van Terschelling hebben we naar Harlingen moeten brengen en veel mensen die naar Terschelling waren moesten daar overnachten. Het is werkelijk een wonder geweest dat er niet meer mensen verdronken zijn. Ik heb het nog nooit zo druk met de telefoon gehad als die dag. Het was zondag en dan was de telefoon gesloten. Ik was dan de enige in het dorp met verbinding. Er kwamen veel telefoontjes van mensen die vroegen of ik aan de familie wilde doorgeven dat ze een nacht overbleven. In het laatst van maart begon het rijden van werkelozen naar Cornwerderzand weer. Ook liep het naar 1 mei en dan zouden onze zaken samen gaan. Toen we de overeenkomst hadden getekend vroeg ik zo aan hen, wat hebben jullie vorig jaar voor inkomsten gehad met drie bussen. Ze vertelden me dat ze in dat jaar 11 duizend gulden hadden ingebeurd en ik had met mijn vijf bussen 27 duizend gulden ontvangen. Ik begreep toen dat ik er niet op vooruit ging. Wij dachten zeiden ze de chauffeurs kunnen wel een paar gulden minder verdienen. Ik zei daar komt niets van in, aan het loon knagen dat is kappitalistisch en daar doe ik niet aan mee! Ja maar, zeiden ze, ze verdienen weeks wel twee gulden meer dan de gewone arbeiders. Ik zei u en ik verdienden f20,- per week en dat ik 2 gulden meer als de chauffeurs. Er is van deze loonsverlaging dan ook niets gekomen. Het ging weer best met het gezelschap rijden, ik stond bij Maueer met mijn nieuwe bus toen er twee heren binnen kwamen die vroegen of de bus ock te huur was. Ik zei jawel heren. Ze vroegen wat moet het kostten om met de bus naar Nijmegen te gaan. Zondagsmorgens na de mis vertrekken en 's maandag weer terug. Ik antwoordde dat kost jullie f 65,- en de kilometers die jullie boven de 200 kilometer maken kostten 10 cent per kilometer, plus de onkosten van de twee chauffeurs. Ze zeiden een chauffeur is genoeg, maar ik antwoordde als ik verder weg ga met mijn bussen dan gaan er twee chauffeurs mee. Ik zei als jullie f 25,- geven voor de chauffeurs dan zijn jullie daar vanaf. Dit viel hen mee dus huurden ze de bus voor 2 dagen. Dit was voor mij ook nog een voordeeltje. Ik betaalde g4,- voor slapen en die andere kosten kregen de chauffeurs gratis van de cafehouders, al waar ze aan gingen. En de rit was hun zo goed bevallen dat ze gaven de chauffeurs ook nog elk f5,- fooi. Zo verliep deze zomer ook weer met veel drukte en hoge inkomsten. In het najaar las ik een advertentie in de Leeuwarder Courant waarin bussen werden gevraagd om ongeveer 150 te vervoeren van Leeuwarden naar Roodkerk, dit was niet zo ver en ik zei tegen mijn compagnon laat ons daar maar eens op inschrijven. Ik bood aan om de mensen voor f1,- per persoon te vervoeren. Ik kreeg op dit bod helemaal geen bericht, wel stond er later opnieuw een advertentie in de krant. Ik schreef opnieuw en vroeg of ze mijn vorige aanbod niet hadden ontvangen. Dat hadden ze wel, maar het bod was veel te hoog. Het kostte per trein maar 50 cent per persoon. Maar omdat het volk dan nog een eind moest lopen, vroegen ze mij om voor 60 cent per persoon het vervoer op me te nemen. Ik besprak de zaak nog met mijn maat en dacht zo las we de bussen daar laten staan bij het werk dan kan het verdonde best voor die prijs en kon toen de volgende week beginnen. De eerste morgen ging ik zelf mee om de arbeiders er op te wijzen dat ze niet in de bus mochten pruiimen. Zodra ik merkte dat iemand de bus zo bewuilde dan ging hij niet weer mee. En ik moet teegeven dat zolang wij die arbeiders reden ze zich flink aan deze voorwaarde gehouden hebben. Ik ging dus die eerste dag mee naar Roodkerk, we moesten een landweg langs

ik wilde eens kijken of daar een aardige gelegenheid was om de bussen overdag te plaatsen. We reden een boerderij voorbij die geheel gevloerd was gelijk een straatweg en dit was dicht bij het werk. Daar waar het volk er uit moest was bijna geen plaats voor de bussen, ik zei daarom tegen de chauffeurs we zullen eens even kijken bij die boer die we zo juist gepasseerd zijn. Ik dacht maar naar het koehuis daar zal de boer wel zijn en ja hoor hij was er en ik vroeg hem of hij tegen een kleine vergoeding 4 bussen op zijn "hoornleger" geplaatst konden worden. Hij ging mee naar buiten en zijn eerste vraag was toen hij de bussen zag : komen jullie uit St. Anna? Ik zei ja, hij zei daar woont mijn landheer ook, die heet Wieggersma. Ik zei de vecarts, juist zei hij, een beste landheer. Ja hoor zetten jullie jimme bussen hier maar naer. Ik zei wat moet dat kosten per week? Wel zei hij mijn landheer zou raar ophoren als ik daar vergoeding voor nam. De chauffeurs mogen gerust overdag in het koehuis zitten dan blijven ze warm en kunnen wat kaarten enz. We reden 4 bussen op het hiem en met de vijfde bus gingen we die dag naar huis we hadden er geen reken op gemaakt dat we daar zo'n aardige gelegenheid zouden vinden om onze bussen te plaatsen. De boer zei nog tegen me: doe vooral de groetenis aan mijn landheer. Ik zei dat komt in orde. Er waren dagen dat er om het weer niet gewerkt kon worden. De werklieden waren dan ook blij dat de chauffeurs er bleven want als het slecht weer werd op de dag dan konden ze eerder naar huis. De chauffeurs hebben er altijd goed onderdak gehad en toen het werkeloosrijden over was hebben we ze een mooie taart gegeven, anders wilden ze niet hebben. Het geld voor dit werkeloosrijden moest uit Drachten komen. Ze stuurden twee kwitanties over de post die ik moest tekenen, ik schreef hen terug dat ik voor één bedrag geen twee kwitanties wilde tekenen. Ik kreeg bericht dat ik het geld dan maar uit Drachten moest halen, we kregen een paar duizend gulden dat ik op een zaterdag naar Drachten. Toen ik daar op 't kantoor kwam was het nog hetzelfde ze wilden dat ik twee kwitanties zou tekenen. Ik zei schrijf dan op die enen kwitantie duplicaat. Vertrouw je ons niet vroeg die boekhouder, Ik zei man dat is geen kwestie van vertrouwen maar ik teken geen twee kwitanties voor hetzelfde bedrag. Op het ene is toen duplicaat gezet. Ik kreeg toen een dwangbevel van de ontvanger der belastingen om j 1400 inkomsten belasting te betalen over 1928. Volgens mijn opgave moest het j 700 zijn. Ik zei betalen doe ik niet, neen dan maar een bus in beslag. En weet je wat die vent deed, hij lag beslag op j 2600 die ik weer in Drachten moest ontvangen voor 14 dagen rijden. Ik ben toen met alle kwitanties en bewijzen naar de raad van beroep gegaan. Daar heb ik gedaan gekregen dat ze het geld vrij gaven en er slechts zeventhonderd gulden af zouden houden voor de belasting. De raad van beroep heeft toen alles onderzocht en ging met mijn opgave van 700 gulden accoord. Dat in deze kwestie kreeg ik gelijk, maar de heren bezorgden mij op deze manier heel wat werk. Het ging in het jaar 1929 wel aardig maar de samenwerking beviel me niet er waren streken waar ik absoluut niet van hield en we hadden in onze overeenkomst staan dat wanneer het een van tweeën niet beviel de concessies weer aan mij kwamen. Dat in dat najaar heb ik onze overeenkomst opgezegd. En ik heb hun de concessie voor Franeker aangeboden en daar gingen ze mee accoord. In 1930 sloot ik een overeenkomst met de benzine maatschappij Parfine. Ik kreeg de benzine 2 cent goedkoper dan ze aan de pomp verkocht werd. Als ik onderweg ergens een pomp zag waar de benzine door concurrentie in prijs verlaagd was dan sprak het voor zich dat ik daar gebruik van maakte. Door die goedkope benzine ben ik de crisisjaren aardig doorgekomen en ook dat jaar ging het florisant verder. Maar elk jaar weer die kwestie met de heren van de belasting. Op een avond zag ik in de Leeuwarder Courant een advertentie van een accountant Ik een brief geschreven naar dat adres en het bleek dat die man Rutgers heette en ik verzocht hem om eens te komen praten. Op een zaterdag-

morgen kwam hij aan en mijn 5 chauffeurs zaten bij mij thuis een kopje koffie te drinken. Toen de chauffeurs vertrokken zei hij tegen me, wat rekent u daarvoor in het jaar. Ik zei niets, juist zei hij, maar hiervoor kunt u jaarlijks minstens f 300 rekenen. En als u zelf mee naar Leeuwarden gaat wat rekent u daarvoor? Ik zei ook niets. Daar mag je ook f 5,- voor in rekening brengen. En als uw chauffeurs in Leeuwarden wachtten daar mag u ook onkosten voor in rekening brengen. Als er een chauffeur met een gezelschap weg is wat rekent u daarvoor. Ik zei niets, als ze hier of daar aansteken hebben ze vrij gelag. Hij zei dat geeft niets, je mag voor een chauffeur die een dag van huis is f 5,- in rekening brengen.

Mijn boekhouding was verder in orde en we spraken af dat ik zo door zou gaan en dat hij zo nu en dan langs zou komen en als het jaar om was zou hij de boeken meenemen en de blans opmaken. Dat koste dan f 30,-. Zo had ik mijn nieuwe bus ook in de boeken staan, hij vroeg wat schrijft u daarop af? Ik zei 30 procent, hij zei dat moet minstens 60 procent zijn. Toen dat jaar om was kreeg ik een belastingaanslag van f 295,- dit scheelde nog al wat bij wat ik gewoon was, en ook kreeg ik geen herrie meer met de belasting ambtenaren. En ...de kosten die ik aan de accountant moest betalen waren maar f 25,-. Vanaf die tijd hebben de belastingheren niet meer ontvangen dan daar waar ze recht op hadden. Ook dat jaar gingen de scholen weer uit rijden. Wat de oorzaak was weet ik niet maar wij hadden veel meer scholen te rijden dan de andere ondernemers. Het kwam misschien wel omdat ik daar ik 6 bussen bezat er altijd wel een beschikbaar had.

Ik had een geheel nieuw ontwerp voor een carrosserie in mijn gedachten en besprak dit met de carrosserie bouwer uit Workum. Hij zei dat komt je niets meer te kosten dan de gewone carrosserie. Ik kocht een nieuw Steward onderstel voor 28 personen en liet daar mijn ontwerp opbouwen. Dit ontwerp was dat de passagiers in de ronte zaten om een tafeltje, een gedeelte voor de achterwielen en het andere gedeelte achter de wielen. Toen ik hiermee bij de keurmeester kwam was die man kwaad dat ik dit niet eerst met hem besproken had. Ik zei man het is toch mijn zaak niet de uwe. Hij zei ik zal hem keuren en hij aan de gang in een bus met twee rijen banken werd voor elke passagier 35 cm gerekend, die banken zijn dus 70 cm breed. Hij begon te meten van voor naar achter en rekende voor iedere passagier 50 cm. En in plaats van 28 krijg ik maar 24 zitplaatsen. Ik zei man het is toch een onderstel voor 28 personen. Dat kan me niets schelen zei hij ik besluit zo. Nu konden wij in dat geval niet in hoger beroep gaan daar er geen wettelijke voorschriften bestonden waar een keurmeester hem aan moest houden. Wij als ondernemers waren dus aan de willokeur van zo'n man overgeleverd. Ik heb het een paar jaar later nog eens met hem beleefd. Ik liet toen zo'n carrosserie bouwen op een chrevolet onderstel, daar mochten achttien personen op. Toen ik met die wagen terkeuring kwam bleek het dat hij 160 cm overbouw had in plaats van 150 cm. Eerst die 10 cm inkorte anders keur ik hem niet goed. Dan maar niet zei ik dan gebruik ik hem maar zonder keuring kaart. Ik zei tegen de chaffeurs als jullie er mee rijden en de politie vraagt naar de keuringskaart dan zeggen jullie maar ze wilden hem niet goed keuren omdat hij 10 cm teveel overbouw heeft. Zo hebben we er wel 1½ jaar meegereden maar er is geen agent geweest die als hij de reden hoorde een proces verbaal opmaakte. Dit duurde door en toen was mijnheer de keurmeester zo brutaal en liet dit busje in beslag nemen. Ik moest beloven de carrosserie 10 cm in te korten anders werd hij niet meer aan me gegeven. Ik moest wel toegeven, daar ik de bus niet kon gebruiken als ik het niet deed. Maar die inkorting kostte me wel f 200.

Die zomer brachten we veel schoolkinderen en gezelschappen naar Ameland. We lieten de bussen dan staan aan de zeedijk en gingen dan zelf mee naar Ameland. Dat waren gemakkelijke reizen voor de chauffeurs en ze hadden een fijne dag op het eiland. De winter van 1930/31 was er veel werkeloosheid waarin de gemeente dan werk verschaft voor zover zij maar kon. In 1931 moesten onze concessies weer verlengd worden, er waren er toen nog maar twee op het Bildt. De B.A.B.O. en L. Bantema en comp., gebr. de Jong hadden een dienst van Francker op Dokkum. Ik kreeg mijn concessie weer

voor de volgende 5 jaren. Ook Bantema kreeg hem terug maar met de volgende bepalingen. Ze moesten rijden O.B.Dijk tot de Noord erweg dan naar N.B. Dijk, Nieuwe Bildtzijl, Oude Bildtzijl en dan terug over de Attesweg, en zo naar de Langestraat over Beetgummermolen naar Leeuwarden. Ze mochten vanaf Oudebildtzijl naar Vrouwenparochie geen passagiers voor Leeuwarden opnemen. Maar daar trokken ze zich niets van aan en er was ook nooit een agent die er op toe zag. Dat deze heren brutaal waren dat wist ik wel, maar dat ze ook gemeen waren dat had ik nooit kunnen denken. We stalden onze bussen toen allemaal bij kastelijn Andringa op de hoek van de Nieuwstad. Op een keer in het voorjaar belden ze me op bij Andringa maar ik was er niet. Toen ging er een van die heren naar de telefoon. Toen men vroeg spreek ik met Dijkstra antwoordde mijn concurrent ja. De man zei wij willen op die datum wel een bus hebben om een reisje te maken, dat komt in orde was het antwoord. Voor de prijs die we anders betalen. Ja hoor het komt voor elkaar de bus zal er op tijd zijn. Maar wat was nu het geval die concurrent had hem uitgegeven voor Dijkstra en zodoende wist ik van niets en als het toeval me niet geholpen had dan had ik ook nooit van die smerige streek van hun vernomen. Op een dag kuier ik over de nieuwstad en daar komt een man op mij af en vroeg had je het laatst zo druk dat je een bus van een ander moest gebruiken voor ons gezelschap. Ik zei maar jullie zijn nooit bij mij geweest om een bus te huren. Wat zei hij, ik heb zelf met u gebeld bij Andringa. Nu ging me een licht op. Weet je wat het geval is zei ik, ik was toen niet aanwezig en toen hebben ze de telefoon opgenomen en zich voor mij uitgegeven. Dat is toch verdomde brutaal zei hij als het waar is. Nu ik zei dat zijn ze ook en ik kom er wel achter. Toen ik die lui weer ontmoette zei ik tegen hun als jullie het niet laten om jullie voor mij uit te geven dan loop ik naar de politie want dit loopt de spuigaten uit. En dat konden die domme ezels niet eens begrijpen. Vanaf die tijd heb ik nooit meer bussen van hun gehoord.

In 1931 hoorde ik van de ondernemer Wagenaar van Ameland dat er zeer waarschijnlijk een veer van Ameland naar Zwarte Haan in wording was door Olivier en v.d.Geest. Ik stelde met Wagenaar dat ik met hun zou bespreken dat ik dan een dienst van Leeuwarden naar Zwarte Haan zou aanvragen. Op een zondag belde Wagenaar mij op om te zeggen dat ze die maandag de eerste dienst op Zwarte Haan zouden varen. En dan moesten ze bij het waterschap en de gemeente zijn voor vrijheid van aanleggen enz. Ik zei tegen Wagenaar zeg maar dat ik met een luxe wagen present ben maandagmorgen om hun naar het waterschap en de gemeente te brengen. Toen ik die maandagmorgen hun van Zwarte Haan afhaalde reden we naar het gemeentehuis. Toen ze bij de burgemeester kwamen was het eerste wat die zei, dan kunnen Bantema en comp. daar een dienst op inrichten. Dit is al voor elkaar zei v.d. Geest, Germ Dijkstra vraagt een concessie aan, maar dit had ik al gedaan. De volgende week plaatsten zij een advertentie en ik ook een waarin stond dat ik dagelijks van Leeuwarden naar de veerdienst op Zwarte Haan reed, vertrok vanaf het station, een uur voor het vertrek van de boot vanaf de Zwarte Haan. Het was nog niet druk maar de vacantie tijd moest ook nog komen. Er waren maar vier passagiers uit Leeuwarden dat ik deed het met de luxe wagen. In juli kreeg ik de concessie. Ik had vreemde concurrenten in het dorp, zij schaften zich een paar kleine taxis aan en boden de mensen aan om ze voor f 1,50 naar Leeuwarden te rijden. Dat ik er veel last van had kon ik niet zeggen maar ze snoepten je zo nu en dan een paar passagiers af. Ik ben toen eens aan het rekenen gegaan waarvoor ik kon rijden met een luxe auto. Dat ik bestelde twee nieuwe Citroëns dat waren mooie goedkope wagens. We waren die zomer met een man of acht naar Parijs geweest naar de Citroën fabriek, de reiskosten betaalde de fabriek. Zo waren we heen en terug vier dagen op reis. Ik kreeg de beide Citroënwagens thuis. Ik plaatste toen de volgende advertentie in de Bildtse Courant : wie vlug in Leeuwarden wil zijn, wende zich tot de B.A.B.O, voor f 1,- brengen wij u naar Leeuwarden per luxe wagen niet met kinderwagen maar met de beste luxe Citroën auto. En wilt u verder wat van Nederland zien voor 5 cent per kilometer brengen we jullie

waar ge heen wilt.

En waarlijk ik kreeg het druk met de luxe wagens, vele families maakten op deze manier nog eens een uitstapje wat anders om financiële redenen moest overgaan. En dit jaar werd ook de afsluitdijk naar Holland geopent. Daarvan heb ik ook aardig gebruik gemaakt. Het was wel vreemd dat men over die afsluitdijk op Cornwerderzand een rijksdaalder tol moest betalen. Ik heb toen in twee maanden 50 ritten over de afsluitdijk gemaakt. Ik adverteerde in de Leeuwarder Courant, voor f2,- per persoon een reis naar Alkmaar en ik had er dagen bij dat ik twee bussen moest laten rijden. Het was natuurlijk logisch dat toen mijn concurrenten zagen dat ik hiermee succes had zij ook op deze manier op reis gingen. Laat in het najaar dacht ik bij mezelf ik moet maar eens op Amsterdam rijden. Ik plaatste weer een advertentie, wie mee wil rijden naar Amsterdam op zondag en maandag weer terug betaalde voor een retour f2,50 en voor een enkele reis fl,50. De eerste zondag ging het best, twee bussen vol, tezamen 58 personen. Dit begon best en ik in Amsterdam eens om me heen kijken voor een geschikt hotel waar we konden overnachten. Dit ging best, we vonden dicht bij de Beurs een hotel waar we konden overnachten voor fl,25 per nacht met 's morgens een ontbijt met een eitje er bij. Zondags gingen we naar de gaarkeuken te eten. De kosten waren 40 cent voor een dagschotel en hoefde waarlijk geen eten meer als men hier voor die 40 cent kreeg. De koffie was ook best in de gaarkeuken en die kostte maar 8 cent per kop. Ik heb later wel eens met een gezelschap in de gaarkeuken geweest en dan hadden we het volgende diner : soep vooraf, een carbonade, aardappels met bloemkool en fruit na. En dit alles kostte dan maar 55 cent per persoon.

Dat rijden van en naar Amsterdam werd op het laatst ook weer iets wat tot gedonder met de politie leidde. We lieten kleine boekjes drukken en gaven de naam reisvereniging er aan en ieder mee op reis was, was dan lid van die reisvereniging. Op die manier ging het een poosje maar de politie kwam er wel achter dat dit een idee was om de wet te overtreden.

Ik had nog weer een reiswagen laten bouwen en ging daarmee een week naar de Rai, ik beurde daarvoor van de fabrikant f 100,-, ik moest daarvoor een week op de tentoonstelling staan. Ik beschouwde dit maar als vakantie maar het werd op het laatst wel vervelend elke dag maar weer op het verhaal over het genot en plezier van zo'n reiswagen. Een enkele dag was het wel aardig zoals de dag dat de minister kwam uit Den Haag. Toen hij de reiswagen zag zei hij dit is de bus voor de toekomst. Maar nu kunnen we zien dat een minister ook maar een gewoon mens is, hoewel velen menen dat ze wijzer zijn dan de gewone mensen. Ik heb hierover zo mijn eigen mening. Veel hollanders menen dat ze meer verstand hebben dan de Friezen. Ik had een bus bij Kromhout in reparatie toen riep die werkmeester nu moet je deze machine eens bekijken die heeft nu 110 duizend kilometer gereden en is nog gelijk als nieuw. Ik zei man als je een fries was zou ik je geloven maar nu je een hollander bent geloof ik je niet, want het spreekwoord de hollander is de grootste leugenaar op aarde is maar al te waar. Nu zei hij ik ben net zo min een hollander als u ik ben ook een fries en van de 800 mensen die hier op de Kromhoutfabriek werken zijn de meesten friezen. Ze vragen als ze werklui nodig hebben eerst om friezen, kunnen ze die niet krijgen dan gronigers en kunnen ze die niet krijgen dan vragen ze hollanders. Dus u begrijpt ook wel hoe de lui hier denken over hun eigen landgenoten. Ik zei dan komt mijn mening wel wat overeen met de uwe, want dat weet ik nog als kruidenier dat men door de hollanders het meest beïnvloed werd.

De reizen naar Amsterdam konden wel uit er gingen dagelijks velen mee er wonen een massa friezen in Amsterdam. Zo rijden we dagelijks 's morgens een bus uit Leeuwarden en een uit Amsterdam die daar 's nachts blijft. De lui konden goedkoop reizen. Ik weet nog dat we de week van kerstmis alleen van de Amsterdamse reizen f 800 inbeurden.

Het jaar 1932 was dan ook een best jaar voor mijn onderneming. Ik denk nu op mijn oude dag nog wel eens ik heb destijds te veel voor het publiek gedaan en te weinig voor mezelf. Maar gedane zaken nemen geen keer. En ik ben altijd zelfstandig geweest, en als ik had gedaan als de andere onder-

nemingen, maar mooi praten met de autoriteiten en ja en amen zeggen, dan was het misschien anders gelopen. Maar daarvoor had ik te veel een eigen mening die nog al eens in botsing kwam met de autoriteiten, maar trots die tegenwerking gelukte het me steeds wat ik ondernam.

Ook had ik nog een aardig geval met de dienst van Zwarte Haan naar Leeuwarden. Ik werd opgebeld van Ameland dat er een busvol mensen van Groningen aan kwam met de dienst van hun en of ik dan zorgde voor een bus om hen naar Groningen te vervoeren. Ik zei het komt voor elkaar. Toen de boot aankwam en de mensen in de bus kwamen bood ik hun een kwitantie aan van f35,- voor vervoer naar Groningen. Ik wist niet dat dit gezelschap door de Jong naar Holwerd was gebracht op de heenreis. Ik liet mijn zoon met de bus naar Groningen rijden en even voor Groningen werd hij door de politie aangehouden die beweerde dat ik ze niet mocht vervoeren daar ik geen concessie op Groningen had. Mijn zoon zei daar hebben we niets mee nodig, dit is een gezelschap dat mijn vader heeft aangenomen om hen voor f35,- van de Zwarte Haan naar Groningen te rijden. Het gezelschap kan u de kwitantie tonen. Een der agenten stapte in en reed mee om het gezelschap af te leveren en toen dit gebeurd was zei hij tegen mijn zoon en nu naar het politieburo. Daar aangekomen verklaarde die Commissaris van politie dat hij de bus inbeslag nam omreden dat wij een dienst reden van Zwarte Haan naar Groningen waar wij geen concessie voor hadden. Mijn zoon beweerde wel dat daar geen sprake van was maar hij kreeg de bus niet weer en moest per trein van Groningen naar Leeuwarden om weer thuis te komen. We bespraken dit zaakje nog eens en dachten wel dat de gebr. de Jong hier achter zaten. Ik ging de volgende morgen met mijn zoon opnieuw per trein naar Groningen om daar naar het politieburo te gaan. Toen we daar aankwamen en naar de commissaris vroegen werden we terstond bij hem binnengelaten en het eerste wat hij deed was zijn verontschuldiging aanbieden daar hij verkeerd was ingelicht. Toen ik hem vroeg wie die inlichtingen gegeven had wilde hij daar eerst niets op zeggen maar tenslotte deelde hij mij mee dat hij door een de Jong uit St. Annaparochie opgebeld was. Ik zei ik dacht al dat ik deze grap weer aan mijn concurrenten te danken had. De commissaris gaf me mijn papieren weer en gaf een agent mee om de bus op te halen en wenste ons goede reis naar huis toe. We wisten toen ook weer dat een Fries net zo gemeen kon zijn dan een hollander.

In het voorjaar van 1933 volgde mijn eerste proces voor het kantongerecht te Alkmaar. Mijn chauffeur was voor het gerecht gedaagd daar hij reed met passagiers die niet lid waren van onze reisvereniging. Ik wist wel dat het een veroordeling zou worden maar was er toch heengegaan met mijn chauffeur. We hadden daar het voorrecht om uit de gerechtszaal gezet te worden vanwege onze brutaliteit. Ik zei tegen die kantonrechter u hebt het maar over onze brutaliteit, u meent dus dat iemand die de waarheid zegt brutaal is. Dunkt u ook niet dat het een groot schandaal is dat iemand die zijn brood op een eerlijke wijze wil verdienen dit door de zogenaamde gezonde regering wordt belet. Het zou dunkt me veel verstandiger zijn dat jullie die de naam van ambtenaar dragen aan de dijk gezet werden en gedwongen werden om ook nuttige arbeid te verrichten inplaats een ander te beletten een eerlijk stukje brood te verdienen. Hij wilde me het spreken beletten maar ik ging door toen gelaste hij de politie ons uit de zaal te verwijderen. Ik riep nog man geef ons toch ons getuigen geld, doet ge dat niet dan beroofd ge ons ook nog van onze boterham. Maar wij werden er uit gezet en moesten ons maar zien te redden. Ik werd veroordeeld tot veertien dagen of f200,- boete. Ik heb tegen dit vonnis hoger beroep aangetekend maar ben tenslotte tot deze straf veroordeeld.

In de voorzomer las ik een advertentie in de Leeuwarder Courant : gevraagd bussen om 600 man enige dagen heen en weer van Leeuwarden naar de Haka-fabrieken. Prijsopgaaf gevraagd per persoon. Ik schreef hier op in voor f 2,- per persoon. Na een dag of drie kreeg ik bericht of ik even bij hun op kantoor wilde komen. Ik er op een middag naar toe het eerste wat ze zeiden was : u zijt hoger in prijs dan de anderen, kijk maar hier hebben twee opgaven die maar een daalder per persoon vragen. Ik zei

dan gunnen jullie het maar aan hun. Ja maar zeiden ze, de een heeft maar een bus en de ander maar twee. Wat denkt u zouden die lui voor die prijs er bussen bij kunnen huren. Ik zei naar mijn mening krijgen ze voor die prijs er geen bussen bij. Juist zeiden ze, en u hebt meer bussen is het niet? Ja zei ik, ik heb 6 bussen en kan er vier van gebruiken voor u. In die 4 bussen kunnen met elkaar 120 personen vervoerd worden. Wat denkt u zou u er bussen bij kunnen huren als het wezen moet. Ik zei dat als ik het aannam ik er voor zou zorgen dat het met de bussen in orde kwam. Nu zeiden ze dan gunnen we het u. We vertrekken van het Zaailand en u moet eerst met de bus naar Excelsior om voor ieder een boterham te halen. Ik zei die mondvoorraad haal ik wel met een luxe auto. En dan nog iets zeiden ze we gaan twee dagen aan een en dan hebben we niet graag dezelfde chauffeurs want dan krijgen die geen rust genoeg. Ik zei uw mening over de chauffeurs klopt niet helemaal. Ze rijden misschien een kleine vierhonderd kilometer op zo'n dag maar de uren die jullie op de Haka-fabrieken door brengen genieten zij rust, ten tweede zal ik andere chauffeurs van de straat moeten halen en weet dan niet of ze wel goed zijn voor zulke reizen. Ja zeggen ze u hebt gelijk. Zo hebben we drie weken met 600 man naar de Haka-fabrieken gereden en is alles zonder ongemak verlopen.

Ook ben ik die zomer naar Hilversum, naar de Vara-studio geweest met vier bussen. Het was toen prachtig weer maar 's avonds brak er een noodweer los en er waren chauffeurs die niet meer verder durfden te rijden. We kwamen daardoor wat ongeregeld thuis maar gelukkig zonder ongemak. Ook heb ik het beleefd met een chauffeur die met 36 man naar Amsterdam was en op de terugweg de afsluitbomen stuk reed. Hoe die chauffeur zo achteloos kon zijn begrijp ik nog niet, de rode lichten van de sluitbomen branden goed. Terwijl er andere bussen stonden te wachten voor de sluitbomen reed hij deze bussen voorbij en reed zo tegen de bomen. Gelukkig bleef de bus in de boom hangen en kwam niet onder de trein terecht. Maar de bus was gehavend, de chauffeur op de bon en de bus in beslag genomen. Voor de passagiers moest een andere bus worden gehuurd om ze naar Leeuwarden te brengen. Dit kostte me f 60,- terwijl ik de rief voor f 60 had aangenomen en de volgende dag moest ik er weer heen om de bus op te halen. Ik had namelijk bericht van de politie gekregen dat ik de bus weer op kon halen daar ze geen gebreken konden ontdekken. Met deze zelfde chauffeur beleefde ik dat ik hem met de voetbalclub van St. Anna naar Lekkum stuurde en tegen hem zei nu moet je niet naar Lekkum rijden want daar is geen gelegenheid om zo'n grote bus te zwaaien. Maar hij reed er wel heen en kwam in een sloot terecht toen hij de bus wilde zwaaien. Ook dit ritje kostte me geld. De meesten zouden zo'n chauffeur uit de dienst ontslaan maar dat wilde ik niet doen. Wel heb ik hem er op gewezen dat hij beter op moest letten.

Ons rijden naar Amsterdam ging nog best maar er was steeds gedonder met de politie over die zogenaamde reisvereniging. Op een zaterdag waren er twee bussen in Amsterdam toen een agent hen voorstelde om Amsterdam bij nacht eens te gaan zien. Ze gingen die avond met hem mee om verschillende geheime nachtkroegen te bezoeken. Toen ik 's zondags in Amsterdam kwam en met hem wou afrekenen vertelde hij mij dat hij die nacht beroofd was van f400 die ik van hem moest ontvangen voor de door hem verkochte kaartjes (het betrof hier dus een verkoopagent en geen politieagent!) Hij stelde me voor om al zijn huisraad als onderpand te geven. Wat moest ik doen? Dus zei ik toe dan maar. We maakten een contract op gezegeld papier. Hierin stond dat hij al zijn huisraad van mij in bruikleen had tot hij de som van f400 zou hebben afbetaald. Maar tot op heden heb ik er nooit meer een cent van gezien.

Het plezier rijden met gezelschappen was lang zo leuk niet meer als de eerste jaren. Ging men toen met een gezelschap weg dan bleef men op een plaats en bleef daar dan tot de avond. Maar gaat men nu naar Paterswolde dan is het daar vandaan naar Beetsterzwaag en dan nog naar Oranjewoud. Alles moet nu veel haastiger gaan dan vroeger. En dan begonnen de laatste jaren ook al reizen naar Arnhem, Alkmaar, Schoorl, Den Helder of Amsterdam.

Ik kreeg ook verschil met de benzine maatschappij Parfine. De benzine kostte nu 10 cent per liter daar de regering er 5 cent per liter opgelegd had. In de voorzomer had ik nog één keer f500 gekregen. Nu in het najaar wilde ik weer eens mijn korting ontvangen en wat voor antwoord kreeg ik : toen u voor drie maanden f 500 hebt ontvangen hebt ge toch meteen getekend dat hiermee het contract was afgelopen. Ik zei dat is niet waar daar heb ik nooit voor getekend, dat ik betaal voorlopig niet voor de benzine. Toen ik zo'n 600 gulden schuldig was kreeg ik een proces voor wanbetaling. Ik ging naar een advocaat en stelde hem het contract ter hand. Nu zei die advocaat u bent zeker van de overwinning als ge geen bewijs hebt getekend dat het contract is opgeheven. Ik was zo zeker dat ik dit zaakje zou winnen dat ik ging verheugd verder. Maar toen de zaak voor de rechtbank kwam, kwamen ze met de kwitantie van f 500 die ik natuurlijk had getekend, maar de schurken hadden er later bij geschreven hiermee is het contract vervallen. Ik zei maar dit stond er niet op toen ik tekende. De rechter zei erkent u dat u die kwitantie hebt getekend ? Natuurlijk zie ik , heb ik hem getekend maar die schurken hebben dat andere er later bijgeschreven. Uitspraak over veertien dagen. Ik begreep dat ik de zaak had verloren maar ik was zo kwaam dat ik dacht bij me zelf laten ze me maar eens vervolgen. Ik kreeg eerst al de kosten van het proces ten bedrage van f 600,- Ik schreef naar de Descondo in Amsterdam of hun geen kans zagen dit wat lager te krijgen omdat ze anders de bussen die ik van hen in huurkoop had aan zouden halen. Zij hebben dit gedaan en kregen er f 200,- af, ik heb toen maar betaald. De notaris alhier belde me op dat er was een goede vriend van me die wou me wel even f 600 lenen, dan moest ik zaterdagmorgen bij hem komen. Ik zei tegen mijn vrouw dat zal B.W. wel zijn. En ja hoor toen ik die zaterdag bij hem op kantoor kwam was hij er al. Ik tekende een schuldbekentenis ten bedrage van f 600 die ik hem plus rente in drie jaar weer terug zou betalen. Maar de benzinemaatschappij wilde ik niet betalen of ik moest de korting op de prijs hebben. Dat doen we niet zeiden ze en dan vragen we je faillissement aan, het welk werd aangenomen. Ik schreef mijn leveranciers dat ze geen vrees hoefden te hebben voor hun centen en dat ik hun na afloop van het faillissement wel zou betalen. Er kwam geen deurwaarder want geen van mijn leveranciers wou mee doen aan dit faillissement. Toen de curator kwam om mijn boeken in te zien, zei hij laten we de zaak nog eens doorlopen want het bedrijf kan best renderen. Ik zei het is jullie zaak niet de mijn, ik wil wel blijven rijden. Dat kan zei hij dan brent gij mij zaterdag de centen die gij die week hebt ingebeurd. Ik zei dat zou u wel willen, nee de zaak gaat door op de manier als ik wil. Ik breng het geld dat ik ontvang bij de spaarbank alhier op rekening courant, betaal de lonen en onkosten en het overige geld blijft daar staan tot mijn faillissement is opgeheven. Er staat dan intussen genoeg geld om die bedriegelijke benzinemaatschappij hun geld te geven. Wilt u dit niet dan eist de bank in Amsterdam de bussen op waar ze recht op hebben. Het lijkt wel of u de eiseres bent zei hij. Dat ben ik ook zei ik, als die lui geen schurkestreek hadden uitgehaald dan had ik gewonnen. Nu zei hij tenslotte dan gaat het aan zoals u hebt voorgesteld. Zo ging mijn bedrijf gewoon door, maar de deurwaarder had geen haast om het faillissement op te heffen. Het duurde wel drie maanden voor dit geschiede, veel hinderde het mij niet wel begreep ik wat langer het duurde wat meer onkosten die kwast moest hebben voor het toezicht op mijn zaak. Daar alleen de benzinemaatschappij een vordering op mij had en deze betaald kregen moesten ze overgaan tot opheffing van het faillissement. Ik had weer geleerd dat alle gemene streken in de ogen van de geldwereld wettig zijn als het maar in het belang van het kapitaal is. Toen ik mijn veroordeling kreeg in het hoger beroep voor de rechtbank te Alkmaar dacht ik laat mij maar eens grati verzoeken aan de koningin. Ik schreef haar dat ik namens haar veroordeeld was en dat ik liefst mijn eigen brood wilde verdienen en de staat je dit belet door je een boete tel aten betalen of je van je vrijheid beroofd zodat je niet voor je dagelijks brood kunt zorgen. Maar dit geschrijf hielp me niets, binnen

een week had ik al bericht dat de koningin voor deze wetsovertreding geen gratie verleende. Ik weet het niet maar ik denk dat de heren mijn schrijven nooit aan de koningin hebben overhandigd en zij mij natuurlijk ook geen gratie verleende.

Die winter van 1933 op 1934 hadden we op de dienst naar Leeuwarden een bijzonder druk vervoer. Deze winter leverde bij de vorige winter een verschil op van een kleine 5000 gulden.

Dat het voorjaar van 1934 begon goed, het gezelschap rijden en de schoolreises gingen nu veel meer naar Holland inplaats van Friesland, Groningen en Drenthe. In de zomer van 1934 ben ik er mee opgehouden om dagelijks naar Amsterdam te rijden. Wel maakten we nog vele reizen er heen maar dan in gezelschapsverband, dan was men vrij en kon de politie er ook niets aan doen. Het was toen een goedgekeerde tijd. Men ging voor een daalder de man naar Amsterdam bij deelname van 40 personen. En voor 60 cent had men een fijn diner in de gaarkeuken te Amsterdam. De koffie en thee kostten aldaar maar 8 ct. per kop en het was prima.

Er kwamen nu gestroomlijnde bussen, ze leken op de weg wel mooi. Ik dacht bij mijn eigen zo een moet ik er ook maar hebben en ik liet een Kromhout-motor plaatsen in een steward onderstel en daar op kwam zo'n gestroomlijnde carrosserie. Toen hij klaar was leek het een fijn exemplaar op de weg. De wegenbelasting was voor bussen met dieselmotor wel wat duurder maar de olie kostte ook maar 2 cent de liter.

Als deze bus een reis maakte van St. Anna naar Leeuwarden en terug kostte mij dit aan olie 13 cent. En dat op de 30 kilometer dat was zo goed als niets. Toen deze bus op de weg kwam werd hij dan ook erg bewonderd en er kwamen al spoedig meer. Toch verdween hij langzamerhand weer, de reden hiervoor was dat doordat de carrosserie van voor naar achter een geheel vormde, men nergens bij kon komen als er wat haperde. Hij moest dan op de krik, dat ook dit model was voor de toekomst niets.

Hier eindigt het vierde schrift van "germ-pake" plotseling, ik heb de schriften zoveel mogelijk letterlijk overgenomen, alleen hier en daar voor de leesbaarheid iets veranderd.

Alkmaar, 24 maart 1983.

Nel Foersma-Dijkstra.